

**Univerzita Palackého v Olomouci**  
**Filozofická Fakulta**  
Katedra sociologie a andragogiky

**Středoškolská mládež a alkohol v Královéhradeckém kraji**

**The high school youth and alcohol in Hradec Králové region**

Magisterská diplomová práce

**Bc. Radek Burýšek**

Vedoucí magisterské diplomové práce: PhDr. Pavel Kliment, Ph.D.

Olomouc 2013

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracoval samostatně a uvedl v ní veškerou literaturu a ostatní zdroje, které jsem použil.

V Olomouci dne .....

.....

*Vlastnoruční podpis*

Dovoluji si tímto poděkovat PhDr. Pavlu Klimentovi, Ph.D. za vedení a podmětné připomínky, které byly cenným přínosem pro vznik této práce. Zároveň bych chtěl také poděkovat jednotlivým školám, které mi poskytly možnost zrealizovat výzkumné šetření na jejich půdě a daly mi tak potřebné podklady pro vytvoření této práce.

## Obsah

Úvod.....	6
1. Česká společnost a alkohol .....	9
2. Vymezení středoškolské mládeže .....	14
3. Alkohol (charakter, účinky, závislost).....	18
4. Alkohol a rodina .....	23
4.1 Rodinné oslavy.....	23
4.2 Rodina a problémy ve vztazích při abúzu alkoholu.....	25
4.3 Vliv závislých rodičů na výchovu dětí.....	27
4.4 Faktory důležité pro formování postoje ke konzumaci alkoholu u dětí a mládeže.....	30
5. Alkohol a dospívající jedinci .....	35
5.1 Vliv vrstevnické skupiny na jedince v dospívání.....	35
5.2 Alkohol a jeho účinky na dospívající organismus.....	39
6. Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách.....	42
7. Výzkumné šetření .....	45
7.1 Výzkumné otázky.....	46
7.2 Hlavní cíle výzkumu.....	46
7.3 Dílčí cíle výzkumu.....	47
7.4 Hypotézy.....	48
7.4.1 Hlavní hypotézy.....	48
7.4.2 Dílčí hypotézy.....	49
7.5 Operacionalizace.....	49
7.5.1 Operacionalizace hlavních hypotéz.....	49
7.5.2 Operacionalizace dílčích hypotéz.....	54
7.6 Metodologie řešení výzkumného šetření.....	55
7.6.1 Metoda výzkumu.....	55
7.6.2 Technika výzkumu.....	55
7.6.3 Dotazníkový formulář.....	55
7.6.4 Konstrukce a charakteristiky výběrového vzorku.....	56
7.6.5 Sběr dat v terénu.....	57
7.6.6 Realizace výzkumného šetření.....	57
7.6.7 Způsob zpracovávání dat.....	58
7.6.8 Ověřování hypotéz.....	58

8.	Shrnutí nejdůležitějších výsledků.....	75
	8.1 Celoživotní měřítko.....	75
	8.2 Posledních třicet dní.....	75
	8.3 Dostupnost alkoholických nápojů a subjektivní vnímání rizik.....	76
	8.4 Konzumace alkoholu v rodině.....	77
9.	Návrh na řešení problematiky nelegální konzumace alkoholu.....	78
	9.1 Cena a dostupnost alkoholických nápojů.....	79
	9.2 Nerovnoměrné rozložení preventivních programů.....	80
	9.3 Sdělovací prostředky a reklama.....	80
	9.4 Prevence na školách.....	81
	9.5 Rodinné prostředí.....	82
	Závěr .....	84
	Anotace .....	86
	Annotation .....	87
	Použitá literatura .....	88
	Tištěné zdroje.....	88
	Elektronické zdroje.....	90
	Přílohy .....	92
	Dotazník pro studenty.....	92

## Úvod

Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách provádí každé čtyři roky jednotné výzkumné šetření napříč evropskými státy v otázce konzumace alkoholu, kouření a užívání nelegálních drog. Podává informace o stavu dospívajících jedinců a upozorňuje na rizikové faktory, které tuto mladou generaci ohrožují. V zájmu každé společnosti je, aby nové generace nežily ve zkaženém světě. Kvapilík vydal v polovině osmdesátých let minulého století knihu *Člověk a alkohol*, ve které upozorňuje na problematiku konzumace alkoholických nápojů mladými lidmi (srov. Kvapilík, 1985, s. 65 – 71). Nyní, o bezmála třicet let později, můžeme zjistit, že je tento problém stále aktuální. Csémy (2012, s. 2) tuto tezi podporuje daty z výzkumu: „V užívání alkoholických nápojů se situace téměř nezměnila od poloviny 90. let minulého století. U chlapců vzrostl výskyt pravidelného pití piva a destilátů, u děvčat vína a destilátů. Nadměrné dávky alkoholu (5 a více sklenic při jedné příležitosti) více než 3krát v posledním měsíci konzumovalo 21 % studentů. Pití alkoholu dospívajícími zůstává dlouhodobě závažným problémem.“

Konzumace alkoholických nápojů je v naší republice pokládána za běžnou věc. Jaké je celkové nastavení společnosti v této otázce? Proč je u nás pití alkoholu tak časté? Kde poprvé přicházíme s touto návykovou látkou nejčastěji ke styku? Alkohol je u nás od osmnáctého roku života volně dostupnou drogou. Tou dobou s ním již má ale drtivá většina jedinců zkušenost. Problematice nelegální konzumace alkoholických nápojů se věnovala již má bakalářská práce s názvem *Středoškolská mládež a alkohol*. Kladla si za cíl zjistit podobu jednání odrážejícího se v konzumaci alkoholu u studentů středních odborných škol a středních odborných učilišť v Hradci Králové. Na základě výzkumného šetření bylo odhaleno, že se konzumace alkoholických nápojů, ať už jde o pivo, víno nebo destiláty, stává pro tyto studenty samozřejmostí a pokládají ji za běžnou část jejich života (srov. Burýšek, 2010, s. 50). Ti, kterým na mladé generaci záleží, jsou si vědomi toho, že je potřeba danou situaci řešit. Konzumace alkoholických nápojů s sebou přináší rizika, na která jsou děti a dospívající jedinci náchylnější. Uvědomuje si ale dnešní mládež tento fakt? S ohledem na tuto otázku a předešlá sdělení jsem si pro zpracování diplomové magisterské práce vybral téma *Středoškolská mládež a alkohol v Královéhradeckém kraji*. Mým záměrem je navázat na otázku nelegální konzumace alkoholických nápojů, která byla již předmětem výše zmíněné bakalářské práce. Bude zrealizováno výzkumné šetření v Hradci Králové jakožto krajském městě,

kam svá studia soustřeďují studenti z celého kraje. Data zjištěná tímto šetřením budou porovnány s celorepublikovými výsledky Evropské školní studie o alkoholu a jiných drogách z roku 2007. Aby bylo možné postihnout tento problém komplexněji, nestačí pouze odhalit podobu odrážející se v konzumaci alkoholu, ale je třeba zaměřit se také na faktory, které mají na tuto otázku vliv. Z tohoto důvodu bude také zkoumáno subjektivní vnímání rizik a dostupnosti alkoholu a podoba jednání odrážející se v konzumaci alkoholu v rodinném prostředí studentů. Zároveň se také zaměřím na zbylé typy středních škol, aby byly výsledky co nejkomplexnější.

Tato práce je rozdělena na dvě části, teoretickou a praktickou. Aby bylo zřetelné, co dalo vzniknout empirické části, je třeba se podrobněji podívat na problematiku alkoholu.

Oddíl s názvem Česká společnost a alkohol poskytne základnu pro další části. Bude zde srovnána Česká republika s dalšími zeměmi v konzumaci alkoholu, uvidíme, jak je tato otázka zastřešena po právní stránce a jak v naší kultuře lidé na alkohol nahlíží.

Druhá kapitola blíže specifikuje výběrový vzorek, se kterým se bude v rámci celé diplomové práce pracovat.

Dále se zaměřím na alkohol jako takový, na jeho charakter, účinky obecně a jak vzniká případná závislost na něm.

Následující část textu se bude věnovat alkoholickým nápojům a rodinnému prostředí. Zaměřím se na iniciační zkušenost s alkoholem, rodinné problémy spojené s alkoholem a na to, jak mohou rodiče závislí na alkoholu ovlivnit budoucí vývoj jedince.

Protože ale rodina není jediné místo, kde může dítě nebo dospívající jedinec přijít do styku s alkoholem, pátá kapitola se bude věnovat vlivu vrstevnické skupiny na jedince. Zároveň zde popíšu specifické účinky alkoholu na organismus dětí a mládeže.

Poslední oddíl teoretické části poskytne rámcové seznámení s Evropskou školní studií o alkoholu a jiných drogách, která je pro tyto účely této práce stěžejní. Poskytne totiž údaje, které budou srovnávány s výsledky získanými výzkumným šetřením v Hradci Králové.

Druhá část textu, věnovaná právě tomuto šetření, stanoví jednotlivé cíle výzkumu, seznámí s metodologickým řešením a vytyčí hypotézy, které budou následně ověřovány.

V pořadí osmá kapitola shrne nejdůležitější výsledky zjištěné výzkumným šetřením.

Poslední oddíl přednese návrh na řešení v otázce konzumace alkoholických nápojů středoškolskými studenty.

Na výše uvedenou problematiku bude, stejně tak jako v případě bakalářské práce, nahlíženo z pohledu andragogiky. „Andragogika se sice zabývá dospělým člověkem a středoškolská mládež do této skupiny nepatří, nicméně konzumace alkoholických nápojů, jakožto věc, která je povolena v České republice od osmnáctého roku života, posunuje andragogickou hranici do mladších věkových sfér právě díky tomu, že se alkohol nyní mnohem častěji objevuje u mladistvých. Jinými slovy, v adolescenci nabytá zkušenost s alkoholem bude determinovat strategie konzumace alkoholu v dospělosti, ať již budou z pohledu většinové společnosti adaptivní (odmítání alkoholu či běžné užívání) nebo neadaptivní (nadužívání alkoholu či rozvoj závislosti). Středoškolská mládež a její jednání nejsou sice typickým objektem andragogického zkoumání, ale pokud chceme postihnout dynamiku jednání dospělého jedince a především toho, které má své zřetelné kořeny v období dětství a zejména dospívání, pak nelze od těchto jevů zcela abstrahovat.“ (Burýšek, 2010, s. 7)



## 1. Česká společnost a alkohol

Na následujících řádcích se hodlám zaměřit na oblast konzumace alkoholu v české společnosti. Budu se soustředit především na to, jak je v České republice konzumace alkoholu vnímána, jaké jsou zde podmínky pro pití alkoholických nápojů a jakou pozici alkoholické nápoje v České republice zastávají.

Abychom se mohli situací v oblasti konzumace alkoholu v České republice vůbec zabývat, je důležité na začátku osvětlit, jak je pití alkoholických nápojů v naší společnosti podchyceno po právní stránce.

„Zákon České národní rady o ochraně před alkoholismem a jinými toxikomaniemi v § 1 odst. 2 uvádí, že alkoholickými nápoji jsou lihoviny, destiláty, víno, pivo a jiné nápoje, které obsahují více než 0,75 objemového procenta alkoholu. Protialkoholní zákon také mluví o třech druzích alkoholu. Mezi tyto druhy patří piva, která mají 1,5 – 5% alkoholu, vína s objemem alkoholu 7 – 18% a lihoviny nebo koncentráty, které mají procentuální zastoupení alkoholu 22,5 a více %. Podávání, prodávání těchto alkoholických nápojů či jiné umožňování jejich požívání osobám mladším osmnácti let upravuje § 4 odst. 1 písm. a) stejného zákona (Srov. Zákon ČNR č. 37/1989 Sb.). § 218 zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů, stanoví trest odnětí svobody až na jeden rok osobě, která soustavně nebo ve větší míře podává alkoholické nápoje osobám mladším osmnácti let.“ (Buryšek, 2010, s. 8)

Jak je tedy možné vyčíst z výše uvedených právních předpisů, konzumace alkoholických nápojů je v České republice ohraničena osmnácti lety života. Podávání alkoholických nápojů osobám mladším, než je dovolený věk, je pokládáno za trestné. Proto jedinci, kteří v těchto letech pijí alkohol, jsou nelegálními konzumenty.

Nešpor (2006, s. 60) píše o tom, že věková hranice 18 let pro prodej alkoholu není nějaký český výmysl. V USA a Japonsku se mohou alkoholické nápoje prodávat až od 21 let. Podle Nešpora to má své dobré důvody. Rizikům, která jsou spojena s konzumací alkoholu u mládeže, se podrobněji věnuje kapitola Alkohol a dospívající jedinci. Zde pouze nastíním, že děti a dospívající jedinci jsou k alkoholu náchylnější, rychleji u nich vzniká závislost a nadměrná konzumace se může odrazit nejen na biologickém, ale i sociálním stavu jedinců.

Alkohol je v naší zemi legální a volně dostupnou drogou. „Je běžně dostupný za ceny, jež naše současná životní úroveň umožňuje téměř každému. Žijeme ve společnosti, která mírnou konzumaci alkoholu pokládá za běžnou a akceptuje ji“ (Burýšek, 2010, s. 21). Možností, jak si ho obstarat, je nepřehledné množství. Mnoho lidí si neuvědomuje, že alkoholické nápoje jsou leckdy větší hrozbou než nelegální drogy. Matoušek (1997, s. 114) k této problematice píše: „Zdaleka největší společenské škody u nás nepůsobí užívání tzv. tvrdých drog, ale *závislost na alkoholu*. Působení tvrdých drog je viditelnější, děsivější, rychle vede ke zchátrání závislého, proto se lépe hodí jako námět pro publicistiku i jako téma politických programů. Alkohol je naproti tomu společensky dobře tolerovanou drogou. Všechny významnější životní události našich současníků jsou zapíjeny alkoholem. Odhaduje se, že nejméně třetina naší populace pravidelně konzumuje alkohol. Ročně se u nás na jednoho obyvatele vypije průměrně 160 litrů piva, 7 litrů destilátů a 15 litrů vína.“

O problematice nadměrné konzumace alkoholu píše i například Skála ve své publikaci *Až na dno!?*, která vyšla již v roce 1988, takže se nejedná o problém, se kterým by se česká společnost potýkala pouze v posledních X letech.

Situaci v současné době shrnuje například mezinárodní výzkum s názvem *Health behaviour in school-aged children (HBSC)*. Výsledky zjištěné touto studií ukazují, že se česká mládež se objevuje na špici světových žebříčků v konzumaci alkoholických nápojů.

- Jedenáctiletí (pití alkoholu alespoň jednou týdně)

1. Rumunsko 11% (19%)
2. Arménie 7% (21%)
3. Ukrajina 6% (14%)
4. Česká republika 5% (10%)
5. Itálie 3% (10%)

- Třináctiletí (pití alkoholu alespoň jednou týdně)

1. Česká republika 17% (21%)
2. Ukrajina 15% (20%)
3. Rumunsko 10% (25%)
4. Chorvatsko 8% (20%)
5. Wales 14% (14%)

- Patnáctiletí (pití alkoholu alespoň jednou týdně)

1. Česká republika 33% (44%)

2. Řecko 34% (43%)

3. Ukrajina 30% (44%)

4. Chorvatsko 27% (43%)

5. Rakousko 28% (37%)

(Currie, 2012, s. 154 – 155)

Žijeme ve společnosti, kde je do určité míry pití alkoholických nápojů pokládáno za normální a je akceptováno. Mezi věci, které jsou ovšem také tolerovány, patří například již několikrát zmíněné pití mládeže. Problematika konzumace alkoholu je poměrně zapeklitá, protože jak říká Mandausová (1975, s. 3 – 4) „alkoholikem se nikdo nerodí, alkoholikem se stává a to mnohdy dlouhotrvajícím vývojem, často také z počátku „nevinným“ popíjením v partách na pracovišti i mimo ně.“ Ne mnoho lidí je schopno kriticky zhodnotit fakt, že závislost na alkoholu se buduje malými krůčky a pomalým tempem. Tyto krůčky samy o sobě zase takovou alarmující hodnotu samy o sobě nemají, avšak pevně vedou k problémům, které už jen tak lehce přehlédnout nepůjdou. „Nadměrné, časté a nevhodné pití, abusus alkoholu, však přináší s sebou důsledky v daleko širších souvislostech. Nervový systém a především mozková kůra je na alkohol nejcitlivější a jeho dočasné i trvalé poškození se nepříznivě projevuje v psychice i chování člověka a zprostředkovaně i v jeho interpersonálních vztazích a ve společenské činnosti vůbec“ (Mandausová, 1975, s. 3)

Jak se proalkoholní nastavení společnosti staví k jedincům, kteří alkohol nekonzumují vůbec? Takoví lidé jsou označováni pojmem abstinenti. V prostředí české společnosti je na ně nahlíženo jako na **pozitivní devianty**. Co si pod tímto pojmem představit? Obecně jsou za devianty považováni ti lidé, kteří nějakým způsobem odmítají společensky uznávanou normu, nebo z ní vybočují. Pod pojmem pozitivní deviance můžeme shledat takové jednání, které se od určité normy vymezuje v pozitivním směru. Pro konkrétní případy nemusíme chodit daleko. Stačí si promítnout jakoukoli oslavu, kde se pronáší přípitek a abstinentsi chce přituknout s vodou. Nejedná se o nic špatného, alkohol nepije, tak proč by měl v rámci přípitku použít sklenici s alkoholem? Pokud se podíváme přímo na otázku abstinentů, je jim tato nálepka dávana proto, že se v naší společnosti „od každého dospělého jedince očekává, že, byť jen v rámci udržení společenské konvence, určité množství alkoholu při různých příležitostech zkonsumuje. Takoví jedinci v každé situaci alkohol odmítají, nejsou

mnohdy pochopení a jejich titul abstinenta bývá znevažován (srov. Skála, 1988 s. 6 - 7).“ (Burýšek, 2010, s. 21 – 22)

Rizika se opomíjejí, protože vybudování závislosti na alkoholu je, jak jsem již zde uvedl, běh na dlouhou trať. Nešpor (2007, s. 45) ve své knize Návykové chování a závislost uvádí výzkum Kandel a kol., kteří sledovali sestavu 1160 osob od 15 do 35 let. Předstupněm k nelegálním drogám bylo podle jejich zjištění u mužů zneužívání alkoholu, u žen kouření tabáku nebo požívání alkoholu. Na základě nízkého věku, kdy zneužívání alkoholu a tabáku začínalo, a frekvence zneužívání se dalo poměrně spolehlivě odhadnout pozdější zneužívání nelegálních látek.

O alkoholu se v odborné literatuře mluví jako o iniciační nebo o průchozí droze. „Průchozí drogou (anglicky „gateway drug“) se nejčastěji míní marihuana. Tento pojem označuje látku, která tvoří předstupeň k užívání jiných, ještě nebezpečnějších drog. Průchozími drogami jsou ovšem v našich podmínkách i alkohol a tabák“ (Nešpor, 2007, s. 45). Csémy (2002, s. 5) k tomuto tématu dodává, že „průchozí drogy jsou samy o sobě nebezpečné, a to zejména pro děti a dospívající. Navíc mohou přidat do života dospívajícího rizikové činitele i ve vztahu k jiným látkám, což se může a nemusí projevit.“

To, že je alkohol průchozí nebo iniciační drogou, podporuje Nešpor čísly z výzkumu.

„Autoři studie z roku 2003 sledovali po 10 let soubor čítající kolem 3400 osob, které byly na počátku výzkumu žáky 7. ročníků základních škol. 31 % z nich pilo alkoholické nápoje 3x nebo častěji v posledním roce nebo nejméně 1x v průběhu posledního měsíce před šetřením (autoři je označují jako „pijáky“). Pijáci byli 19x častěji kuřáky nebo užívali tvrdé drogy a 4,5 x častěji v posledním roce kradli v porovnání s těmi, kdo alkohol nepili. Uvedené rozdíly přetrvávaly i ve 12. třídě. Pijáci ve 12 ročníku 5x častěji kouřili každý týden marihuanu, 3x častěji užívali tvrdé drogy nebo měli kvůli drogám závažné problémy, 2x častěji byli ze škol vylučováni a 2x častěji se dopustili násilného nebo kriminálního jednání. Podobně i ve věku 23 let pijáci užívali 2-3x častěji tvrdé drogy, měli mnohočetné drogové problémy či se pro alkoholový a drogový problém léčili, 3x častěji byli uvězněni za řízení pod vlivem alkoholu a 2x častěji se dopustili násilného jednání nebo trestné činnosti. Autoři studie uvádějí, že alkohol v časném dospívání patří k nejdůležitějším rizikovým

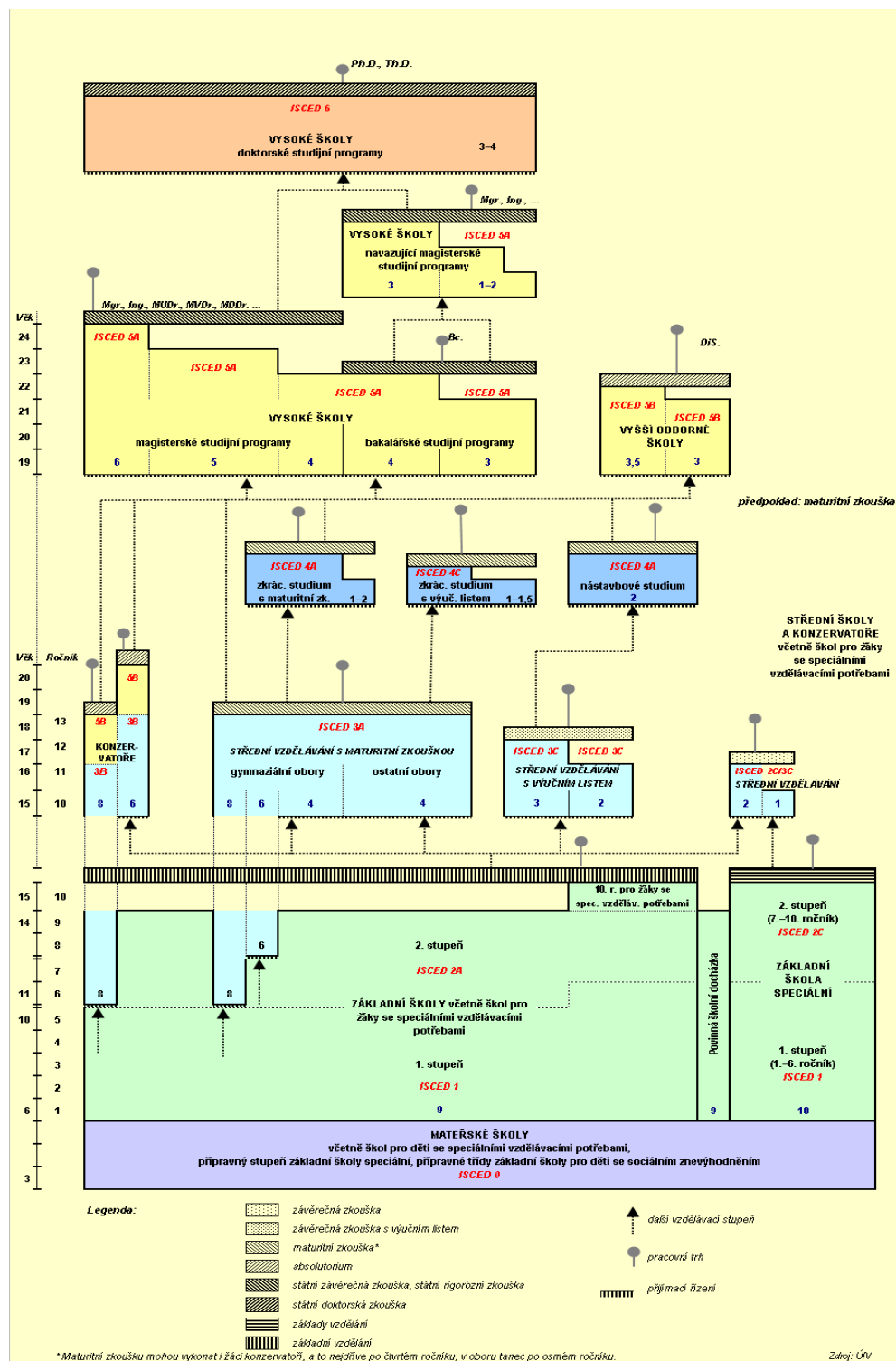
faktorům ve vztahu k řadě problémů. Jedním z možných vysvětlení je to, že alkohol narušuje rozvoj sociálních a jiných dovedností, které jsou potřebné pro úspěch v dalším životě. Autoři také připomínají, že alkohol se v USA podílí na všech nejčastějších příčinách smrti v dospívání. Podobně je tomu i u nás... Mezi školní úspěšností (měřenou průměrným školním prospěchem) a nadměrným konzumem alkoholu je statisticky významný vztah, který lze interpretovat tak, že mezi studenty s horším prospěchem je vyšší výskyt nadměrného konzumu alkoholu... Výsledek je ve shodě s pracemi, které upozorňují, že alkohol zhoršuje poznávací schopnosti a studijní výkonnost.“ (Nešpor, 2006, s. 62)

„Podle materiálů Světové zdravotnické organizace připraví právě alkohol lidstvo ze všech drog o nejvíce let života. Ředitelka Světové zdravotnické organizace Dr. Brundtlandová uvedla, že celosvětově je třeba přičíst alkoholu 5% všech úmrtí osob ve věku 15 – 29 let. **V evropském regionu tvoří úmrtí v důsledku požívání alkoholu u mužů ve věku 15 – 29 let čtvrtinu všech úmrtí (ve střední a východní části Evropy je to dokonce celá třetina úmrtí!).**“ (Nešpor, 2002, s. 7)

„Bohužel i české děti jsou právě alkoholem mimořádně ohrožované. Dostupnost alkoholu pro děti je vysoká jak u prodejců, tak často i v rodině, i když je to v rozporu se zákonem. Zdanění alkoholu, zejména piva, je naopak nepochopitelně nízké a nebere v úvahu ekonomické škody, které alkohol společnosti působí (násilná trestná činnost, vyšší nemocnost, nižší produktivita práce, poškození plodu, jestliže alkohol pijí těhotné ženy, atd.). I na děti navíc působí masivní a téměř všudypřítomná reklama alkoholických nápojů.“ (Nešpor, 2002, s. 7)

Proalkoholní nastavení společnosti výchově české mládeže neprospívá. Do podvědomí dětí a dospívajících se dostává alkohol jako neškodná věc, jeho konzumaci je možné vidět na každém kroku, ať už v rámci rodinného prostředí, nebo ve sdělovacích prostředcích apod. V následujících kapitolách se zaměřím na účinky alkoholu jako takového, na rodinné prostředí, které je pro výchovu nejdůležitější a na okolí, kterým se především dospívající jedinci obklopují.

## 2. Vymezení středoškolské mládeže



Tab. 1: Schéma vzdělávacího systému České republiky (ÚIV, 2008)

V této kapitole se pokusím vymezit pojem **středoškolská mládež**, protože s tímto označením je spjatá celá diplomová práce a bylo by zavádějící, kdyby jednotliví

čtenáři chápali význam tohoto spojení různě. Je zapotřebí uvést jednotnou metodologii, která přesně nastolí, jak se mají jednotlivé věci uchopit a chápat.

Pojem středoškolská mládež sám o sobě naznačuje, že je možné toto slovní spojení rozdělit na dvě části a dobrat se tak přesnější specifikace. Nejprve se zaměříme na slovo mládež. V běžné literatuře můžeme narazit na různé pojmy označující jedince mezi patnáctým a až třicátým rokem života (srov. Jilčík, 1995, s. 15). Máme možnost číst o pubescentech, adolescentech, naší mládeži, dospívajících jedincích, mladé generaci, teenagerech apod. V této práci se objevuje většina výše zmíněných pojmů, protože je užívají autoři, kteří jsou citováni. Veškerá použitá terminologie ale v tomto případě označuje jedince, kteří ještě nedosáhli plnoletosti.

Abych blíže specifikoval věkovou hranici, o které se budu v rámci této diplomové práce zmiňovat, uvádím vymezení dle Jilčíka, Plškové a Zapletala (1999, s. 15 – 16) a nadále budu operovat s pojmem mládež. Ti ve své knize uvádějí, že přímo pod pojmem **mládež** je obecně považována ta sociální skupina osob, která již neplní roli dítěte, ale společnost jí ještě nepřiznává status dospělého. Věkové rozmezí této skupiny osob je mezi 15. a 30. rokem života. Jedná se o osoby většinou ekonomicky závislé a připravující se na povolání a vlastní sociálně ekonomické postavení (srov. Jilčík, 1995, s. 15). V případě, že se v textu vyskytne označení jedinců v této kategorii jiné, jeho význam bude následující:

„Pod pojmem **středoškolská mládež** si můžeme představit ty osoby, které úspěšně zakončily povinnou školní docházku, byly přijaty na určitý druh střední školy, jako cesty pro rozvoj dalšího vzdělávání, a tuto školu aktivně studují. Pro lepší pochopení souvislostí rozvedu následující tabulku č. 1 zobrazující Schéma vzdělávacího systému České republiky.“ (Burýšek, 2010, s. 12 -13)

Z výše uvedené tabulky můžeme vyčíst, že věkové ohraničení, ve které se mládež studující střední školy pohybuje, je v rozmezí mezi 15. až 19. rokem života, avšak pro tuto diplomovou magisterskou práci, jak jsem již předeslal v úvodu, jsou podstatní pouze jedinci, kteří nedosáhli hranice plnoletosti, tedy osmnácti let.

Výše přiložené schéma představuje výchovně vzdělávací soustavu České republiky. Pokud se na ně podíváme blíže, zjistíme, že se na jednotlivých úrovních objevují červeně napsané kódy ISCED + příslušné číslo a písmeno. Jedná se o jednotlivé úrovně vzdělávání, které byly předloženy v rámci Mezinárodní normy

pro klasifikaci vzdělávání ISCED 1997. Tato norma byla vytvořena UNESCEM počátkem 70. let za účelem posloužení „jako vhodný nástroj pro shromažďování, zpracovávání a zpřístupňování srovnatelných ukazatelů a statistik z oblasti vzdělávání jak v rámci jednotlivých zemí, tak v mezinárodním měřítku“ (ISCED 1997, 1999, s. 7).

Jak je také možné vyčíst ze schématu, v České republice existuje sedm úrovní v rámci vzdělávacího systému. Nebudu se rozepisovat o všech jednotlivých úrovních vzdělávání, nicméně pokládám za důležité zmínit minimálně tři úrovně.

První dvě úrovně, přímo na sebe navazující, jsou ISCED 1 (Primární vzdělávání nebo první stupeň základního vzdělávání) a ISCED 2 (Nižší sekundární vzdělávání nebo druhý stupeň základního vzdělávání). (srov. ISCED 1997, 1999, s. 19 – 21) Důvod, proč jsem se zaměřil právě na tyto dvě úrovně, je ten že zastřešují v České republice oblast vzdělávání, která je povinná. Mluvíme o tzv. povinné školní docházce. V podstatě se jedná o devět let studia, která by měla jedince naučit základům pro celoživotní vzdělání a rozvoj jeho samého. Po absolvování těchto dvou na sebe navazujících úrovní se jedinec ocitá na rozcestníku, na kterém si sám osobně může vybrat, kterou cestou se vydá. Povinná školní docházka je pro všechny jedince v České republice stejná, avšak poté, co děti tuto éru skončí, jejich cesty se rozbíhají. Jaké mají absolventi druhé úrovně ISCED možnosti?

Někteří z nich zamíří rovnou na trh práce a vzdělání ponechají na pozdější dobu, nebo se už nikdy do vzdělávacího systému nevrátí. V drtivé většině případů ale studenti i nadále pokračují a hlásí se na jednotlivé typy škol. Oblast, o které nyní mluvíme, má v Mezinárodní normě pro klasifikace vzdělávání označení ISCED 3 a nese název (Vyšší) sekundární vzdělávání. A právě v této úrovni se nachází cílová skupina respondentů, kteří budou objektem výzkumného šetření této diplomové magisterské práce. „Na této úrovni existuje větší specializace než na úrovni ISCED 2 a také učitelé často potřebují vyšší kvalifikaci nebo specializaci než na úrovni ISCED 2. Typický věk vstupu na tuto úroveň je 15 nebo 16 let.“ (ISCED 1997, 1999, s. 25)

V rámci bakalářské diplomové práce, na kterou tento text navazuje, nedovolil stanovený rozsah, aby bylo výzkumné šetření realizováno na všech typech škol úrovně ISCED 3, a proto se pracovalo pouze s úrovní ISCED 3C. Nyní je ovšem prostor větší, tudíž není třeba dále specifikovat cílovou skupinu a výzkumná data budou sbírána od studentů všech středních škol, které se nacházejí v Hradci Králové.



Typy škol v tomto krajském městě je možné rozdělit do dvou kategorií na základě toho, jak jsou uvedeny ve vzdělávacím systému České republiky. Můžeme tedy mluvit o úrovních typu ISCED 3A a ISCED 3C. Školy, které by spadaly do úrovně 3B, tedy různé studijní programy na konzervatořích, nemají v Hradci Králové zastoupení.

Samotné studijní programy typu ISCED 3A pod sebou zastřešují takové střední školy, které zajišťují přímý vstup na úroveň ISCED 5A, tedy, jak je patrné, na úroveň vysokých škol.

Jedná se tedy především o vzdělávání:

- Ve čtyřletém (pětiletém gymnáziu)
- Ve 3. – 6. ročníku šestiletého gymnázia
- V 5. – 7. ročníku sedmiletého gymnázia
- V 5. – 8. ročníku osmiletého gymnázia
- V oborech středních odborných škol ukončených maturitní zkouškou
- V oborech středních odborných učilišť ukončených maturitní zkouškou
- V oborech středních speciálních škol ukončených maturitní zkouškou

(srov. ISCED 1997, 1999, s. 27)

Druhou skupinu škol tvoří úroveň ISCED 3C. Studenti navštěvující školy, které spadají pod tuto úroveň, mají po jejich vystudování několik možností. Tyto vzdělávací programy směřují přímo na trh práce, k programům úrovně ISCED 4 nebo k dalším programům úrovně ISCED 3. (srov. ISCED 1997, 1999, s. 26).

Do úrovně ISCED 3C patří v České republice vzdělávání:

- V oborech středních odborných škol ukončených závěrečnou zkouškou
- V oborech středních odborných učilišť ukončených závěrečnou zkouškou
- V oborech středních speciálních škol ukončených závěrečnou zkouškou
- Ve studiu jednotlivých předmětů na střední škole
- V rekvalifikačních kurzech ukončených závěrečnou zkouškou

(srov. ISCED 1997, 1999, s. 27)

### 3. Alkohol (charakter, účinky, závislost)

„Alkoholické nápoje jsou požívány v podstatě ze dvou důvodů – společenských a individuálních. Je možno říci, že lidé začínají požívat alkoholické nápoje především z oněch společenských důvodů, ale že časem vznikají i důvody či motivace individuální.“ (Kvapilík, 1985, s. 30 - 31)

V předešlé kapitole jsem předeslal, že konzumace alkoholických nápojů je větší hrozbou než užívání drog. Závislost se totiž vytváří v delším časovém horizontu, a proto je konzumenty obtížněji reflektují rizika spojená s konzumací alkoholu. Mnohem jednodušší je vnímat, jaké účinky má alkohol z krátkodobého hlediska, tedy co s člověkem udělá, když pozře takové a takové množství alkoholu během jedné příležitosti.

Göhlert (2001, s. 81) píše, že se dá alkoholové opojení (intoxikace alkoholem) rozdělit na tři stádia:

- 0,5 – 1,5 promile = lehká opilost
- 1,5 – 2,5 promile = opilost středního stupně
- Nad 2,5 promile = těžká opilost, resp. otrava alkoholem

Tento autor zároveň jednotlivá stádia popisuje následovně:

„Při lehké opilosti dochází k všeobecnému psychomotorickému uvolnění zábran, neadekvátnímu povznesení nálady, nutkání k aktivitě, mnohmluvnosti, snížení kritičnosti a subjektivnímu pocitu stupňování výkonnosti při jejím objektivním poklesu. Na druhé straně zlepšuje sociální navazování kontaktů.

Při opilosti středního stupně je euforie silnější, schopnost kritiky je zcela vymizelá, schopnost ovládnutí zmenšená. Dochází k poruchám vnímání prostředí v myšlenkách a pocitech, což může zpětně vést k chybnému chování. V myšlení se projevují rozpory a skoky. Chování se orientuje na povrchní věci, je zaměřeno na okamžitou situaci, a tím je jen krátkodobé a nikoli trvalé.

O těžké opilosti, resp. intoxikaci alkoholem mluvíme při koncentraci alkoholu v krvi nad 2,5 promile (jak tomu bylo již uvedeno výše). Zde vystupují do popředí změny vědomí. Zároveň se projevují poruchy orientace a ztráta kontinuity myšlení. Proto nemůže postižený jednat přiměřeně a má sklony k výbuchům citů s agresivními, výbušnými epizodami.“ (Göhlert, 2001, s. 81 – 82)

„Pro rychlý odhad hladiny alkoholu v krvi zhruba platí, že u muže průměrné hmotnosti (70 – 75 kg) jsou po vypití jednoho půllitru desetistupňového piva asi 0,3 ‰ alkoholu v krvi. Po vypití půllitru dvanáctistupňového piva nebo 0,5 dl lihoviny nebo 2 dl vína asi 0,4 ‰ alkoholu v krvi. Dávky alkoholu, při kterých není překročena koncentrace 0,6 – 0,8 ‰ alkoholu v krvi, vyvolávají **v psychice člověka** většinou žádoucí, příjemné **účinky**, kdežto dávky způsobující koncentraci alkoholu nad 0,8 ‰ zpravidla způsobují pravý opak, tj. účinky nežádoucí.“ (Skála, 1988, s. 12)

Göhlert (srov. 2001, s. 81) na Skálovo rozdělení na promile reaguje tak, že se jedná jen o záchytné body a každý člověk na konzum alkoholu reaguje jinak.

Proč je ale alkohol tak rizikový? Pro to, abychom našli na tuto otázku odpověď, je důležité se podívat na konzumaci alkoholu z dlouhodobějšího hlediska. „Vývoj alkoholismu probíhá vždy v několika fázích. Přitom je tempo fází a konečné stádium zcela podstatně závislé na typu pití a věku, kdy začal postižený pít. Tak je dokázáno, že u mladistvých, kteří se velmi brzy dostali do styku s drogou alkohol, se plný obraz alkoholismu projeví podstatně rychleji, než u těch, kteří začali pít v pozdějším věku.“ (Göhlert, 2001, s. 87)

#### **Stádia alkoholové závislosti**

- 1. fáze** počáteční fáze; mírný konzum alkoholu
- 2. fáze** prodromální fáze; tajné pití, výpadky paměti („palimpsesty“)
- 3. fáze** kritická fáze; ztráta kontroly a abstinence; výrazná psychická závislost
- 4. fáze** chronická fáze; poškození orgánů, záněty, krvácení

(Göhlert, 2001, s. 88)

Členění ve výše uvedené tabulce představuje konzumaci alkoholu z dlouhodobějšího hlediska a popisuje jednotlivá stádia alkoholové závislosti. Jednotlivé fáze jsou popsány v různých zdrojích. Já vycházím z Göhlerta (srov. 2001, s. 87 - 90). Ten popisuje jednotlivé fáze následovně:

V **první fázi** jsou konzumována mírná množství alkoholu při odpovídajících příležitostech za účelem odstranění napětí. Během jednoho až dvou let může být tolerance alkoholu lehce zvýšená a užívání alkoholu se může stát téměř denním zvykem.

Druhá, **prodromální fáze** je charakteristická přibýváním konzumace alkoholu a tolerance. Dochází k prvnímu utajovanému pití a následně k typickým výpadkům paměti, nám známým jako „okénka“. Odborněji jsou tyto výpadky paměti nazývány palimpsesty. Po relativně malém zkonsumovaném množství alkoholu se objeví v den po požití částečné nebo úplné mezery v paměti. Postiženy jsou události, které se udály při konzumaci. Jedinec sice například ví, že přišel domů, ale už ne jak. Večerní rozhovor se už nedá reprodukovat. Mezi další charakteristiky této fáze patří stále myšlení na alkohol, žádostivé pití prvních sklenic apod.

Nešpor (2004, s. 1) k problematice palimpsest píše následující: „K alkoholovým okénkům dochází nejčastěji po rychlém vypití většího množství alkoholu nebo při pití alkoholu na lačný žaludek. Alkoholové okénko může být známkou rozvíjející se závislosti, lze se s ním ale setkat i u lidí, kteří závislí nejsou. Výskyt okének se považuje za známku větší zranitelnosti mozku.,,

Pro třetí a čtvrtou fázi je podle Göhlerta (srov. 2001, s. 87 – 90) charakteristické následující:

Třetí je **kritická fáze**, která se vyznačuje ztrátou kontroly a abstinence. V této fázi je vytvořená psychická závislost. Pokud někdo poukáže na nekontrolované pití dané osoby, dochází ke slovní obraně s typickými výmluvami, alibi či racionalizování podle rysů potlačovacích mechanismů jednotlivých osob. Odpor k výčtkám se zvětšuje, afekt se začíná měnit ve fázích od sebevědomě agresivních ke zkroušeně rozpačitém, přičemž nejsou znát žádné příčiny. Konzument zastírá a bagatelizuje potřebu alkoholu, považuje se proto za zdravého. Dochází ke ztrátě sociálního postavení, nastupují změny ve struktuře osobnosti.

**Chronická fáze** kombinuje stále častěji několikadenní omámení s počínajícím a pokračujícím poškozením orgánů konzumem alkoholu. Typicky v této fázi dochází na základě organických poškození ke snížení dříve zvýšené tolerance. Statistická šetření vypovídají, že u 15 až 20 procent všech pacientů ošetřovaných na interních klinikách je

příčinou jejich poškození toxikomanie. Patří sem např. poškození jater, onemocnění zažívacího traktu a slinivky, zánětlivé procesy, vysoký krevní tlak. Nakonec se chronická fáze vyznačuje i pokračujícím procesem duševního rozkladu postiženého, jehož základem je výrazný rozklad mozku.

V souvislosti s vývojem alkoholismu pokládám za důležité vysvětlit také pojmy abúzus a misúzus, neboť jsou s problematikou konzumace alkoholu pevně spjaty.

„Požívání alkoholických nápojů je pro tu kterou společnost přijatelné, jde-li o požívání přijatelného množství v přijatelné době, v přijatelném věku a v přijatelném zdravotním stavu. Co jde za tuto mez (zdaleka ne přesnou), označujeme jako zneužívání (**misúzus**), které je nadřazeným pojmem pro nadužívání (**abúzus**). (Kvapilík, 1985, s. 30) Jako konkrétní případ misúzu bychom mohli použít obraz šestnáctiletého mladistvého, který konzumuje alkoholické nápoje. Jak již víme z předešlé kapitoly, konzumace alkoholických nápojů je stanovena 18. rokem života. O abúzu mluví např. Csémy (srov. 2006, s. 48), který spojuje pití nadměrných dávek alkoholu s pojmem „bingie drining“. Jedná se o takovou konzumaci, kdy při jedné příležitosti vypije jedinec pět a více sklenic alkoholického nápoje. Sklenicí alkoholu se míní půl litru piva, dva decilitry vína nebo půl decilitru destilátu. Za nadměrné konzumenty alkoholu jsou pak podle Csémyho (srov. 2006, s. 48) označováni ti studenti, kteří vypili v posledních třiceti dnech pět a více sklenic alkoholu minimálně třikrát.

Kvapilík si všímá rozdílů abúzu u mužů a žen. „Abúzus a závislost na alkoholu u žen má vzestupnější trend než u mužů, a to zejména u mladých věkových kategorií, do 30 let věku, kdy ve velkoměstech je prevalence alkoholismu mužů a žen někde až v poměru 10 : 1. Specifika postižení žen jsou: závislost na alkoholu se rozvíjí rychleji, důsledky zdravotní i sociální, zvláště rodinné dysfunkce, jsou těžší, menší tolerance okolí vyústí ve větší izolovanost postižené ženy, závislost na alkoholu je provázena velmi často i závislostí na jiných návykových látkách, zvláště na lécích. Nutno však zdůraznit, že léčebné výsledky nejsou horší, ale naopak při kvalitním léčení a systematickém doléčování bývají často lepší a trvalejší.“ (Kvapilík, 1985, s. 52)

Kvapilík (srov. 1985, s. 65 – 73) mluví v souvislosti s abúzem alkoholu o sociologických a psychologických aspektech. Těm prvním byla věnována pozornost v oddíle Alkohol a česká společnost. Ukazuje se, že mají v otázce konzumace

alkoholických nápojů vliv především sociokulturní procesy, jakými jsou především společenské normy a hodnoty dané kultury, zvyklosti jednotlivých skupin, které ji sdílejí, sociální statusy a role individuí (srov. Kvapilík, 1985, s. 72).

Co se týče psychologických aspektů abúzu alkoholu, mluví se o teorii učení. Ke vztahu k alkoholu se mohou uplatnit různé formy učení. Jedním z nich je „tzv. učení identifikací či nápodobou modelu závislého chování, které se objevuje v nejužším prostředí jedince.“ (Kvapilík, 1985, s. 65) O tom, jaký vliv má abúzus alkoholu u rodičů a vrstevníků vliv na děti, se zaměřím v následujících kapitolách. „V jedné studii (Biddle et al.) byl zkoumán vliv rodičů a vrstevníků, resp. přátel, zprostředkovaný buď normami, nebo vzory chování, v porovnání s normami a preferencemi samostatných adolescentů. Ukázalo se, že výskyt excesivního pití nejsilněji souvisí s **preferencemi**, tj. oblibou či neoblibou alkoholu **u dospívajících. Rodiče** na adolescenty působí mnohem více svými **normami**, týkajícími se pití alkoholických nápojů, podstatně **méně svým vlastním chováním** (tj. pitím, resp. nepitím), zatímco u přátel je tomu přesně **naopak**. Z výsledků by měla vyplynout snaha především o to, aby rodiče svým dětem prezentovali **správné normy** týkající se pití alkoholických nápojů; dále úsilí o **kontrolu adolescentních pijáckých part**; konečně, a především, cílevědomé **působení na preference** a postoje dětí a mládeže.“ (Kvapilík, 1985, s. 71)

## 4. Alkohol a rodina

V následující kapitole se zaměřím na několik věcí, které se pojí s problematikou konzumace alkoholu mezi mládeží a rodinným zázemím. Mým záměrem je popsat především rodinné prostředí jako rizikový faktor v otázce konzumace alkoholu, dále se zaměřím na problém, kdy jeden či oba rodiče pijí alkohol a také na to, v jaké situaci se nachází dítě, které v takové rodině vyrůstá.

Ve společnosti, ve které je konzumace alkoholických nápojů do určité míry tolerována, a Česká republika takovou společností beze sporu je, můžeme narážet na několik zajímavých faktů. Začnu tím, že se zaměřím na první kontakt jedinců s alkoholem.

### 4.1 Rodinné oslavy

Nešpor (2010, s. 2) shrnuje, že „podle výzkumů prováděných v různých zemích dojde k prvnímu napití alkoholu nejčastěji právě doma.“ Znamená to tedy, že rodinné kruhy mají na iniciační zkušenost s konzumací alkoholu zásadní vliv.

Pití alkoholických nápojů je věcí, která je v České společnosti součástí životů drtivé většiny jedinců. Hajný si všímá podrobněji výše zmíněné prvotní zkušenosti jedinců s alkoholem v rámci rodinného prostředí. „Protože je přítomnost alkoholu při společenských událostech v naší kultuře zcela běžná, mají i rodinné oslavy neoddiskutovatelná rizika. Mnohé děti ochutnají alkohol právě na oslavách, návštěvách či svatbách. Předčasný kontakt s jeho účinky může v rizikovém období vést ke zvýšené tendenci jej vyhledávat, aniž by v té době byly již vytvořeny mechanismy, které by dítě před následky chránily.“ (Hajný. 2001, s. 87)

Za představou, kdy se při nějaké příležitosti sejde celá rodina včetně dětí a během dne se popíjí alkohol, nemusíme chodit daleko. Tyto společenské události ale skrývají rizika, která si mnohdy ani dospělí lidé neuvědomují.

V otázce konzumace alkoholu existují tři varianty, kterými se mohou společenské události, jako výše zmíněné různé druhy oslav, ubírat. První nastane v okamžiku, kdy během dané seance alkohol konzumován není vůbec. V druhém případě pijí alkohol pouze dospělí a dětem se v žádném případě nenalívá a třetí

možností je, že se ke konzumaci uchýlí dospělí i děti. Na jednotlivé varianty se nyní podrobněji zaměřím.

Nejhorší variantou, která může nastat, je ta, když pijí rodiče i děti, kterým ještě nebylo osmnáct let. Největší problém nastává v období po patnáctém roku jedince, kdy v pohledech rodičů už potomek není ten malý kluk/ta malá holka, ale stále se ještě nejedná o dospělé osobu. Rodiče zastávají názor, že pár piv přeci nemůže nikomu ublížit. Opak je ale pravdou. Jak uvidíme v následující kapitole, lidské tělo reaguje na alkohol v různých letech různě. Nebudu se zde pouštět zatím do podrobnější analýzy, pouze uvedu, že dospívající organismus je méně odolný vůči alkoholu a vzniká u něho snadněji závislost (srov. Heller, 2011, s. 175).

Kromě fyziologického faktoru hraje ale v otázce konzumace dětí a dospívajících jedinců podle Hellera (2001, s. 187) důležitou roli také sociální faktor, přesněji řečeno společenské proalkoholní cítění. „Jako příklad může sloužit zabudování konzumace alkoholu do většiny rituálů. Odmítnutí konzumace vzbuzuje pozornost a reakce. Člověk, který odmítá konzumaci alkoholu, je považován za podivína. Právě rituály spojené s konzumací alkoholu mají svou vysokou nebezpečnost pro oslovení mládeže a dětí. Rituál tůukání „na zdraví“ je symbolem dospělosti a účasti v dospělém životě. Odklad účasti v této aktivitě vytváří napětí a snahu tuto bariéru odstranit a být již nositelem dospělosti – tedy moci pít alkohol.“ (Heller, 2001, s. 187)

Samotný výše uvedený rituál je nepochybně rizikovým faktorem. Jedinec, kterému je nalito byt' jen na dno, nebo v lepším případě pouze nealkoholické pití, se dostává do situace, kdy pokládá konzumaci alkoholu při společenských událostech za zcela běžnou. A to nemusí daný alkohol vůbec ochutnat. Pokud při každé příležitosti vidí okolí konzumovat alkoholické nápoje a bere to jako součást sociálního života dospělých lidí, je velmi nepravděpodobné, že nad daným chováním bude přemýšlet jako nad rizikovým.

Jestliže tedy jedinec vyrůstá v rodině, ve které je konzumace alkoholických nápojů na denním pořádku, vytvoří si pojtíko, že alkohol k životu patří a není na něm nic špatného. Pod takovouto definici situace nemůžeme samozřejmě zahrnovat rozvrácenou rodinu zapříčiněnou závislostí na alkoholu u jednoho či obou rodičů. Účinky, které však alkohol na lidský organismus má, se bohužel neodrazí hned, ale po delším časovém úseku pravidelné konzumace, a proto se hůře daný dopad alkoholu



reflektuje. Pokud se jedinec vyskytuje v prostředí, ve kterém jeden nebo oba rodiči konzumují alkohol, o to rizikovější prostředí se jedná a o to náchylnější dané dítě, které v takové rodině vyrůstá, je.

Abychom byli schopni podrobněji porozumět problematice konzumace alkoholických nápojů v rodinném prostředí, zaměřím se nyní na konkrétnější problém, a tedy na to, jaký je obraz rodiny, ve kterých je alespoň jeden rodič závislý na alkoholu.

## **4.2 Rodina a problémy ve vztazích při abúzu alkoholu**

I přestože se tato diplomová magisterská práce zaměřuje na nelegální konzumaci alkoholu u dospívajících jedinců, pokládám za důležité věnovat také část textu tomu, jak vypadá situace v rodině, ve které jsou rodiče závislí na alkoholu. Tato závislost má dopad nejen na děti, ale v podstatě destruuje celý rodinný systém i jeho jednotlivé členy. Od tohoto faktu se pak odráží i destrukce společenských struktur a celých populací (srov. Heller, 2011, s. 111).

Rodič, který má problémy s alkoholem, může na tuto situaci mylně nahlížet jako na jeho ryze osobní záležitost. Je nutné si ale uvědomit, že se tento problém musí chápat v širších souvislostech. „Závislost jednoho člena rodiny na alkoholu či jiné droze se výrazně dotýká i jejich ostatních členů. Postupně onemocní celá rodina. Soužití s jedincem závislým na alkoholu vnáší do systému rodiny a jeho funkcí mnoho negativních jevů.“ (Heller, 2011, s. 112)

Skála (1988, s. 83) tuto tezi podporuje výsledky ze studií: „Mnoho studií ukázalo, že hodně přes 50% osob závislých na alkoholu pochází z rozbitých, výchovně nedostatečných a nepřiměřených domovů... Když léčíme člověka, který si svou nemoc do jisté míry zavinil sám, netýká se léčba a léčebný úspěch jen jeho, ale celé jeho rodiny a především jeho dětí. Bude-li jeho léčba úspěšná, vrátíme rodině potřebný klid a bude postaráno o lepší péči i o klidnější prostředí pro děti.“

Woititzová (1998, s. 17) píše o alkoholících, že „tito lidé, kteří jsou sami také oběťmi, mají nepříznivý vliv na ty, se kterými jsou nějakým způsobem spojeni. Následky jejich alkoholizmu trpí zaměstnavatelé, příbuzní, přátelé a rodiny... Příbuzní a přátelé jsou vmanipulováváni do vymyšlení výmluv, jež mají alkoholika krýt.“ Na závěr dodává, že „ti, co jsou alkoholikovi nejbližší, trpí nejvíce. Rodina je postižena,

když známí a přátelé již déle nedokážou tolerovat důsledky alkoholizmu a začnou se alkoholikovi a celé jeho rodině vyhýbat.“ (Woititzová, 1998, s. 17)

Z tohoto důvodu je tedy důležité dívat se na konzumaci alkoholu v rodinném prostředí v širších souvislostech.

Heller (2011, s. 112) připisuje menší následky v oblasti destabilizace rodiny závislosti otce a větší závislosti matky. Skála (1988, s. 87) má na tuto problematiku odlišný názor, neboť ve své knize píše, že „těžší abúzus či závislost otce na alkoholu se promítá závažnějším, nepříznivějším způsobem do života rodiny i do psychického a sociálního vývoje dítěte. Stoupající závažnost otcova skóre závislosti se projevuje ve školním prospěchu dětí a v jejich školním uplatnění. Zde však pravděpodobně spolupůsobí i další činitelé, jako je nižší ekonomická úroveň těchto rodin a úroveň (charakter) zaměstnání (nikoliv vzdělání) matek.“

To, že Skála píše o situaci, kdy je v rodině závislý na alkoholu muž, neznamena ovšem, že by ženy na alkoholu závislé nebyly. Vyskytují se totiž i páry, ve kterých závislost na alkoholu sdílí oba partneři. „V takových případech se mluví o **sdílené závislosti**. Jeden z partnerů bývá do závislosti postupně vtažen tím, který už závislý je. Rozpad takové dvojice není nutný. Situaci strádají především děti a domácnost. Není-li v širší rodině nikoho, kdo by rodiče dětem nahradil, není-li v rodině ani nejstarší dítě schopno vykonávat rodičovskou roli vůči mladším dětem, pak se teprve začnou rodinou zabývat orgány státu a obce.“ (Matoušek, 1997, s. 115)

Skála i Heller se shodují na tom, že existují rozdíly mezi tím, kdy je na alkoholu závislá žena nebo muž. Matoušek (1997, s. 114) k této problematice dodává, že „ženy sice začínají, podobně jako muži, pít ve společnosti, pokud se však dostanou do závislosti na alkoholu, pokračují obvykle v pití skrytě, v soukromí nebo v práci. Jejich pití je častěji než u mužů reakcí na nějakou náročnou životní situaci. Jejich organismus se s alkoholem vyrovnává hůře než organismus muže – ženy mají menší játra a menší obsah vody v těle. Muži pijí veřejně, tj. mimo domov. Na jejich pití má relativně menší vliv stres a větší vliv příležitost i konstituční vložka k závislosti.“

Matějková (2009, s. 125) spojuje rozdílné pití alkoholických nápojů dle pohlaví s vývojem závislosti na alkoholu. „V počáteční fázi vzniku závislosti bývá pití alkoholu spojeno se sociální adaptací. Člověk pije především proto, aby se lépe začlenil do společnosti. Aby se zbavil napětí z neznámých lidí, nebyl tak úzkostlivý, a cítil

se příjemně. Muži jsou často pod vlivem alkoholu baviči společnosti, ženy je zvýšeně vyhledávají pro jejich dobrou náladu a bohorovnost. Jiní, a to častěji ženy, pijí spíše tajně a s alkoholem se schovávají. Aby se dostavily pocity dobré nálady a uvolnění, je postupně dávky zvyšovat.“

Výše uvedená citace přesně reflektují pohled české společnosti na otázku konzumace alkoholu, a to nejen mezi dospívajícími jedinci, ale i mezi dospělými. Je zde dobře vidět fakt, že se společnost jinak dívá na muže a ženy konzumující alkohol. Tato otázka je v dnešní společnosti natolik zakořeněná, že sami jedinci, kteří mají problém s alkoholem, si danou věc uvědomují a dle ní se i chovají. Ženy se mnohem častěji stahují do ústraní a pijí skrytě než muži. Ti naopak i v případě závislosti na alkoholu obvykle zůstávají ve společnosti a pijí otevřeně. Tato strategie je vnímána širokou veřejností a její jednotliví členové danou situaci také příslušně vyhodnocují. Pro konkrétní příklady nemusíme chodit daleko. Představme si muže ve středním věku, pro kterého si manželka musí chodit do hospody třikrát do týdne, protože není schopný ani sám pomalu odejít nebo nemá na zaplacení. Nyní si místo muže do dané role dosadíme příslušnici ženského pohlaví. Takto popsaná situace dostává hned jiných rozměrů. A nemusíme být ani tak konkrétní. Stačí si představit muže a ženu, kteří nezávisle na sobě „vypadnou“ ze dveří dvou vedle sebe stojících hospod, každý z jedné.

Ať je již vymezení závislosti dle pohlaví charakterizováno jakkoli, těmi, kdo nejvíce trpí, jsou děti alkoholiků. „Chování rodiče-alkoholika je nepříznivě ovlivněno chemikáliemi v jeho těle, chování rodiče-nealkoholika je pak poznamenáno reakcí na alkoholika. Zbývá pak už jen velice málo emoční energie k naplnění všech potřeb dětí, jež se stávají oběťmi rodinné nemoci.“ (Woitzová, 1998, s. 18)

Právě z tohoto důvodu se nyní zaměřím na to, jaký mají rodiče, kteří jsou závislí na alkoholu, vliv na výchovu svých dětí.

### **4.3 Vliv závislých rodičů na výchovu dětí**

To, že chování rodičů je pro děti důležitým příkladem a že otec i matka jsou pro své potomky vzorem, je fakt, o kterém není nutné dále polemizovat. Rodiče v rámci každodenních situací učí své děti, co je správné a co nikoli, snaží se je socializovat tak, aby byli schopni v pozdějších letech sami fungovat ve společnosti, a v neposlední řadě

sami svým jednáním jdou dětem příkladem. Nebo by alespoň měli. Je tomu ale tak i v realitě?

Problematika závislosti rodiče/rodičů na alkoholu je poměrně citlivé téma, protože trvá delší dobu, než se daný problém dostane na povrch, popř. než se s daným problémem začne něco dělat (např. nastoupení na odvykací léčbu). „Soužití s rodičem závislým na alkoholu ohrožuje vývoj dítěte v samých základech jeho osobnosti. Nevhodné utváření základních sociálních vztahů, nedostatečně uspokojená potřeba jistoty, jež je pokládána za jednu ze základních psychických potřeb člověka, nedostatek vhodných identifikačních vzorů v osobách nejbližších vychovatelů, to vše může vést k narušení zdravého sociálního vývoje dítěte.“ (Skála, 1988, s. 83) Tentýž autor (1988, s. 82) zdůrazňuje důležitost rodičů při výchově dětí a píše, že „nedostatek rodičovské lásky, chyby ve výchovné péči, neusměrněná životospráva, špatný příklad rodičů, to jsou příčiny, jež mohou vést k nevyrovnaným změnám osobnosti, pro které se pak jedinec nemůže stát plnohodnotným a rovnocenným členem lidské společnosti.“

Woititzová v této souvislosti píše, že dospělé děti alkoholiků „postrádají určitou „databázi“, neboť se neučí tomu, čemu se učí ostatní děti v průběhu svého dospívání. Přestože si vedou obdivuhodně dobře při krizích, neučí se každodennímu postupu „jak žít“.“ (1998, s. 15)

Co se týče samotných dětí, které v daném prostředí žijí, je důležité zaměřit se na jejich věk. Čím mladší totiž děti jsou, tím více péče od svých rodičů vyžadují a je náročnější se o ně postarat. S odstupem času, kdy děti nabírají mnohem více samostatnosti a jsou schopny samy reflektovat a vyhodnocovat určité situace, už role rodiče ve výchově není tak důležitá, resp. dítě už není na rodičích tak závislé. To ale neznamená, že by se na starších dětech problém závislého rodiče nemohl odrazit. O problematice dospívání je podrobněji psáno v kapitole Alkohol a dospívající jedinci.

Jak se s danou situací tedy děti vyrovnávají? Jak se na nich odráží fakt, že mají jednoho nebo oba rodiče závislé na alkoholu?

Nešpor (2007, s. 83) ve své knize uvádí čtyři typické reakce dětí na závislost u rodičů, které popsala Wegscheider-Cruse.

**Rodinný hrdina** přebírá nároky za problémového rodiče, což přirozeně přesahuje jeho možnosti, tudíž na danou situaci nestačí. V dospělosti může takový

jedinec trpět pocity méněcennosti a nedostačivosti, i když může být po vnější stránce celkem úspěšné.

**Ztracené dítě** bývá uzavřené a stažené do sebe, málo a obtížně komunikuje, uniká do fantazií a vnitřního světa.

**Klaun** se snaží vyvolávat veselí, a tak odvádět pozornost od problémů, které rodinu ohrožují. Takové dítě zastává heslo „lépe, když se smějeme, než abychom se hádali nebo prali“.

**Černá ovce** taky odvádí pozornost od problémů dospělých tím způsobem, že na sebe upozorňuje zlobením, delikvencí apod.

Výše uvedené typické reakce dětí na závislost u rodičů se zaměřují hlavně na to, jak se jedinec sám o sobě k dané situaci postaví. Nereflektují ovšem, jak se na dítěti fakt, že jeho rodiče v nadměrné míře konzumují alkoholické nápoje, odrazí (s výjimkou Rodinného hrdiny, kde je situace nastíněna). Na toto téma se zaměřuje Janet G. Woititzová ve své knize Dospělé děti alkoholiků. Ta nám ukazuje, které charakteristické vlastnosti jsou pro tuto skupinu typické.

I přesto, že je podoba prostředí, ve kterých děti alkoholiků vyrůstají, různá, Woititzová (1998, s. 27) identifikuje to, co probíhá v každé alkoholické domácnosti, neboť se od sebe vcelku moc neliší. Jedná se především o „nevyřčené napětí a úzkost jsou všudypřítomné. Následky tohoto stavu se v konkrétních případech mohou různit, ale téměř vždy lze očekávat bolest a výčitky svědomí“. Autorka zároveň dodává, že „společným rysem dětí alkoholiků je jejich vlastní **nízké sebehodnocení**.“ (1998, s. 18)

Problémy v rodinném prostředí se na dětech odrazí i v oblasti studia. Děti alkoholiků přebírají mnoho vlastností svých rodičů. V první řadě nejsou zvyklé nést za své chování odpovědnost a nedokážou ze svého chování vyvodit důsledky. Dalším je neschopnost se soustředit, sebelítost. Děti si nechávají své pocity pro sebe, přitom je to šíří zevnitř. Z dětí se stávají outsideři. (srov. Woititzová, 1998, s. 34 - 36)

Autorka svoji knihu také obohatila tím, že sestavila seznam výroků, u nichž se dospělé děti alkoholiků shodly, že nejlépe popisují je samotné. Vyjmenujme si některé z těchto charakteristik.

Dospělé děti alkoholiků:

1. Nejsou si jisty tím, jaké chování je normální
2. Mají těžkosti při dotahování úkolů do konce
3. Posuzují samy sebe bez slitování
4. Mají problém se bavit
5. Mají problémy s důvěrnými vztahy
6. Obvykle cítí, že jsou jiné než ostatní lidé
7. Jsou buď mimořádně odpovědné, nebo mimořádně nezodpovědné
8. Jsou impulzivní. Mají sklon nechat se vtáhnout do průběhu nějaké události, aniž by vážně uvažovaly o jiných alternativách chování nebo o možných důsledcích. Tato impulzivnost pak vede k vnitřnímu chaosu, k averzi vůči vlastní osobě a ke ztrátě kontroly nad svým prostředím. Kromě toho musí vynakládat velké úsilí, aby věci daly zase do pořádku.

(srov. Woititzová, 1998, s. 48 – 148)

#### **4.4 Faktory důležité pro formování postoje ke konzumaci alkoholu u dětí a mládeže**

Rodinné prostředí obecně má obrovskou sílu. Nešpor (2007, s. 78) tvrdí, že se může přímo či nepřímo podílet na vzniku a rozvoji závislosti některého člena, na druhou stranu může určitému rozvoji závislosti předcházet nebo velmi pomoci při překonávání nějakého návykového problému. Z tohoto důvodu uvádí autor některé rizikové a projektivní faktory na úrovni rodiny, které jádro rodinného prostředí mohou upevnit, nebo naopak podlomit.

##### **Rizikové faktory**

- Výskyt jakékoliv neléčené a nezvládané návykové choroby u rodičů zvyšuje riziko návykové choroby u dětí. Neplatí tedy pouze, že děti závislých rodičů na alkoholu se častěji samy stávají závislé na alkoholu, ale tyto děti jsou více ohroženy i závislostí na jiných návykových látkách. Podobně jsou různými návykovými nemocemi více ohroženy i děti z rodin, kde se u otce nebo matky objevil např. vleký a nezvládaný problém s patologickým hráčstvím.
- Schvalování alkoholu a užívání drog.

- Manžel (manželka) nebo jiný blízký člověk funguje jako „umožňovač“, tedy někdo, kdo usnadňuje návykové jednání a chrání jedince závislého před následky, čímž se oslabuje motivace k pozitivní změně.

### **Protektivní činitelé**

- Rodiče alkohol, tabák a jiné drogy zejména u dětí a dospívajících odmítají.
- Manžel (manželka) nebo partnerka (partner) odmítají návykové látky a jsou i jinak duševně zdraví.

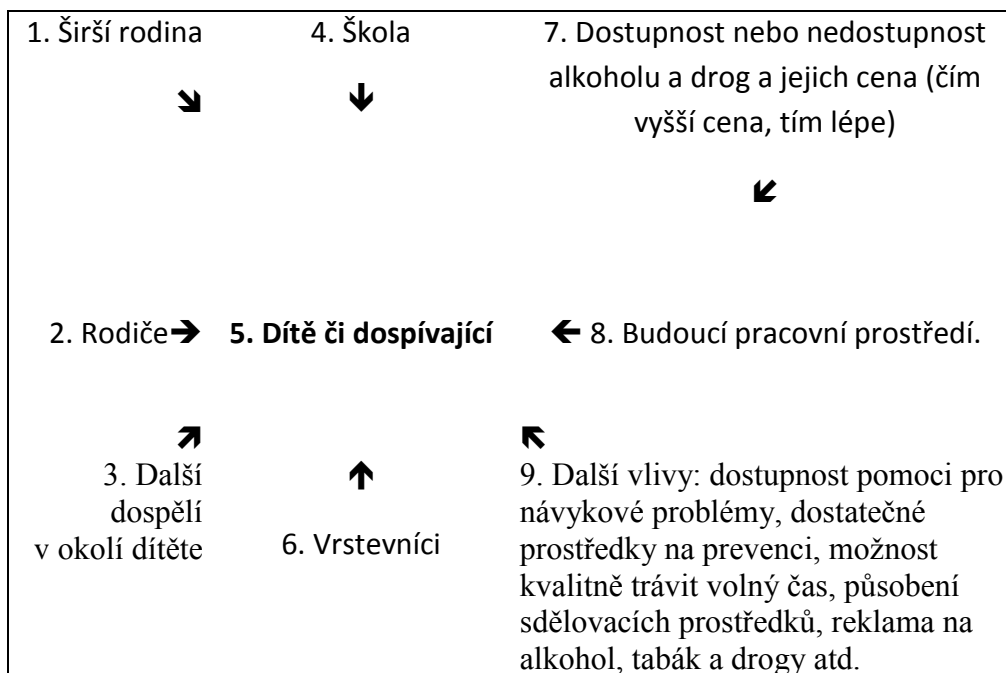
(srov. Nešpor 2007, s. 78 – 79)

Ve výše uvedených rizikových i protektivních faktorech jsem uvedl hlavně ty, které se přímo spojují s alkoholem a ostatními návykovými látkami. Samozřejmě, že Nešpor mluví i o jiných činitelích, kteří ochraňují nebo naopak podřývají instituci rodiny. Za ty záporné (ve smyslu rizikovém) jmenujme například neexistující jasná pravidla týkající chování dítěte v rodině, vážnou duševní chorobu rodičů nebo že dítě žije úplně bez rodiny a bez domova. Na druhé straně mezi ty pozitivní činitele uvádí přiměřenou péči, dostatek času na dítě, zejména v časném dětství, pevné citové vazby dítěte, rodiče projevující vůči dítěti respekt apod. (srov. Nešpor, 2007, s. 78 - 79)

Po přečtení výše uvedených faktorů můžeme tedy shrnout, že rodina má obrovskou hybnou sílu. Může jednotlivým členům pomoci překonat různé problémy (a nemusí se nutně jednat jenom o problémy spojené s konzumací alkoholu), zároveň ale může vytvořit takovou půdu, která danou situaci nějak kriticky nehodnotí a dítě, které v takové rodině vyrostě, pak může samo také propadnout určitému typu závislosti (minimálně sklony k tomu, aby se tak stalo, podle Nešpora má, viz jeden z rizikových faktorů).

Síla a stálost rodinného prostředí ale není jediný faktor, který může postoj dětí a mládeže ke konzumaci alkoholických nápojů, ale i ke kouření a drogám ovlivnit. Níže uvedená tabulka ukazuje, co tedy ještě může kromě rodiny dané jednání a postoj ovlivňovat.

Tab. 1: faktory, které mají vliv na to, zda jedinec bude nebo nebude pít alkohol, kouřit a brát drogy.



(Nešpor, 2004, s. 2)

Některé z těchto činitelů je možné ovlivnit poměrně jednoduše, jiné obtížněji. Blíže se podíváme na některé z nich. Nešpor (2004, s. 2 – 3) popisuje tyto oblasti následovně:

**1. Širší rodina** může pomoci dítěti kvalitně trávit volný čas, dítě zde také často nachází další dobré vzory a podněty. Někdo z širší rodiny může také částečně nahradit chybějícího otce v rozvedeném manželství. Širší rodina může ale také znamenat nebezpečí (např. slabí prarodiče, kteří se dávají zneužívat nebo příbuzní, kteří zneužívají alkohol či drogy).

**4. Škola.** Je důležité, aby se škola prevenci problémů působených alkoholem a jinými látkami soustavně věnovala. Výzkum ukazuje, že účinné preventivní programy jsou interaktivní (žáci jsou při nich aktivní, nejedná se tedy o hromadné přednášky), při kvalitních programech se nacvičují podstatné dovednosti, např. jak odmítat alkohol a drogy, jak trávit volný čas, jak se uvolnit, jak se zdravě vyrovnat s úzkostí, strachem či smutkem apod. Za naprosté minimum se považuje 15 hodin v průběhu dvou let, kvalitní zahraniční programy jsou však ještě intenzivnější (např. 24 nebo 32 hodin během 3 let).



**6. Vrstevníci.** Ti získají na významu zejména v dospívání. Rodiče mohou do značné míry ovlivnit to, s kým se dítě stýká, volbou vhodné školy, nabízením dobrých zájmů, při nichž je pravděpodobné, že se dítě setká s kvalitními vrstevníky, způsobem, jak dítě tráví prázdniny, apod. (Vlivu vrstevnické skupiny se budu podrobněji věnovat v kapitole Alkohol a dospívající jedinci, pozn. Burýšek)

**7. Dostupnost nebo nedostupnost alkoholu a drog a jejich cena.** Alkohol a drogy jsou v České republice snadno dostupné a v porovnání s jinými zeměmi levné. Rodiče ovšem mohou nenechávat doma neuzamčené alkoholické nápoje. Rodiče si také mohou stěžovat, na prodej alkoholu nebo tabáku nezletilým nebo drogovou kriminalitu v okolí bydliště.

**9. Další vlivy.** Sem patří např. dostupnost pomoci pro návykové i jiné problémy, dostatečné prostředky na prevenci, možnost kvalitně trávit volný čas, působení sdělovacích prostředků, reklama na alkohol, tabák a drogy atd. Některé z těchto vlivů mohou rodiče částečně ovlivnit, jiné se dají ovlivnit jen nepřímo.

Na děti a dospívající jedince tedy působí kromě rodiny také mnoho dalších faktorů. Jestliže chceme problematiku nelegální konzumace alkoholických nápojů postihnout, je nutné si tento fakt uvědomit. Na jedince má ale při formování názorů na toto téma největší vliv právě rodinné prostředí. Otázkou pak zůstává, jestli mohou rodiče ovlivnit to, zda budou jejich děti pít alkohol a brát drogy.

Nešpor je přesvědčen, že ano. Tuto svoji tezi podporuje tím, že ve své odborné stati uvádí následující: „Tým zahraničních odborníků prokázal, že rodiče podstatně ovlivňují to, zda budou jejich děti kouřit, pít nebo zneužívat jiné návykové látky. Jako zvláště důležité se ukázaly následující činitele:

- \* Dostatečně silná vazba dítěte na rodinu měřitelná časem, který tráví rodiče s dítětem.
- \* Jasná a důsledně prosazovaná rodinná pravidla, přiměřený dohled a přiměřené prosazování kázně.
- \* Schopnost konstruktivně řešit rodinné problémy.

Zjistilo se, že dospívající ve věku 18 let, na které rodiče přiměřeně nedohlíželi, měli 2x častěji zkušenost s nelegálními drogami. Zkušenost s nelegálními drogami byla také častější v rodinách, kde se důsledně neprosazovala pravidla (15 % oproti 6 %).

U dospívajících ve věku 15 let, s nimiž rodiče trávili málo času, byla zkušenost s nelegálními drogami 3x častější. V rodinách, kde se nedařilo zvládat konflikty, se u dětí častěji vyskytovala zkušenost s nelegálními drogami (15 % oproti 6 %).“

(Nešpor, 2004, s. 1)

Existuje vůbec nějaký návod pro rodiče, jak by se měli zachovat, jestliže zjistí, že jejich potomek pije alkohol, kouří nebo bere drogy?

Hajný (2001, s. 63) danou situaci charakterizuje následovně: „Když vyžadujeme, aby omezilo své kouření, přestalo brát drogy apod., měli bychom si připustit i vlastní užívání drog, včetně tabáku a alkoholu. Jistě – jsou legální.... Přesto: pokud nejsme abstinenti a nekuřáci, měli bychom zhodnotit, zda máme užívání těchto drog pod kontrolou. Ale ani tehdy, když sami máme určité problémy, neznamená to, že nemůžeme od svých dětí vyžadovat patřičné chování a ve vztahu k drogám zdrženlivost.“

Je samozřejmé, že dítě bude právě v období dospívání pokoušeno okolními vlivy k tomu, aby alkohol, cigarety nebo i nějaké nelegální drogy okusilo. A je především na rodičích, jaké zázemí svým dětem poskytují.

## 5. Alkohol a dospívající jedinci

### 5.1 Vliv vrstevnické skupiny na jedince v dospívání

„Kdosi řekl, že začal v mládí pít a kouřit pivo, aby se cítil svobodný a dospělý. Je skutečností, že děti nejdříve okoušejí alkoholické nápoje především ze zvědavosti a z napodobení. Za tento začátek je často u nich zodpovědný vzor jejich rodičů. Později jsou to však jejich vrstevníci, společnost mladých lidí a zejména party, které je ovlivňují.“ Skála (1988, s. 93)

Uvést tuto kapitolu citací jsem se rozhodl proto, že Skála přesně reflektuje současnou situaci v otázce problematiky nelegální konzumace alkoholických nápojů dospívajícími jedinci, i když daná kniha byla vydána již v roce 1988. Výše uvedená citace zároveň nastiňuje problémy, na které se na následujících stránkách zaměřím.

O otázce, jaký vliv v oblasti konzumace alkoholu má na jedince rodinné prostředí, jsem už psal v kapitole čtvrté (Alkohol a rodina) a nyní se budu věnovat tomu, jak na dnešní mládež působí vrstevnická skupina a lidé, kterými se dospívající jedinci obklopují.

Děti se postupně s přibývajícím věkem dostávají do období střetu dvou okruhů lidí. Ten první tvoří rodiče a širší rodina, zkrátka jedinci, v jejichž společnosti dítě vyrůstalo a díky kterým si bylo schopné utvořit názory na okolní svět. Na druhé straně stojí přátelé ze sousedství, ze školy, ze zájmových kroužků, označované jednotným pojmem vrstevnická skupina. A právě tato druhá oblast, tedy převážně složená z adolescentů, se dostává před rodinu někdy více, někdy méně do popředí. Dospívající jedinci začínají svým vrstevníkům a přátelům přikládat větší důležitost než rodině a ztotožňují se s názory, které jsou v partě zastávány. Matoušek (1997, s. 62) tuto tezi podporuje a tvrdí, že „v adolescenci se referenční skupinou dítěte stává skupina vrstevnická a rodina ustupuje do pozadí, někdy se stává i překážkou v pokusech dítěte nalézt vlastní totožnost. Pro adolescenci je typické černo-bílé hodnocení světa a kritický postoj k rodičům. Adolescence dětí ale neprobíhá ve všech rodinách bouřlivě, protože vzpoura mladistvého není nutnou podmínkou zdravého osobnostního vývoje, jak ráda tvrdila starší literatura inspirovaná pracemi E. Eriksona.“

Ideální situace nastává, pokud se názory vrstevníků neliší od názorů, které zastávají rodiče daného dítěte. Ne vždy tomu ovšem tak je. Každé rodinné zázemí je jiné, každý rodič vychovává své dítě unikátním způsobem, a dítě se tak může dostat

do situace, kdy je v kolektivu zastáván názor, jenž je v rozporu s názorem převládaným doma.

V období adolescence si dospívající jedinci utváří vlastní identitu. Pro toto vývojové období je charakteristické, že se snaží vyčlenit ze sevření rodiny především proto, že už přeci nejsou těmi malými dětmi, za které je rodiče mají, ale už se sami dokážou postavit na nohy a mají vlastní názor. S tímto obdobím je také spojována určitá tendence riskovat, objevovat nové a zkoušet doposud nepoznané. Nyní mám na mysli především otázku konzumace alkoholu, kouření a experimentování s jinými návykovými látkami.

V této otázce se střetávají výše zmíněné dvě skupiny, přesněji řečeno názory těchto skupin. Rodiče vštěpovali svým dětem v rámci výchovy pojetí světa, které pokládali za správné, učili je tomu, jak se s okolními vlivy vypořádat, a nyní jejich potomci stojí před zatěžkávací zkouškou. To, jak obstojí, je jen na nich. Dítě tráví drtivou většinu času se svými vrstevníky, a protože jsou pro něho sociální vazby důležité, snaží se ztotožnit s názory druhých. Hajný (2001, s. 62) píše, že „ovlivnitelnost názory a pravidly nějaké skupiny lidí je tak velká, jak silná je touha dotyčného k nim patřit... Patnáctiletý kluk chce být oceňován a obdivován stejně starými nebo o něco staršími kamarády.“ Situace se stává o to složitější, pokud se patnáctileté děti kamarádí s osmnáctiletými, které už pít mohou.

Za důležité se v tomto období pokládá také to, aby si dítě samo udělalo vlastní názor. Rodiče mu po celou jeho dobu růstu kladli na srdce rady, které sami považují za ty nejlepší, vrstevníci ve škole přijdou s vlastními názory, ale je jenom na daném jedinci, aby si tyto rady a názory zhodnotil a vyvodil z nich takové závěry, které dle něho budou ty nejlepší. Samozřejmě platí, že rodiče za svůj vlastní život nasbírali zkušenosti, a proto jsou jejich názory cenné. Na druhou stranu dospívající jedinec má chuť objevovat, zkoušet doposud nepoznané, experimentovat, a tím mohou být jeho názory zkreslené. Zároveň chce být součástí party, a pokud je v kruhu přátel zastáván nějaký názor, může se s ním ztotožnit i v případě, že mu není vlastní, jenom kvůli tomu, aby zapadl mezi své přátele.

Kvapilík (1985, s. 98) k této problematice píše, že „sociální tlak okolní pijící společnosti je účinnější než výchova ve škole a obava o zdravotní a sociální následky pití alkoholu.“

Konzumace alkoholu je mnohdy vysvětlována jako projev vzpoury vůči dospělým nebo také jako projev sounáležitosti s vrstevnickou skupinou. Dospívající jedinec je v tomto období snadno ovlivnitelný okolními vlivy. „Na začátku drogového experimentu stojí často zvědavost. O drogách se stále mluví, ve třídě jsou v kurzu lidé, kteří už je aspoň trochu zkusili, tak proč ne? Prvopočáteční touha okusit nepoznané, získat prestiž mezi vrstevníky, vede k ochutnání drogy.“ (Hajný, 1991, s. 52) Hajný sice mluví o drogách, ovšem tato citace by se dala vztáhnout i na otázku konzumace alkoholu. Pokud v partě převládá názor, že alkohol není nic závadného a naopak pomáhá k tomu, aby se mladá generace bavila, může být jedinec lehce stáhnut k jeho konzumaci, i když by za normálních okolností alkohol třeba vůbec nepil. Tlak ze strany vrstevníků nemusí být vyvinutý i přímo tím, že by na jedince ostatní doráželi, aby si dal panáka, i když nechce. V některých případech úplně stačí, aby ostatní vyslovili názor typu „Pokud nepiješ, nejseš IN!“ a někteří jedinci se nechají zlákat k jednání, které jim není vlastní. Goodyer (2001, prolog) tuto otázku rozvíjí dále a tvrdí, že „je úplně normální, že pubertální zkoušejí a riskují. A čísla o tom, kolik teenagerů (teenagerem je označován mladý člověk zhruba od třinácti do devatenácti let) zkusí drogy, prudce stoupají“

Heller (2011, s. 183) dospívá k jinému názoru a argumentuje: „Vžití je přesvědčení u mnohých rodičů, vychovatelů, pedagogů i dalších odborníků a veřejnosti, že příčinou zneužívání návykových látek u dětí a mládeže je špatný kamarád, nedobrá parta či vliv narušené mládeže žijící ve specifické subkultuře s často specifickou pseudofilozofií. Naopak se často potvrzuje fakt, že jedinec vyrůstající v dobrém, intaktním rodinném prostředí se také nutně setkává s narušenými jedinci, se špatnou partou a s nepříznivě působícími vrstevníky. Nepodléhá jim však, jeho vývoj není závažně narušen a dokáže se vyhnout negativním návykům a zlovykům.“

Nutno podotknout, že „požívání alkoholických nápojů mladými lidmi, přesněji dětmi a mladistvými, není novým záporným jevem. V posledních 20 – 30 letech však statistické průzkumy v řadě zemí (Skandinávie, USA, ale i u nás) prokázaly, že věková hranice, kdy se mladý člověk seznamuje s alkoholickými nápoji, se stále snižuje a že častost požívání alkoholických nápojů se zvyšuje.“ Skála (1988, s. 92)

„V současné vědě stále do značné míry přetrvává přístup, ve kterém se pozornost stále více zaměřuje na problém... Teprve v posledních letech se objevují výzkumy, které se zabývají například tím, proč se některé děti i ve velmi problematickém prostředí

vyvíjejí ve zdravé a úspěšné jedince, co ovlivní to, že někdo bez někoho bez léčení překoná těžkou nemoc anebo co způsobí, že někdo drogy neužívá nebo je jen zkusí a opustí.“ (Hajný, 2001, s. 67)

Tato problematika byla již částečně nastíněna v bakalářské práci, na kterou má magisterská práce navazuje. Burýšek (2010, s. 22) píše, že „je všeobecně známé, že mládež uznává jiné hodnoty, jiný životní styl a vědomí o okolním světě, než jaké uznávají dospělí, což často vede ke konfliktním situacím. Tento fakt odůvodňuje Jilčík tím, že mládež má schopnost přinášet, prokazovat a přijímat za vlastní vše nové, což je v rozporu se zkušenostmi, hodnotami a normami starší generace, která tyto nové trendy není schopna plně akceptovat, i když těm progresivním později sama podléhá (srov. Jilčík, 1995, s. 15 - 16).“

Jilčík (1995, s. 15) také mluví o tom, že je život mládeže úzkým způsobem spjat se životem vrstevníků, kteří hledají a nalézají společné hodnoty a normy, jimiž se následně řídí. Říká také, že snaha o vymanění se z vlivu rodiny vede k připojení se do jiné sociální skupiny a přizpůsobení se jejímu životnímu stylu.

V rámci této nové sociální skupiny se může dítě setkat také s chováním, se kterým se neztotožňuje nebo do kterého ho ostatní nutí. Vědí ale děti, jak takovému sociálnímu nátlaku čelit? Umí jim nepříjemné věci odmítnout? Matoušek (1997, s. 139) v této souvislosti píše, že rodiče v České republice málo učí děti prosazovat své vlastní mínění a také v rámci školy jsou vítáni spíše poslušní žáci než ti průbojní a sebevědomí. Zároveň ale autor podotýká, že je schopnost říkat ne pro každého člověka ve společnosti, na kterého čekají všude desítky svodů, naprostou nutností.

Možnostem, jak odmítnout alkohol, ale i jiné látky, se věnuje Nešpor (1995, s. 74 – 79). Ten vymezuje dvanáct cest, jak odmítnout věci, do kterých nás ostatní nutí, nebo se kterými se neztotožňujeme. Tyto cesty dále rozděluje do čtyř okruhů podle toho, jakým způsobem danou věc odmítneme.

1. Odmítnutí vyhnutím se: Většině situací, kdy by člověku někdo nabízel návykové látky, se dá vyhnout

#### **Rychlé způsoby odmítání (založeny na neverbální komunikaci)**

2. Ignorování nabídky
3. Odmítnutí gestem: Minimální oční kontakt, odmítavé gesto nebo zavrtění hlavou, rychle zvětšujeme vzdálenost od nabízejícího

4. Jasně „Ne!“ nebo o něco zdvořilejší „Nechci.“: K základním právům patří určité věci odmítnout, aniž byste je vysvětlovali.

**Společenská odmítnutí:** Umět taktně odmítnout je užitečné v mnoha životních situacích.

5. Odmítnutí s vysvětlením: Používáme u lidí, na kterých nám záleží a se kterými chceme dobře vycházet. Odmítáme například panáka, ale ne člověka, který nám ho nabízí.
6. Nabídnutí lepší možnosti: Např.: „Do hospody ne, ale zašel bych do kina.“
7. Převedení řeči jinam
8. Odmítnutí s odložením: Často se používá ve smyslu odmítnutí na neurčito. „Dneska to nejde, někdy jindy.“

**Důrazná odmítnutí:** Úzce se vážou k zdravému sebeprosazení

9. Porouchaná gramofonová deska: U lidí, kteří nás nechtějí nechat na pokoji a jestliže z nějakého důvodu nelze použít rychlé odmítnutí. „Nechci.“ ... „Nechci.“ ... „Nechci.“ ... atd.
10. Odmítnutí protiútokem: Použijeme u lidí, kteří útočí na naše sebevědomí, urážejí, provokují atd.

**Královské způsoby odmítnutí**

11. Odmítnutí jednou pro vždy: U lidí, se kterými přicházíme často do styku (např. spolužáci, sousedé). Předcházíme tomu, aby nám nabízeli v budoucnu. Například „Já nepiji.“
12. Odmítnutí jako pomoc: Tam, kde chceme chránit své zdraví a pomoci druhému, aby jednal v budoucnu podobně. „Nechci, a ty toho nech.“

(srov. Nešpor, 1995, s. 74 – 79)

## 5.2 Alkohol a jeho účinky na dospívající organismus

Proč je tedy konzumace alkoholu mladými lidmi natolik závažné téma? Legalita alkoholu vedla podle Göhlerta (2001, s. 82) k masovému rozšíření a nekritickému užívání. Společnost této otázce takovou závažnost nepřikládá, tak se asi nebude jednat o takový problém, nebo ano? „Všeobecně rozšířený názor na alkohol je, že je to prostředek dobré zábavy, a rodiče často zapomínají, že není bez nebezpečí,

a pro dospívající děti tím víc, poněvadž ho můžou hůře snášet nebo mít s pitím méně zkušeností“ (Goodyer, 2001, s. 100).

Nejjednodušší bude zaměřit se na to, jak alkohol působí na tělo dospívajících. Nešpor (2007, s. 52) shrnuje specifika působení návykových látek u dětí a dospívajících následujícím způsobem:

- Závislost na návykových látkách se vytváří podstatně rychleji (to, k čemu potřebuje dospělý často roky nebo desítky let, stihne dospívající i řádově během měsíců)
- Existuje vyšší riziko těžkých otrav s ohledem na nižší toleranci, menší zkušenost a sklon k riskování, který je v dospívání častý.
- Alkohol a patrně i jiné drogy narušují vytváření sítí mozkových buněk, které probíhá v dospívání, a vedou k znevýhodnění těchto dospívajících.

V jednom ze svých odborných článků potom Nešpor (2010, s. 1) k těmto faktorům přidává i další. Patří mezi ně například:

- U dětí a mladistvých konzumujících alkoholické nápoje dochází často k efektu tzv. nabalující se koule. Dospívající zneužívá alkohol, selhává ve svých sociálních rolích a dostává se do rizikové společnosti. To vede k dalšímu zmnožení rizikových faktorů.
- U dospívajících se závislost na alkoholu vytváří rychleji a má často ještě dramatičtější projevy než u dospělých.
- Se zneužíváním alkoholu je u dospívajících a mladších dospělých často spojena trestná činnost násilného charakteru.

Heller (2011, s. 175) píše o tom, že v případě interakce mezi drogou a mladistvým se setkáváme nejčastěji s informací, že dětský organismus je méně odolný a snadněji náchylný ke vzniku závislosti. Kvapilík (1985, s. 84) k této problematice píše, že „mladý člověk, zvláště v době dospívání, snáze podléhá nepříznivým vlivům okolí, nemá zábrany, které by pracovaly tak jako později, a proto se také u mladistvých závislost na alkoholu vyvíjí poměrně snadno a brzy.“ Skála (1988, s. 93) výše uvedené fakty podporuje čísly, která ukazují, že u mladých lidí je při hladině 0,8‰ vliv alkoholu stejný jako u dospělých lidí při hladině 1,5‰. Bohužel rizika spojená s konzumací alkoholu si mnoho dospívajících jedinců neuvědomuje a vzhledem k tomu, že alkohol je



společensky uznávanou drogou, není otázka jeho konzumace tolik bičována, jako je tomu v případě jiných drog. Přitom alkohol, jak již bylo naznačeno v jedné z předešlých kapitol, tvoří takzvanou průchozí drogu, která tvoří předstupeň k užívání jiných, ještě nebezpečnějších drog. Skála (1988, s. 95) k této problematice přidává, že „abúzus alkoholu u mladistvých nemusí nutně znamenat závislost na alkoholu v dospělosti. Je třeba však vědět, že z těch, kteří mají problémy související s alkoholem ve věku od 20 let, budou je mít v plné polovině i o 20 let později.“

„Alkohol v časném věku dospívání patří k nejdůležitějším rizikovým faktorům ve vztahu k řadě problémů. Jedním z možných vysvětlení je to, že alkohol narušuje rozvoj sociálních a jiných dovedností, které jsou potřebné pro úspěch v dalším životě“ (Nešpor, 2006, s. 117). Jak jsme už v kapitole Vliv rodičů závislých na alkoholu na výchovu dětí mohli vidět, někdy není ani potřeba, aby dospívající jedinec osobně konzumoval alkoholické nápoje, ale na jeho působení v budoucím životě se podepíše alkohol i tehdy, jestliže jsou na něm závislí rodiče.

Jaká jsou tedy konkrétní rizika spojená s konzumací alkoholu u dětí a dospívajících? Výše v textu jsme se mohli dočíst o sklonu k riskování, nižší toleranci a rychlejší závislosti. „Moderní vyšetřovací metody zjistily u sedmnáctiletých dospívajících, kteří pili alkohol a měli kvůli tomu problémy, menší hippocampus, což je část mozku důležitá právě pro učení a paměť... Zhoršená paměť a schopnost se učit není jediným rizikem alkoholu v dospívání. K dalším patří úrazy, dopravní nehody, otravy, sebevraždy, sexuální násilí, nebezpečný sex, trestná činnost zejména násilného rázu.“ (Nešpor, 2004, s. 1)

## 6. Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách

Tato kapitola se bude podrobněji zabývat Evropskou školní studií o alkoholu a drogách (ESPAD) z roku 2007. Daná studie je pro účely této diplomové magisterské práce stěžejní, neboť budou sledovány právě ty údaje, které byly shromážděny v roce 2007. Ty budou následně porovnány s daty zjištěnými výzkumným šetřením na středních školách v Hradci Králové.

„Kouření, nadužívání alkoholu a užívání drog mezi mladými lidmi jsou faktory spojené s mnoha nežádoucími sociálními a zdravotními jevy moderní společnosti. Snaha společnosti omezovat nepříznivé dopady rizikového návykového chování je pochopitelná, skutečně účinná však může být pouze v případě, že budeme znát reálný rozsah různých forem rizikového chování a jejich kontext.“ (Csémy 2009, s. 11) Z tohoto důvodu jsem se rozhodl pro tuto diplomovou magisterskou práci pracovat s daty, se kterými operuje mezinárodní projekt ESPAD. Burýšek (2010, s. 28), který vychází z Csémyho (2006, s. 9) o tomto projektu píše: „Evropská školní studie o alkoholu a drogách (The European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs) zkoumá společensky významný fenomén neboli užívání drog mezi mladými lidmi. Tato studie byla poprvé realizována v roce 1995 pod záštitou Rady Evropy ve dvaceti šesti evropských zemích jako školní dotazníkové šetření, přičemž v tom samém roce se začala participovat také Česká republika.“ Cílem tohoto šetření, které se opakuje každé čtyři roky, je monitorování rozsahu užívání návykových látek u dospívajících. Zatím poslední výzkumné šetření, které bylo provedeno, bylo realizováno v roce 2011. Zapojilo se do něho 36 zemí (srov. Csémy, 2012, s. 2).

Mezinárodní projekt ESPAD má dopodrobna vypracovanou metodologii, která je pro všechny participující země jednotná. Tento krok zahrnuje stejný princip výběru výběrového vzorku (pokaždé jsou dotazováni jedinci, kteří v daném roce, kdy je studie realizována, dosahují šestnácti let), dále jednotný dotazníkový formulář a také jednotný způsob sběru dat.

Výsledky studie ESPAD mají za úkol podat přehled o situaci v České republice, pokud jde o rozsah užívání legálních i nelegálních drog v obecné populaci dospívající mládeže, a porovnat ji se situací v ostatních evropských zemích (srov. Csémy, 2006, s. 9).

Specifické cíle projektu lze shrnout v následujících bodech:

- Získat spolehlivé informace o rozsahu užívání návykových látek mezi českou mládeží
- Sledovat trendy, k nimž došlo od roku 1995
- Analyzovat základní kontextové vztahy u vybraných indikátorů návykového chování
- Porovnat situaci v ČR se situací v Evropě

(srov. Csémy, 2006, s. 9)

Poslední šetření, které bylo v rámci této studie realizováno, proběhlo v roce 2011. Vydána byla zatím pouze závěrečná zpráva shrnující souhrn hlavních výsledků. V současné době (leden 2013) se ovšem stále čeká na výzkumnou zprávu, která představí komplexní výsledky průzkumu v roce 2011 a poskytne mnohem podrobnější přehled. Právě z tohoto důvodu jsem se rozhodl, že budu operovat s výsledky předposlední vlny sběru dat, která proběhla v roce 2007.

Další důvod, kvůli kterému jsem se rozhodoval s daty z roku 2007, je ten, že Národní monitorovací středisko pro drogy a drogové závislosti a Psychiatrické centrum Praha zároveň nabízí studentům, odborníkům a i jiným zájemcům možnost využití zdarma přístupu do databáze ESPAD 07 (právě oné výše zmíněné předposlední vlny) pro studijní a výzkumné účely. Kromě dat získaných dotazníky poskytuje také Národní monitorovací středisko pro drogy a drogové závislosti zájemcům přímo daný dotazník, který byl studentům předkládán k vyplnění.

Dotazníkový formulář předložený studentům v roce 2007 pokrýval oblast užívání legálních i nelegálních návykových látek mezi mládeží, pole postojů a názorů vztahujících se k návykovým látkám. Nastala ovšem oproti předešlým vlnám menší změna: „některé otázky byly vynechány nebo zestručněny. Inovovány byly fakultativní moduly, z nichž jsme zařadili položky rozšiřující otázky týkající se užívání alkoholu a marihuany... Každá země mohla podle zájmu zařadit omezený počet vlastních otázek, které pak nejsou zohledněny při zpracovávání mezinárodní zprávy. Tuto možnost jsme využili a do studie zařadili dvě vlastní otázky s celkem 9 podotázkami.“ (Csémy, 2009, s. 15)

Pro účely této diplomové magisterské práce je důležitá ta část standardizovaného dotazníkového formuláře, která se soustřeďuje právě na problematiku v oblasti nelegální konzumace alkoholu. Protože se tato práce hodlá zaměřit i na problematiku výskytu alkoholických nápojů v rodinném prostředí, bude vedle otázek převzatých ze studie ESPAD 07 obsahovat také část přímo vytvořených pro účely této diplomové práce.

## 7. Výzkumné šetření

Záměrem této diplomové magisterské práce je pomocí výzkumného šetření zjistit podobu jednání odrážejícího se v konzumaci alkoholických nápojů mezi studenty všech typů středních škol v Hradci Králové, následně zjistit postoj těchto studentů v otázce subjektivního vnímání rizik a dostupnosti alkoholu a v neposlední řadě se práce zaměří i na podobu jednání odrážejícího se v konzumaci alkoholu v rodinách těchto studentů. Po vyhodnocení dat, která vyplynou z dotazníkového šetření na jednotlivých školách, budou některé ze získaných informací porovnány s projektem Evropské školní studie o alkoholu a jiných drogách z roku 2007 (ESPAD 07) a bude navrženo východisko v otázce problematiky nelegálního užívání alkoholu středoškolskými studenty.

Poslední sběr dat provedený studií ESPAD byl proveden v roce 2011. Národní monitorovací středisko pro drogy a drogové závislosti v naší zemi poskytlo veřejnosti zatím pouze Přehled hlavních výsledků studie v České republice v roce 2011. Pro účely této práce však v tomto přehledu není obsaženo dostatečné množství informací týkajících se nelegální konzumace alkoholu, a proto budou použita data z roku 2007.

V bakalářské práci, na kterou tato diplomová magisterská práce navazuje, byla data zjištěná dotazníkovým šetřením v Hradci Králové porovnávána s daty zveřejněnými ve Výsledcích průzkumu z roku 2003. Proto bylo nutné stanovit hypotézy a cíle tak, aby odpovídaly informacím, které studie ESPAD 03 zveřejnila. V případě magisterské diplomové jsem využil nabídky Národního monitorovacího střediska pro drogy a drogové závislosti, které umožňuje studentům, odborníkům a dalším zájemcům zdarma použít základní soubor dat získaných v rámci dotazníkového šetření v roce 2007 (ESPAD 07). Cíle a hypotézy je možné i rozšířit, neboť se pracuje právě se základním souborem dat. Celkový počet hypotéz čítá ve výsledné podobě 14, přičemž znění pěti z nich (HH1, HH7 – HH10) je převzato z bakalářské práce a částečně upraveno. Zbylých devět je dotvořeno pro účely této diplomové magisterské práce.

Dotazník, který byl studentům předložen v rámci studie ESPAD 07, se v oblasti konzumace alkoholických nápojů soustředil na míru, frekvenci konzumace, vnímání rizik s ní spojených, na dostupnost alkoholických nápojů a na jednání a chování pod vlivem alkoholu. Všechny otázky obsažené v dotazníku z roku 2007 nejsou ovšem pro účely této diplomové práce relevantní, a proto bude použita pouze jejich část.

Evropská školní studie o alkoholu a drogách se zaměřuje v oblasti konzumace alkoholických nápojů především na přímý vztah šestnáctiletých studentů k alkoholu a otázku okolních vlivů na dospívající jedince ponechává stranou. Abychom byli schopni komplexněji pochopit problematiku nelegální konzumace, pokládal jsem proto za důležité zahrnout do dotazníku také otázky týkající se podoby jednání odrážejícího se v konzumaci alkoholu v rodinách studentů, neboť se jedná o jednu z oblastí, která má na formování vztahu dospívajících jedinců k alkoholu klíčový vliv.

Samotné výzkumné šetření bude prováděno v Hradci Králové na středních odborných školách a středních odborných učilištích, dále pak na gymnáziích a středních speciálních školách. Protože je již jednotlivým úrovním vzdělávání věnována pozornost v teoretické části této diplomové práce, bude tento výčet všech typů středních škol v následujícím textu uveden pod zkratkami ISCED 3A a ISCED 3C.

## **7.1 Výzkumné otázky**

Zjistit podobu jednání odrážejícího se v konzumaci alkoholu mezi studenty úrovní ISCED 3A a 3C v Hradci Králové.

Zjistit postoj studentů úrovní ISCED 3A a 3C v otázce subjektivního vnímání rizik a dostupnosti alkoholu.

Zjistit podobu jednání odrážejícího se v konzumaci alkoholu v rodinách studentů úrovní ISCED 3A a 3C v Hradci Králové.

## **7.2 Hlavní cíle výzkumu**

**C1:** Zjistit míru konzumace alkoholu u studentů úrovně ISCED 3A nebo 3C v Hradci Králové.

**C2:** Zjistit četnost konzumace alkoholu u studentů úrovně ISCED 3A nebo 3C v Hradci Králové.

**C3:** Zjistit, kdy získávají studenti úrovně ISCED 3A nebo 3C v Hradci Králové iniciační zkušenost s alkoholem.

**C4:** Zjistit, jak vnímají studenti úrovně ISCED 3A nebo 3C v Hradci Králové rizika spojená s konzumací alkoholu.

**C5:** Zjistit zastoupení a druh alkoholických nápojů v rodinách studentů úrovně ISCED 3A nebo 3C v Hradci Králové

**C6:** Zjistit dostupnost alkoholických nápojů z pohledu studentů úrovně ISCED 3A nebo 3C v Hradci Králové

**C7:** Porovnat získané informace s projektem Evropské školní studie o alkoholu a jiných drogách z roku 2007.

### **7.3 Dílčí cíle výzkumu**

**C<sub>21</sub>:** Zjistit dosavadní zkušenost konzumace alkoholu u studentů úrovně ISCED 3A, nebo 3C v Hradci Králové.

**C<sub>22</sub>:** Zjistit četnost konzumace alkoholu během posledních třiceti dnů v závislosti na druhu alkoholického nápoje a pohlaví u studentů úrovně ISCED 3A nebo 3C v Hradci Králové.

**C<sub>221</sub>:** Zjistit četnost konzumace piva během posledních třiceti dnů u chlapců studujících úroveň ISCED 3A nebo 3C v Hradci Králové.

**C<sub>222</sub>:** Zjistit četnost konzumace vína během posledních třiceti dnů u dívek studujících úroveň ISCED 3A nebo 3C v Hradci Králové.

**C<sub>51</sub>:** Zjistit, při jakých příležitostech se nejčastěji v rodinách konzumují alkoholické nápoje.

**C<sub>52</sub>:** Zjistit, který alkoholický nápoj se v rodinách nejčastěji konzumuje.

**C<sub>61</sub>:** Zjistit, kolikrát si koupili studenti úrovně ISCED 3A nebo 3C v Hradci Králové v posledních 30 dnech pro vlastní potřebu alkoholický nápoj v nějakém obchodě nebo supermarketu.

**C<sub>62</sub>:** Zjistit, kolikrát studenti úrovně ISCED 3A nebo 3C v Hradci Králové si koupili v posledních 30 dnech alkoholické nápoje v hospodě, restauraci, baru, na diskotéce apod.

**C<sub>63</sub>:** Zjistit, kde preferují studenti nákup alkoholických nápojů.

## 7.4 Hypotézy

### 7.4.1 Hlavní hypotézy

**HH1:** Studenti úrovně ISCED 3A a 3C v Hradci Králové mají větší celoživotní zkušenost s konzumací alkoholických nápojů, než jaký je celorepublikový průměr studentů studujících v roce 2007 také úroveň ISCED 3A nebo ISCED 3C.

**HH2:** Nejvíce chlapců studujících úrovně ISCED 3A nebo ISCED 3C poprvé v životě ochutnalo alkoholický nápoj dříve než nejvíce dívek studujících také úroveň ISCED 3A, nebo ISCED 3C.

**HH3:** Studenti úrovně ISCED 3A nebo 3C v Hradci Králové nepovažují za obtížné obstarat si alkoholické nápoje, pokud by o ně stáli.

**HH4:** Nejvíce studentů úrovně ISCED 3A nebo 3C v Hradci Králové si pro vlastní potřebu v posledních 30 dnech koupilo alkoholický nápoj v nějakém obchodě nebo supermarketu 1x – 2x.

**HH5:** Nejvíce studentů úrovně ISCED 3A nebo 3C v Hradci Králové si pro vlastní potřebu v posledních 30 dnech koupilo alkoholický nápoj v hospodě, restauraci, na diskotéce apod. 1 – 2x.

**HH6:** Studenti úrovně ISCED 3A nebo ISCED 3C v Hradci Králové preferují raději kupovat si alkoholické nápoje pro vlastní potřebu spíše v hospodách, barech a na diskotékách než v obchodech a supermarketech.

**HH7:** Chlapci studující úroveň ISCED 3A nebo 3C v Hradci Králové mají větší frekvenci konzumace piva v posledních třiceti dnech, než jaký je celorepublikový průměr chlapců studujících v roce 2007 také úroveň ISCED 3A nebo ISCED 3C.

**HH8:** Dívky studující úroveň ISCED 3A nebo 3C v Hradci Králové mají větší frekvenci konzumace vína v posledních třiceti dnech, než jaký je celorepublikový průměr dívek studujících v roce 2007 také úroveň ISCED 3A nebo ISCED 3C.

**HH9:** Studenti úrovně ISCED 3A a 3C v Hradci Králové konzumují ve větší frekvenci destilát, než jaký je celorepublikový průměr studentů studujících v roce 2007 také úroveň ISCED 3A nebo ISCED 3C.



**HH10:** Studenti úrovně ISCED 3A a 3C v Hradci Králové konzumují ve větší frekvenci nadměrné dávky alkoholických nápojů, než jaký je celorepublikový průměr studentů studujících v roce 2007 také úroveň ISCED 3A nebo ISCED 3C.

**HH11:** Studenti úrovně ISCED 3A nebo 3C považují převážně za střední riziko, pokud lidé pijí pět nebo více sklenic každý víkend.

**HH12:** Ve většině domácností se konzumují alkoholické nápoje.

**HH13:** V rodinném prostředí se alkoholické nápoje konzumují nejčastěji při rodinných oslavách.

**HH14:** V rodinném prostředí se z alkoholických nápojů nejčastěji konzumuje pivo.

#### **7.4.2 Dílčí hypotézy**

**DH<sub>21</sub>:** Nejvíce chlapců studujících úrovně ISCED 3A nebo ISCED 3C poprvé v životě ochutnalo pivo dříve než nejvíce dívek studujících tutéž úroveň.

**DH<sub>22</sub>:** Nejvíce chlapců studujících úrovně ISCED 3A nebo ISCED 3C poprvé v životě ochutnalo víno dříve než nejvíce dívek studujících stejnou úroveň.

**DH<sub>23</sub>:** Nejvíce chlapců studujících úrovně ISCED 3A, nebo ISCED 3C poprvé v životě ochutnalo destilát dříve než nejvíce dívek studujících také úroveň ISCED 3A nebo ISCED 3C.

### **7.5 Operacionalizace**

Jak již bylo řečeno na začátku této kapitoly, hlavní hypotézy 1 a 7 – 10 jsou převzaty z bakalářské práce, na kterou tato magisterská diplomová práce navazuje. Proto i jejich operacionalizace bude v drtivé části stejná. Vycházíme tedy z Burýška (2010, s. 32 – 34).

#### **7.5.1 Operacionalizace hlavních hypotéz**

**HH1:** Studenti úrovně ISCED 3A a 3C v Hradci Králové mají větší celoživotní zkušenost s konzumací alkoholických nápojů, než jaký je

**celorepublikový průměr studentů studujících v roce 2007 také úroveň ISCED 3A nebo ISCED 3C.**

Hypotéza číslo 1 následně bude ověřována pomocí otázek, které se budou týkat celoživotní zkušenosti s konzumací alkoholických nápojů (otázka č. 5).

Potvrzování hypotézy bude realizováno srovnáváním údajů z projektu ESPAD 07 a dat získaných výzkumným šetřením v Hradci Králové. Jestliže budou údaje z Hradce Králové vyšší v nejrizikovějším oddíle, tedy v tom, který bude uvádět nejvyšší frekvenci konzumace alkoholických nápojů, bude hypotéza potvrzena.

**HH2: Nejvíce chlapců studujících úroveň ISCED 3A nebo ISCED 3C poprvé v životě ochutnalo alkoholický nápoj dříve než nejvíce dívek studujících také úroveň ISCED 3A, nebo ISCED 3C.**

V pořadí druhá hypotéza bude ověřována na základě výsledků dílčích hypotéz (DH<sub>21</sub>, DH<sub>22</sub> a DH<sub>23</sub>), které se budou týkat prvotní zkušenosti s ochutnáním jednotlivých druhů alkoholických nápojů dle pohlaví. V případě, že budou alespoň dvě z těchto dílčích hypotéz platné, bude potvrzena i tato hlavní hypotéza.

**HH3: Studenti úrovně ISCED 3A, nebo 3C v Hradci Králové nepovažují za obtížné obstarat si alkoholické nápoje, pokud by o ně stáli.**

Hypotéza číslo 3 bude ověřována pomocí otázek, které se budou týkat subjektivního názoru na obtížnost obstarání si alkoholických nápojů (otázka číslo 3).

V případě, že více než polovina respondentů bude obstarání si alkoholických nápojů považovat za celkem nebo velmi snadné, bude tato hypotéza potvrzena.

**HH4: Nejvíce studentů úrovně ISCED 3A nebo 3C v Hradci Králové si pro vlastní potřebu v posledních 30 dnech koupilo alkoholický nápoj v nějakém obchodě nebo supermarketu 1x – 2x.**

Čtvrtá hypotéza bude ověřována pomocí otázek, které se budou týkat četnosti nákupu jednotlivých druhů alkoholických nápojů v obchodě nebo supermarketu za období posledních 30 dnů (otázka č. 6).

V případě, že nejvíce z dotázaných studentů alespoň u dvou z dotázaných druhů alkoholických nápojů uvede, že jej v daném zařízení koupilo 1 – 2x, bude tato hypotéza potvrzena.

**HH5: Nejvíce studentů úrovně ISCED 3A nebo 3C v Hradci Králové si pro vlastní potřebu v posledních 30 dnech koupilo alkoholický nápoj v hospodě, restauraci, na diskotéce apod. 1 – 2x.**

Hypotéza číslo 5 bude ověřována pomocí otázek, které se budou týkat četnosti nákupu alkoholických nápojů v hospodě, restauraci, na diskotéce apod. v posledních 30 dnech (otázka č. 7).

V případě, že nejvíce z dotázaných studentů alespoň u dvou z dotázaných druhů alkoholických nápojů uvede, že jej v daném zařízení koupilo 1 – 2x, bude tato hypotéza potvrzena.

**HH6: Studenti úrovně ISCED 3A, nebo ISCED 3C v Hradci Králové preferují raději kupovat si alkoholické nápoje pro vlastní potřebu spíše v hospodách, barech a na diskotékách než v obchodech a supermarketech.**

Tato hypotéza bude ověřována výsledky, které nám přinesou hypotézy 12 a 13, jež se zaměřují na kupování alkoholických nápojů v závislosti na místě nákupu.

V případě, že alespoň dva druhy alkoholických nápojů budou mít procentuální zastoupení studentů, kteří si daný nápoj zakoupili v posledních 30 dnech v obchodě nebo supermarketu, nižší než těch, kteří si tento nápoj zakoupili v hospodě, baru apod., bude tato hypotéza potvrzena.

**HH7: Chlapci studující úroveň ISCED 3A nebo 3C v Hradci Králové mají větší frekvenci konzumace piva v posledních třiceti dnech, než jaký je celorepublikový průměr chlapců studujících v roce 2007 také úroveň ISCED 3A nebo ISCED 3C.**

Hypotéza číslo 7 bude následně ověřována pomocí otázek, které se budou týkat frekvence konzumace piva v posledních třiceti dnech a pohlaví jednotlivých respondentů (otázka č.1 a 8).

Potvrzování hypotézy bude realizováno srovnáváním údajů z projektu ESPAD 07 a dat získaných výzkumným šetřením v Hradci Králové. Jestliže budou údaje z Hradce Králové vyšší alespoň v polovině možností, bude hypotéza potvrzena.

**HH8: Dívky studující úroveň ISCED 3A nebo 3C v Hradci Králové mají větší frekvenci konzumace vína v posledních třiceti dnech, než jaký je celorepublikový průměr dívek studujících v roce 2007 také úroveň ISCED 3A nebo ISCED 3C.**

Hypotéza číslo 8 bude následně ověřována pomocí otázek, které se budou týkat frekvence konzumace vína v posledních třiceti dnech a pohlaví jednotlivých respondentů (otázka č. 1 a 8).

Potvrzování hypotézy bude realizováno srovnáváním údajů z projektu ESPAD 07 a dat získaných výzkumným šetřením v Hradci Králové. Jestliže budou údaje z Hradce Králové vyšší alespoň v polovině možností, bude hypotéza potvrzena.

**HH9: Studenti úrovně ISCED 3A a 3C v Hradci Králové konzumují ve větší frekvenci destilát, než jaký je celorepublikový průměr studentů studujících v roce 2007 také úroveň ISCED 3A nebo ISCED 3C.**

Hypotéza číslo 9 bude ověřována pomocí otázek, které se budou týkat frekvence konzumace destilátu v posledních třiceti dnech (otázka č. 8).

Potvrzování hypotézy bude realizováno srovnáváním údajů z projektu ESPAD 07 a dat získaných výzkumným šetřením v Hradci Králové. Jestliže budou údaje z Hradce Králové vyšší alespoň v polovině možností, bude hypotéza potvrzena.

**HH10: Studenti úrovní ISCED 3A a 3C v Hradci Králové konzumují ve větší frekvenci nadměrné dávky alkoholických nápojů, než jaký je**

**celorepublikový průměr studentů studujících v roce 2007 také úroveň ISCED 3A nebo ISCED 3C.**

Hypotéza číslo 10 bude následně ověřována pomocí otázek, které se budou týkat konzumace nadměrných dávek alkoholických nápojů (otázka č. 9).

Potvrzování hypotézy bude realizováno srovnáváním údajů z projektu ESPAD 07 a dat získaných výzkumným šetřením v Hradci Králové. Jestliže budou údaje z Hradce Králové vyšší alespoň v polovině možností, bude hypotéza potvrzena.

**HH11: Studenti úrovně ISCED 3A nebo 3C považují převážně za střední riziko, pokud lidé pijí pět nebo více sklenic každý víkend.**

Hypotéza číslo 11 bude ověřována pomocí otázek, které se budou týkat subjektivního vnímání rizik v otázce konzumace alkoholu (otázka č. 10)

V případě, že nejvíce respondentů bude považovat konzumaci pěti nebo více sklenic každý víkend za střední riziko, bude tato hypotéza potvrzena.

**HH12: Ve většině domácností se konzumují alkoholické nápoje.**

Hypotéza číslo 12 bude ověřována pomocí otázek, které se budou týkat konzumace alkoholických nápojů v domácnostech (otázka č. 11).

Tato hypotéza bude potvrzena, jestliže více než polovina z dotázaných respondentů uvede, že se u nich doma konzumují alkoholické nápoje.

**HH13: V rodinném prostředí se alkoholické nápoje konzumují nejčastěji při rodinných oslavách.**

Třináctá hypotéza bude ověřována pomocí otázek, které se budou týkat situací, při nichž se konzumují alkoholické nápoje (otázka č. 12).

Tato hypotéza bude potvrzena, jestliže nejvíce respondentů uvede, že se u nich v rodině konzumují alkoholické nápoje při rodinných oslavách.

**HH14: V rodinném prostředí se z alkoholických nápojů nejčastěji konzumuje pivo.**

Poslední hypotéza bude ověřována pomocí otázek, které se budou týkat typu alkoholických nápojů, které se konzumují v rodinném prostředí (otázka č. 13).

V případě, že nejvíce respondentů odpoví, že se v rodinném prostředí nejčastěji konzumuje pivo, bude tato hypotéza potvrzena.

### **7.5.2 Operacionalizace dílčích hypotéz**

**DH<sub>21</sub>: Nejvíce chlapců studujících úroveň ISCED 3A nebo ISCED 3C poprvé v životě ochutnalo pivo dříve než nejvíce dívek studujících tutéž úroveň.**

Tato dílčí hypotéza bude ověřována pomocí otázek, které se budou týkat prvotní konzumace alkoholu a typu pohlaví jednotlivých respondentů (otázka č. 1 a 4). V případě, že bude mít oddíl chlapců s největším procentuálním zastoupením nižší věk než nejpočetněji zastoupený oddíl dívek, bude tato hypotéza ověřena.

**DH<sub>22</sub>: Nejvíce chlapců studujících úroveň ISCED 3A nebo ISCED 3C poprvé v životě ochutnalo víno dříve než nejvíce dívek studujících stejnou úroveň.**

Tato dílčí hypotéza bude ověřována pomocí otázek, které se budou týkat prvotní konzumace alkoholu a typu pohlaví jednotlivých respondentů (otázka č. 1 a 4). V případě, že bude mít oddíl chlapců s největším procentuálním zastoupením nižší věk než nejpočetněji zastoupený oddíl dívek, bude tato hypotéza ověřena.

**DH<sub>23</sub>: Nejvíce chlapců studujících úroveň ISCED 3A nebo ISCED 3C poprvé v životě ochutnalo destilát dříve než nejvíce dívek studujících také úroveň ISCED 3A, nebo ISCED 3C.**

Tato dílčí hypotéza bude ověřována pomocí otázek, které se budou týkat prvotní konzumace alkoholu a typu pohlaví jednotlivých respondentů (otázka č. 1 a 4). V případě, že bude mít oddíl chlapců s největším procentuálním zastoupením nižší věk než nejpočetněji zastoupený oddíl dívek, bude tato hypotéza ověřena.

## **7.6 Metodologie řešení výzkumného šetření**

Výzkumné šetření, které je pro účely této diplomové magisterské práce stěžejní, je založeno na dvou hlavních zdrojích:

- na bakalářské diplomové práci z roku 2010 s názvem Středoškolská mládež a alkohol.
- na výsledcích Evropské školní studie o alkoholu a drogách z roku 2007 (ESPAD 07).

Z obou zdrojů se vychází při celé konstrukci výzkumné části, data ze studie ESPAD 07 jsou pak i důležité pro částečné srovnání výsledků s těmi, které budou zjištěny výzkumným šetřením v rámci této práce. A aby bylo možné získané informace porovnat, musí být i celá metodologie řešení výzkumného šetření stejná.

### **7.6.1 Metoda výzkumu**

Protože má výzkumné šetření kvantitativní charakter, data budou získávána pomocí standardizovaných dotazníků a následně bude s těmito statistickými údaji operováno, je metoda výzkumu zvolena jako metoda matematicko-statistická.

### **7.6.2 Technika výzkumu**

Jak již je nastíněno v metodě výzkumu, realizace výzkumného šetření bude prováděna pomocí standardizovaných dotazníků. Zvolená technika je pro účely tohoto výzkumu optimální. V obou zdrojích, o které se tato práce opírá, je použita technika sběru dat právě pomocí standardizovaných dotazníků. Informace získané rozhovorem by nemusely být konzistentní s výsledky zveřejněnými ve studii ESPAD 07 a komparace dat by byla nemožná. Rozhovor by byl náročnější po časové i finanční stránce. Zároveň je předmětem dotazování poměrně citlivé téma a z tohoto důvodu je důležité zachovat anonymitu jednotlivých respondentů.

### **7.6.3 Dotazníkový formulář**

Dotazníkový formulář bude poskládán ze dvou okruhů otázek. První část bude převzata ze studie ESPAD. Tyto otázky se budou týkat především frekvence konzumace

alkoholu, dále pak subjektivního vnímání rizik spojených s alkoholem a v neposlední řadě také dostupnosti alkoholu. Otázka nelegální konzumace alkoholu se ale netýká pouze přímých konzumentů, ale i jejich okolí, které má na tuto konzumaci, jak bylo ukázáno v teoretické části této práce, velký vliv. Proto se bude druhá část dotazníkového formuláře týkat podoby jednání odrážejícího se v konzumaci alkoholu v rodinách studentů. Druhý okruh otázek bude vytvořen přímo pro účely této diplomové magisterské práce a výsledky, které budou na základě vyhodnocení zjištěny, ukážou problematiku nelegální konzumace alkoholu v širším kontextu.

Dotazníkový formulář bude mít i s úvodními pokyny a poděkováním celkem 4 strany a bude čítat 13 otázek. Celkový počet odpovědí, které bude možné u každého dotázaného studenta zaznamenat, bude po zahrnutí všech podotázek čítat dohromady 26 odpovědí. Dotazníkový formulář, který byl jednotlivým studentům rozdán, je uveden v příloze.

#### **7.6.4 Konstrukce a charakteristiky výběrového vzorku**

Základní soubor je definován jako soubor všech studentů, kteří studují v rámci denního studia v Hradci Králové střední školu úrovně ISCED 3A nebo ISCED 3C.

Velikost výběrového vzorku se bude odvíjet od celkového počtu škol, které spoluúčast na realizaci výzkumného šetření potvrdí. Osloveno bylo celkem osmnáct institucí. Z každé střední školy bude vylosována jedna třída, která bude dané zařízení reprezentovat.

Z tohoto důvodu můžeme říci, že technikou konstrukce vzorku bude prostý náhodný výběr, protože „každý element dané populace má stejnou pravděpodobnost, že bude vybrán do vzorku“ (Disman, 2009, s. 97).

Pro účely této práce byla jako technika pro výběr jednotlivých tříd zvolena forma losu. Předpokládána je i určitá míra redukce negativním samovýběrem, kdy část institucí vybraných do vzorku odmítne na výzkumu participovat. (srov. Disman, 2009, s. 116)

Reprezentativnost vzorku dané populace se bude odvíjet od toho, kolik institucí přistoupí na realizaci výzkumného šetření na jejich půdě. Předpokládána velikost vzorku se bude pohybovat kolem tří set studentů.



### 7.6.5 Sběr dat v terénu

Jednotlivé školy budou kontaktovány pomocí emailové služby. Obsahem zprávy budou základní informace o autorovi diplomové práce, výzkumu, který hodlá v rámci této práce provést a žádost o spolupráci. Zároveň bude v příloze přiloženo potvrzení od univerzity, že je autor pověřen vypracováním diplomové práce a že informace, které budou získány od studentů v rámci dotazníkového šetření, nebudou nijak komerčně využívány. V příloze najdou též dotazník, který bude studentům předložen, pokud se vedení školy rozhodne vyhovět a umožní realizaci výzkumného šetření na své půdě.

Co se týče samotného sběru dat, bude zcela záležet na požadavcích školy. Jako první varianta bude nabídnuto, aby autor diplomové práce sám rozdával studentům dotazníky. V případě, že přijdou s jiným návrhem na realizaci výzkumného šetření, bude tato možnost prodiskutována a vyhledá se optimální řešení. Jestliže vyvstanou jakékoliv nejasnosti, budou veškeré dotazy vysvětleny buď osobní návštěvou, nebo pomocí emailové služby. Pro daný výzkum budou využita pouze data respondentů, kteří nedosáhli v době výzkumu plnoletosti.

### 7.6.6 Realizace výzkumného šetření

Samotná realizace výzkumného šetření probíhala čtyřmi různými cestami. Aby bylo maximálně vyhověno požadavkům jednotlivých institucí, byla jim poskytnuta možnost výběru způsobu sběru dat ve zvolených třídách.

- Některé instituce požadovaly osobní návštěvu ve škole a asistenci při realizaci výzkumného šetření. V takovém případě byly dotazníky osobně rozdány studentům, počkalo se na jejich vyplnění a vzápětí byly tyto formuláře vyzvednuty zpět.
- Druhou možností bylo předání vytištěných dotazníkových formulářů pověřené osobě s tím, že samotnou realizaci výzkumného šetření si škola zajistila sama (učitel rozdával studentům dotazníky sám bez přítomnosti autora výzkumu). Po uplynutí určitého časového úseku byly na dané instituci vyzvednuty již vyplněné dotazníky.
- Další část institucí požadovala možnost zaslání elektronické formy dotazníku. Takovým školám byl zaslán na kontaktní email odkaz na dotazník

vytvořený na internetovém portálu [www.survio.com](http://www.survio.com) a bylo vyčkáno na jeho vyplnění.

- Poslední cestou, kterou některé školy zvolily, bylo vyplnění dotazníků zpracovaných přímo v programu Microsoft Office Word 2007. V tomto případě byl dotazník zaslán na kontaktní email školy přiložený v příloze a studenti zaslali po vyplnění dotazníky zpět na adresu odesílatele.

Jak již bylo předesláno v oddíle věnujícímu se konstrukci a charakteristice výběrového vzorku, reprezentativnost vzorku byla závislá na počtu institucí, které přistoupí na účast na realizaci výzkumného šetření. Polovina z oslovených škol žádost o možnosti realizace výzkumného šetření odmítla. Z celkem oslovených osmnácti škol bylo tedy výzkumné šetření realizováno na devíti z nich.

#### **7.6.7 Způsob zpracování dat**

Vyplněné dotazníky byly zpracovávány v programu Statistica 10. Při vkládání dat do programu byla prováděna optická kontrola dotazníků. V případě, že respondent nevyplnil některou z otázek, bylo toto pole vynecháno a operovalo se se zbylými daty, která uvedena byla.

Celkový počet vyplněných dotazníků činil 287, vzhledem ke stanoveným kritériím (mezi respondenty je možné zařadit pouze studenty, kterým ještě nebylo 18 let) bylo vyřazeno 25 dotazníků. Velikost výsledného vzorku tedy čítala 262 respondenty, z čehož 143 byly dívky, 119 bylo chlapců.

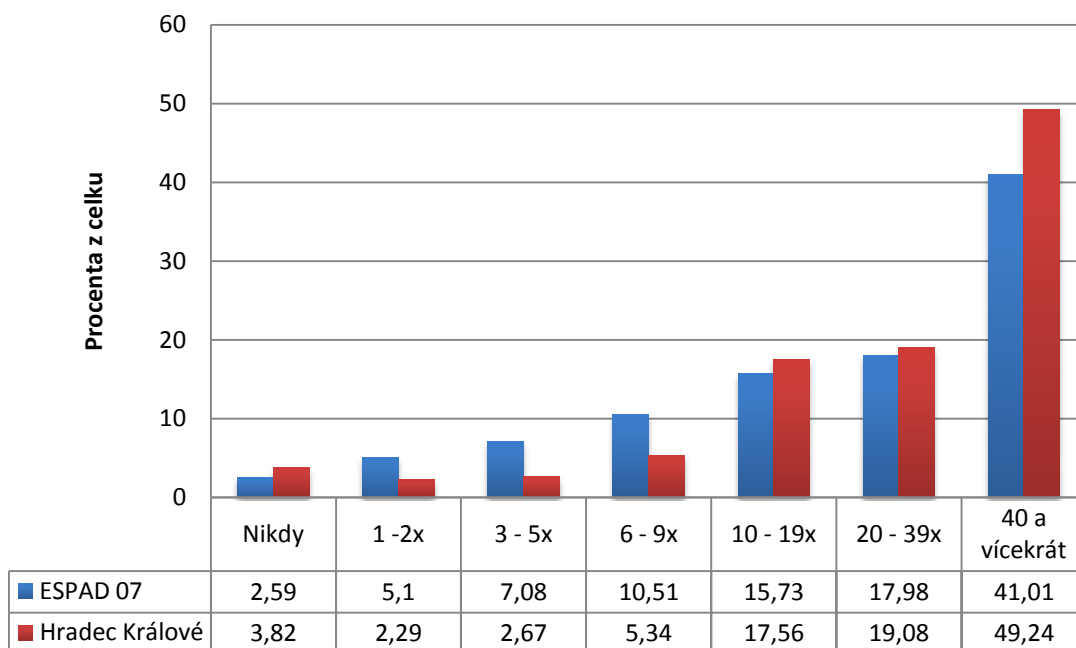
#### **7.6.8 Ověřování hypotéz**

V následujícím oddíle budou srovnávány výsledky zjištěné Evropskou školní studií o alkoholu a drogách z roku 2007 s výsledky výzkumného šetření realizovaného v Hradci Králové. Jak již bylo uvedeno dříve, půjde pouze o částečné srovnání, neboť ne všechny informace, které byly v rámci výzkumného šetření sbírány, je nutné nebo možné s výsledky studie ESPAD 07 srovnávat.

S pomocí dat zobrazených v jednotlivých grafech, které budou přiloženy k následujícímu textu, bude možné hypotézy potvrdit, či nikoliv.

**HH1: Studenti úrovně ISCED 3A a 3C v Hradci Králové mají větší celoživotní zkušenost s konzumací alkoholických nápojů, než jaký je celorepublikový průměr studentů studujících v roce 2007 také úroveň ISCED 3A nebo ISCED 3C.**

Graf č. 1: Celoživotní zkušenost s konzumací alkoholických nápojů.



Přistoupíme-li k ověřování hypotézy číslo 2, můžeme si v rámci obou šetření všimnout nerovnoměrně rozdělených počtů odpovědí. Tuto tezi potvrzuje fakt, že ¾ všech odpovědí jsou v obou šetřeních soustředěny v druhé polovině kategorií, a tedy v těch, které značí vysokou četnost konzumace alkoholu.

Za všimnutí stojí i fakt, že oběma výzkumnými šetřeními bylo zjištěno, že drtivá většina středoškolské mládeže ochutnala alkohol alespoň jednou v životě. V Hradci Králové nikdy nekonzumovaly alkohol bezmála 4% studentů a v případě ESPAD 07 je tomu dokonce jen 2,6%.

V nejrizikovější kategorii „40 a vícekrát“ bylo zároveň největší zastoupení studentů, a to v obou šetřeních. V případě ESPAD 07 sem spadalo 41% studentů, pro hradecké šetření je to 49%. Z tohoto důvodu byla druhá hypotéza potvrzena.

**HH2: Nejvíce chlapců studujících úroveň ISCED 3A nebo ISCED 3C poprvé v životě ochutnalo alkoholický nápoj dříve než nejvíce dívek studujících také úroveň ISCED 3A nebo ISCED 3C.**

Platnost šesté hypotézy byla ověřována pomocí tří dílčích hypotéz. Aby byla tato hypotéza potvrzena, bylo potřeba mít minimálně ve dvou dílčích hypotézách největší procentuální zastoupení v dřívějším věku u chlapců než u dívek.

Co se týče konzumace piva jako nejběžnějšího alkoholického nápoje v České republice, výsledky byly vyrovnané. Největší procentuální zastoupení chlapců (29,41%) a dívek (30,77%) bylo ve stejné kategorii, a tedy v oddíle „9 let či dříve“.

Druhá dílčí hypotéza zkoumala první ochutnání vína. Nejvíce chlapců (18,49%) poprvé ochutnalo víno v 9 letech a dříve. Oproti tomu nejvíce dívek uvedlo, že se ke konzumaci tohoto nápoje poprvé dostaly až ve 12 letech.

Otázka konzumace destilátů ukázala, že nejvíce chlapců (21,01%) uvedlo, že první sklenku destilátu měli ve 13 letech. Oproti tomu dívky (29,37%) se v největším počtu uchýlily k ochutnání destilátu ve 14 letech.

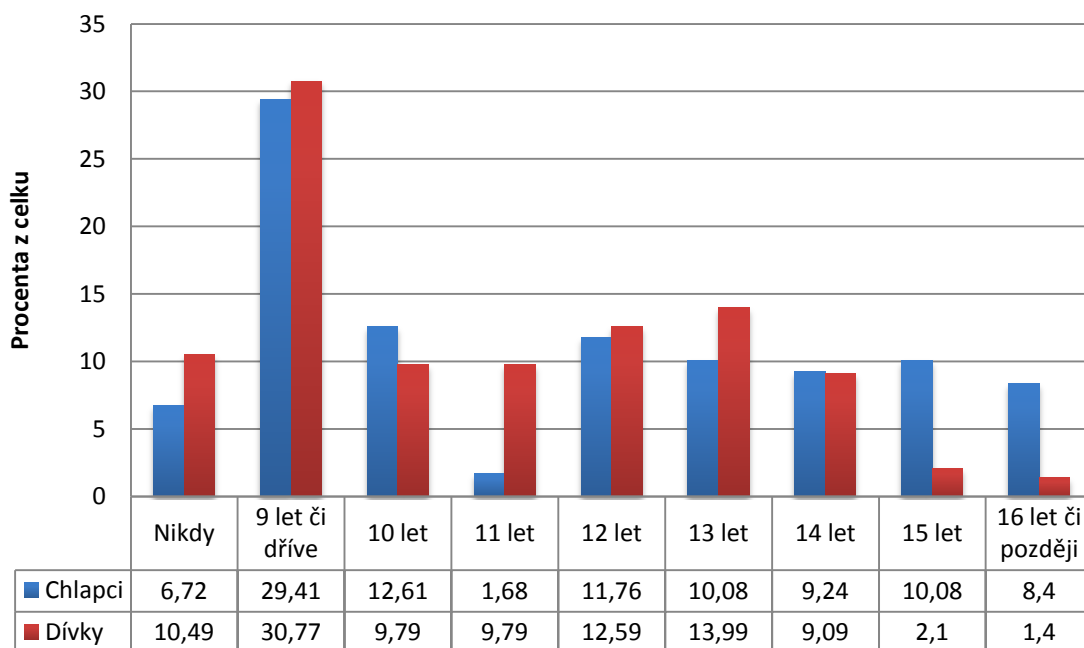
Na základě výše uvedených výsledků, které byly prezentovány v grafech dílčích hypotéz, je možné říci, že hypotéza číslo 2 byla potvrzena.

**DH<sub>21</sub>: Nejvíce chlapců studujících úroveň ISCED 3A nebo ISCED 3C poprvé v životě ochutnalo pivo dříve než nejvíce dívek studujících stejnou úroveň.**

Jestliže se podíváme na níže přiložený graf číslo 2, největší procentuální zastoupení chlapců a dívek bylo ve stejné kategorii. Jednalo se o oddíl „9 let či dříve“, který svým zastoupením minimálně o jednu překonal ostatní kategorie. Z tohoto důvodu byla tato dílčí hypotéza zamítnuta.

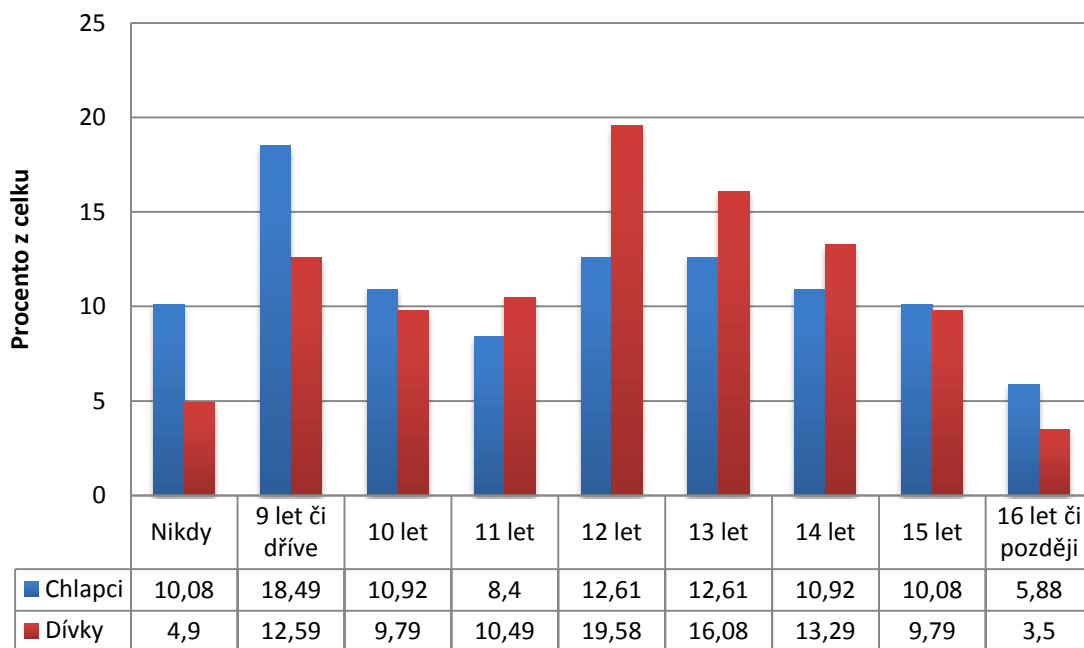
Zajímavým zjištěním také je, že jestliže pomineme kategorii s nejvyšším procentuálním zastoupením obou pohlaví, iniciační zkušenost chlapců je víceméně rovnoměrně rozdělena mezi všechny oddíly až na období „11 let“. Oproti tomu u druhého pohlaví je možné sledovat, že od 15. roku života je procento dívek, které poprvé ochutnaly pivo, mizivé.

Graf č. 2: Prvotní ochutnání alespoň jedné sklenice piva podle pohlaví.



**DH<sub>22</sub>**: Nejvíce chlapců studujících úrovně ISCED 3A nebo ISCED 3C poprvé v životě ochutnalo víno dříve než nejvíce dívek studujících tutéž úroveň.

Graf č. 3: Prvotní ochutnání alespoň jedné sklenice vína podle pohlaví.



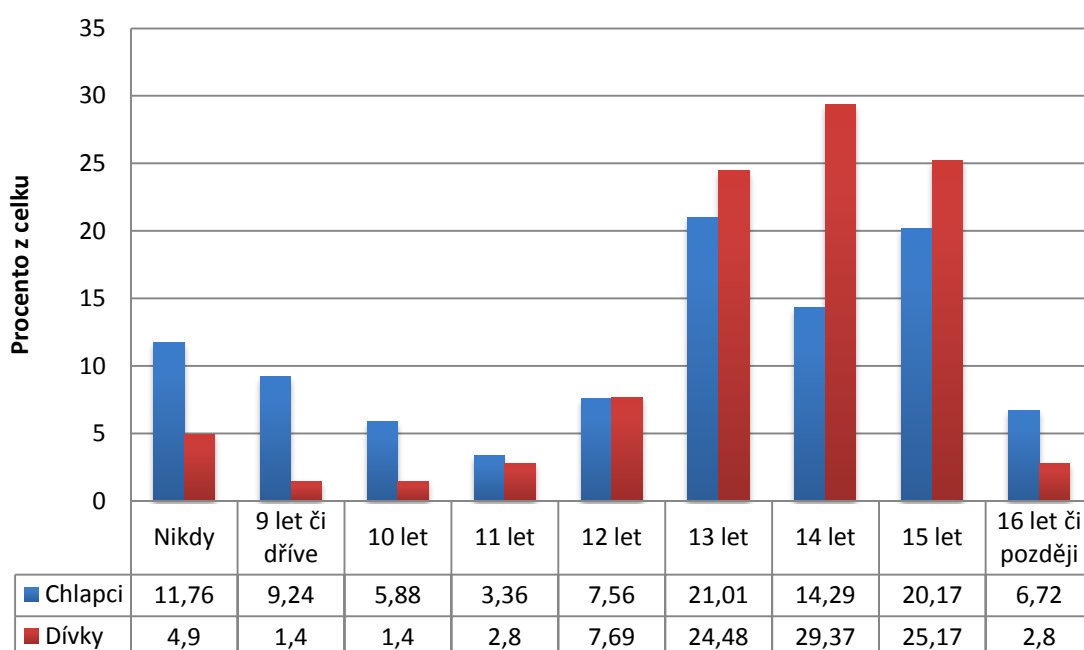
Zajímavý rozdíl v iniciační zkušenosti odhaluje výše uvedený graf. Stejně tak jako v předešlé dílčí hypotéze, i v případě prvního ochutnání sklenice vína zvolilo

nejvíce chlapců (18,49%) kategorii „9 let či dříve“. Oproti tomu nejvíce dívek (19,58%) bylo zastoupeno v oddíle „12 let“. Na základě tohoto faktu je možné tvrdit, že tato dílčí hypotéza byla potvrzena.

Jestliže se ještě zaměříme na rozdělení odpovědí u chlapců, je možné si všimnout toho, že mezi 9. a 11. rokem počet chlapců klesá, období 12. a 13. roku života je ale považováno za další vrchol iniciační zkušenosti s konzumací vína, protože se zde nachází shodně 12,61% respondentů, což je druhé nejvyšší zastoupení po kategorii první.

**DH<sub>23</sub>: Nejvíce chlapců studujících úroveň ISCED 3A nebo ISCED 3C poprvé v životě ochutnalo destilát dříve než nejvíce dívek studujících také úroveň ISCED 3A nebo ISCED 3C.**

Graf č. 4: Prvotní ochutnání alespoň 1 sklenky destilátu podle pohlaví.



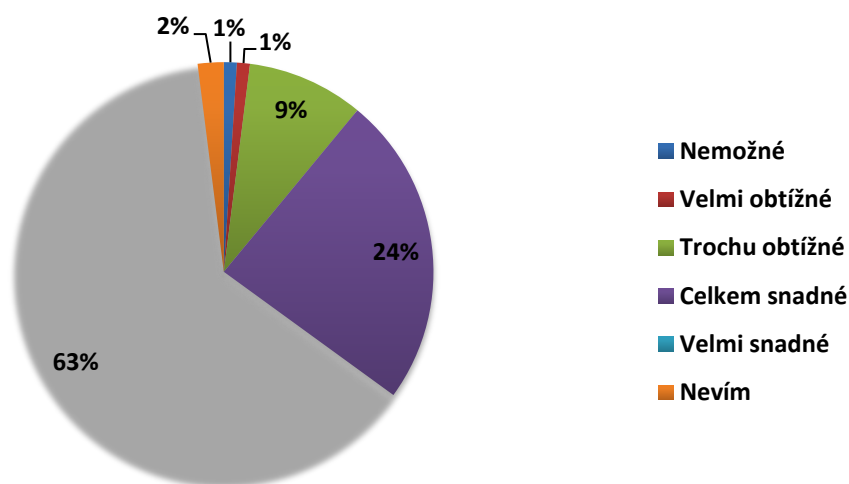
V případě iniciační zkušenosti s konzumací destilátu je možné všimnout si několika skutečností. Zajímavým faktem je, že v případě prvního ochutnání alespoň jedné sklenky destilátu se hranice s nejvyšším zastoupením chlapců a dívek posunula k pozdějšímu věku. Jenom pro zkapitulování, chlapci ochutnali poprvé pivo i víno v 9ti letech či dříve, dívky mají iniciační zkušenost s pivem rovněž v 9ti letech či dříve, víno se u nich posunulo na období 12 let. A destilát se posouvá dále. Největší procento dívek se nachází v období 14ti let, ovšem vysoké zastoupení je možné zjistit i u 13ti

a 15ti let, chlapci jsou pak nejvíce zastoupeni v období 13 let, s těsným rozdílem pak zůstává období 15ti let na druhém místě.

Vzhledem k výše uvedeným faktům je tato dílčí hypotéza potvrzena.

**HH3: Studenti úrovně ISCED 3A, nebo 3C v Hradci Králové nepovažují za obtížné obstarat si alkoholické nápoje, pokud by o ně stáli.**

Graf č. 5: Subjektivní vnímání obtížnosti dostupnosti alkoholických nápojů.

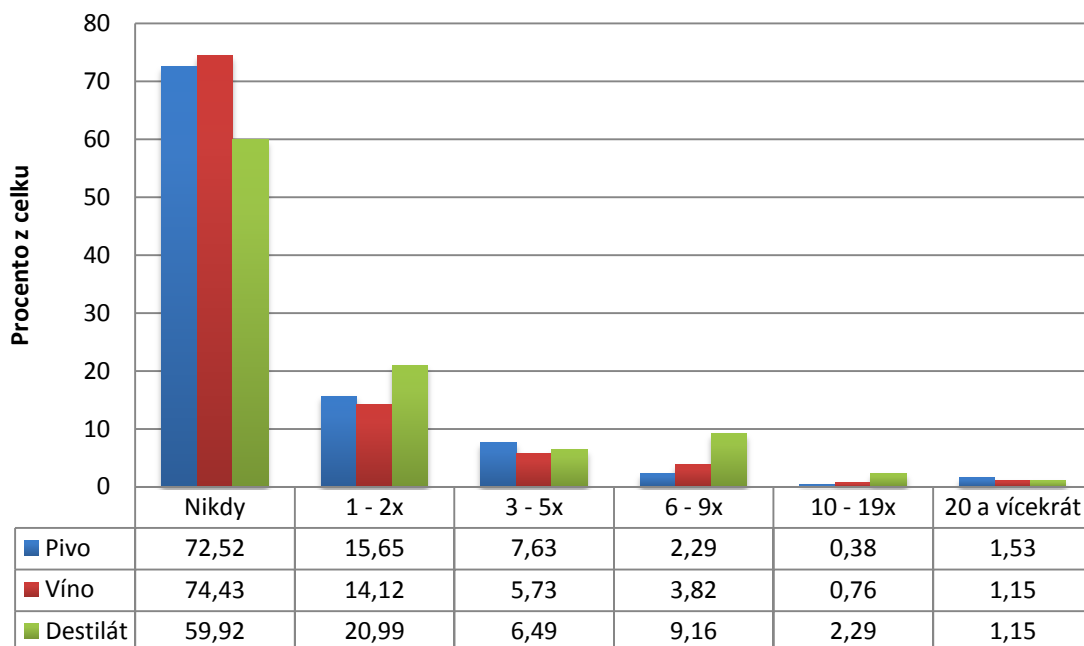


Tato hypotéza zkoumala subjektivní pohled nezletilých studentů na dostupnost alkoholu. Z výzkumu vyšlo, že přes tři čtvrtiny studentů (87%) považuje případné obstarání si alkoholu, pokud by o něj stáli, za snadné. Zároveň pouze každý desátý student uvedl, že získání alkoholického nápoje považuje za obtížný úkon, přičemž pro jen 1% z dotázaných studentů by to byl úkon velmi obtížný.

Vzhledem k výše uvedeným faktům byla tato hypotéza potvrzena.

**HH4: Nejvíce studentů úrovně ISCED 3A nebo 3C v Hradci Králové si pro vlastní potřebu v posledních 30 dnech koupilo alkoholický nápoj v nějakém obchodě nebo supermarketu 1x – 2x.**

Graf č. 6: Frekvence nákupu alkoholických nápojů v obchodě nebo supermarketu rozdělená dle druhu daného alkoholu.



Informace získané od studentů úrovně ISCED 3A nebo ISCED 3C v Hradci Králové poskytly poměrně překvapivé výsledky. Bylo zjištěno, že všechny zkoumané druhy alkoholických nápojů (pivo, víno a destilát) v obchodech a supermarketech příliš kupovány nebyly. V případě všech druhů bylo největší procento studentů umístěno v kategorii „nikdy“, pro kterou bylo charakteristické, jak již z názvu vypovídá, že studenti daný typ alkoholického nápoje nezakoupili v posledních 30 dnech ani jednou. Pivo a víno v tomto oddíle bylo zastoupeno skoro třemi čtvrtinami studentů. Destilát se oproti těmto dvěma typům kupoval více, neboť procento studentů, kteří si ho nekoupili vůbec, kleslo na šedesát. Zároveň také bylo viditelné větší zastoupení v oddílech s vyšší frekvencí nákupu.

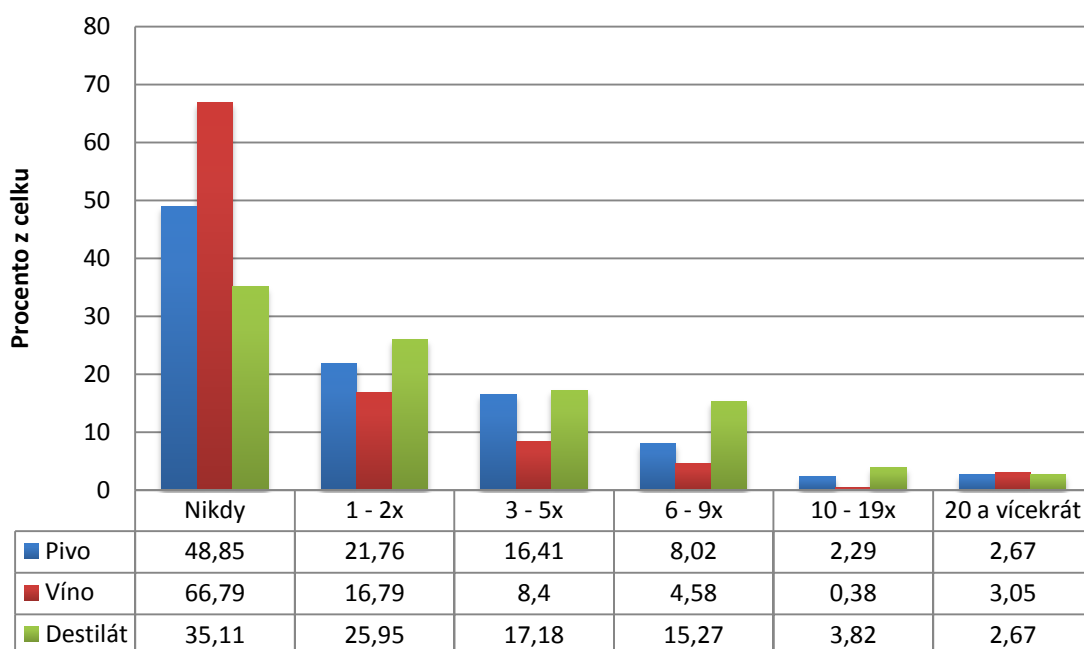
Druh alkoholu s nejvyšší frekvencí kupování je destilát. Co se týče žebříčku velikostí jednotlivých kategorií, je na tom nákup destilátů v posledních 30 dnech v obchodech či supermarketech podobně jako nákup piva a vína na stejných místech. Ubylo však respondentů, kteří v dotazované periodě nekoupili destilát ani jednou. Oproti pivu (72%) a vínu (74%) nenakoupilo destilát za poslední měsíc 60% dotázaných studentů. Zajímavé také je, že se pro kategorii „6 – 9x“ rozhodlo více respondentů než pro oddíl „3 – 5x“.



Hypotéza číslo 12 ale potvrzena není, protože ve všech třech případech bylo nejvíce studentů zastoupeno v kategorii „nikdy“ a ne nikoliv v oddíle „1 – 2x“ jak bylo předpokládáno.

**HH5: Nejvíce studentů úrovně ISCED 3A, nebo 3C v Hradci Králové si pro vlastní potřebu v posledních 30 dnech koupilo alkoholický nápoj v hospodě, restauraci, na diskotéce apod. 1x – 2x.**

Graf č. 7: Frekvence nákupu alkoholických nápojů v hospodě, restauraci, na diskotéce apod. rozdělená dle druhu daného alkoholu.



V případě kupování piva uvedla téměř polovina respondentů (49%), že daný nápoj v posledních 30 dnech v restauracích, hospodách, barech, diskotékách apod. ani jednou neměla. Zbýlý počet studentů je z velké části rozdělen mezi první dvě kategorie, a tedy mezi „1 – 2x“ a „3 – 5x“, přičemž první zmíněný oddíl má o 6% větší zastoupení než oddíl druhý. Zajímavým faktem je, že počet studentů, kteří uvedli, že konzumovali v daných zařízeních pivo 10 – 18x, je nižší než počet těch, kteří uvedli, že pivo pili 20 a vícekrát.

U nákupu vína bylo patrné největší zastoupení ze všech tří dotazovaných druhů v kategorii „nikdy“. Dvě třetiny studentů totiž v posledních 30 dnech si nezakoupily víno v restauraci, hospodě nebo diskotéce ani jednou. Zajímavé zjištění ale můžeme

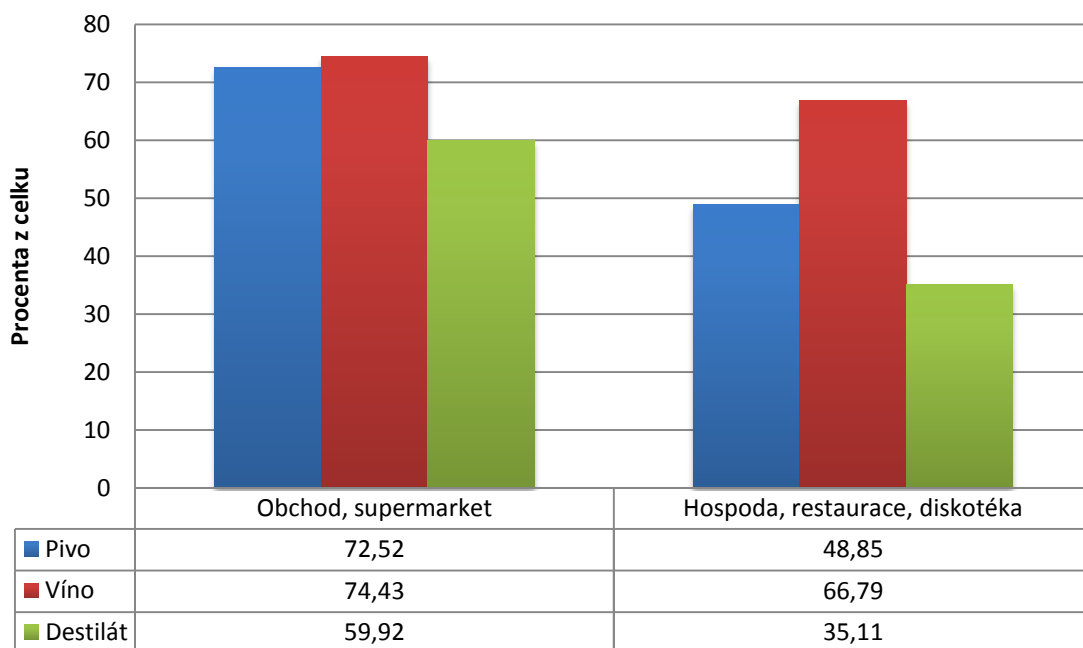
naleznout v posledních dvou oddílech, kde v kategorii „10 – 19x“ spadlo procentuální zastoupení studentů úrovně ISCED 3A nebo ISCED 3C v Hradci Králové pod 1% a v následující kategorii, která se vyznačuje nejvyšší možnou frekvencí kupování, toto zastoupení vystoupalo zpět na 3% studentů.

Nejzajímavější výsledky ale přineslo nakupování destilátů. Oproti 48,85% u piva a 66,79% u vína si destilát nekoupilo pouze 35,11% studentů. Procentuální zastoupení v oddílech s vyšší frekvencí nákupu, především pak kategorie „6 – 9x“, ukázalo na vysoké procento studentů, kteří si destilát v daných zařízeních kupovali opakovaně.

I přesto, že nákup alkoholických nápojů byl poměrně častý, nejvyšší procentuální zastoupení bylo shodné ve všech třech případech v oddíle „Nikdy“, a proto je tato hypotéza zamítnuta.

**HH6: Studenti úrovně ISCED 3A, nebo ISCED 3C v Hradci Králové preferují raději kupovat si alkoholické nápoje pro vlastní potřebu spíše v hospodách, barech a na diskotékách než v obchodech a supermarketech.**

Graf č. 8: Procentuální zastoupení studentů, kteří si v posledních 30 dnech nezakoupili alkoholický nápoj na daném místě ani jednou.



Tato hypotéza měla za úkol odhalit, kde preferují studenti úrovně ISCED 3A nebo ISCED 3C v Hradci Králové nákup alkoholických nápojů pro vlastní potřebu.

Toto odhalení je nejjednodušší udělat vylučovací metodou, a proto výše uvedený graf zobrazuje procenta studentů, kteří si daný druh alkoholického nápoje nezakoupili na příslušném místě v posledních 30 dnech ani jednou.

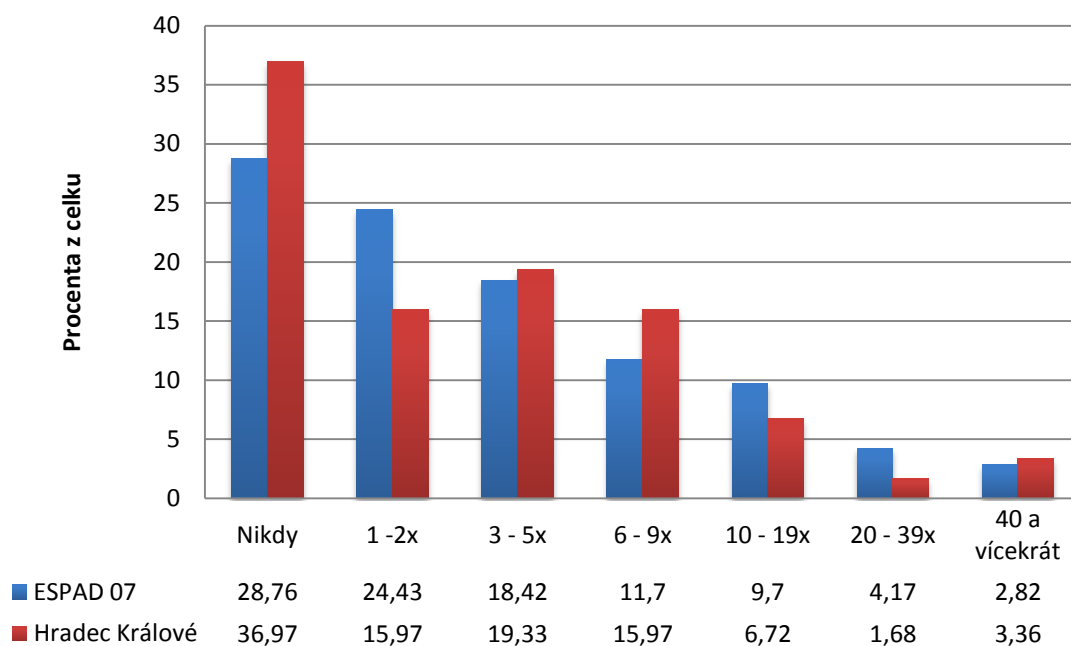
Jak je na první pohled patrné, ve všech třech druzích alkoholického nápoje inklinovali studenti k nákupu v hospodě, restauraci nebo na diskotéce, neboť procento těch, kteří zde alkohol nenakoupili ani jednou, je nižší než procento studentů kupujících alkohol v obchodě nebo supermarketu. Z tohoto důvodu je tato hypotéza potvrzena.

Nákup destilátů je v obou kategoriích nejnižší. V obchodě a supermarketu si nekoupilo tento druh alkoholu 59,92% studentů. V případě hospody, restaurace nebo diskotéky toto zastoupení spadlo až na 35,11%.

Z výše uvedeného grafu je také patrné, že víno nebylo ve zkoumaných 30 dnech vyhledávaným alkoholickým nápojem, neboť do obchodu nebo supermarketu jej nešlo zakoupit 74,43% studentů a v případě hospody, restaurace a diskotéky to bylo 66,79%.

**HH7: Chlapci studující úroveň ISCED 3A nebo 3C v Hradci Králové mají větší frekvenci konzumace piva v posledních třiceti dnech, než jaký je celorepublikový průměr chlapců studujících v roce 2007 také úroveň ISCED 3A nebo ISCED 3C.**

Graf č. 9: Frekvence konzumace piva u chlapců v posledních 30 dnech.



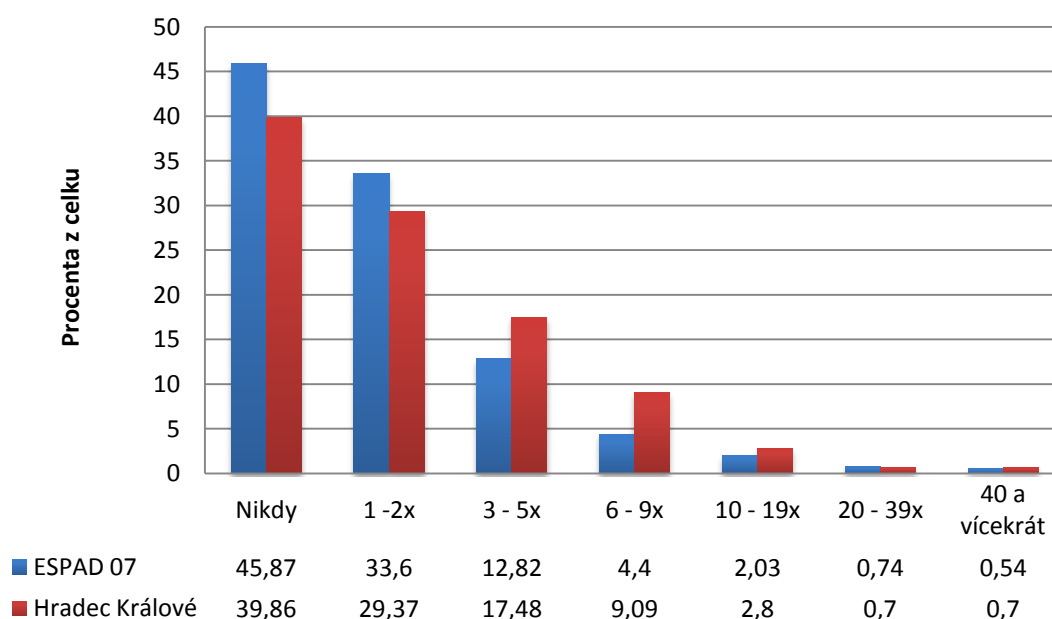
O údajích uvedených v modrých sloupcích můžeme říci, že z chlapců, kteří v posledních 30 dnech pili pivo, jich nejvíce (24,43%) mělo daný nápoj jednou až dvakrát. Míra zastoupení s přibývající četností konzumace piva pozvolna klesá, přičemž 40 a vícekrát měla pivo necelá 3% chlapců. Počet těch, kteří neměli pivo v posledních 30 dnech vůbec, je skoro 29%.

Data ze šetření v Hradci Králové nabízí rozdílný pohled. Nejvíce chlapců (19,33%), kteří pivo konzumovali, odpovědělo, že tomu tak bylo v posledních 30 dnech 3 - 5x. Toto šetření také překvapivě ukázalo, že procentuální zastoupení chlapců, kteří pivo neměli v daném období vůbec, je více než třetinové (37%). V prvních třech kategoriích je rozložení chlapců přibližně stejné, větší skok můžeme zaznamenat v přechodu mezi kategorií „6 – 9x“ (16%) a „10 – 19x“ (necelých 7%).

Vzhledem k nerovnoměrnému rozložení v jednotlivých oddílech a souhrnně k nižšímu procentuálnímu zastoupení chlapců konzumujících alkohol, kteří byli součástí výzkumného šetření v Hradci Králové, byla tato hypotéza zamítnuta.

**HH8: Dívky studující úroveň ISCED 3A nebo 3C v Hradci Králové mají větší frekvenci konzumace vína v posledních třiceti dnech, než jaký je celorepublikový průměr dívek studujících v roce 2007 také úroveň ISCED 3A nebo ISCED 3C.**

Graf č. 10: Frekvence konzumace vína u dívek v posledních 30 dnech.

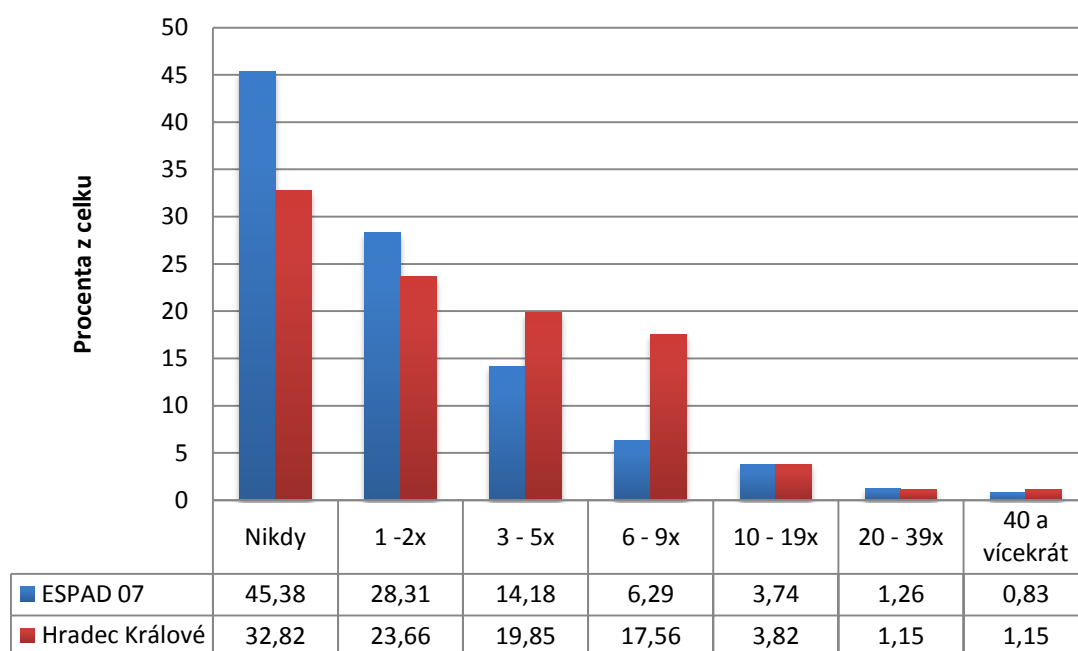


V případě konzumace vína u dívek v posledních 30 dnech je zajímavé zaměřit se na procento dívek, které víno v dané periodě nekonzumovaly vůbec. Celorepublikový průměr hovoří o 45,87% dívek, hradecké šetření odhalilo 39,86%. U obou výzkumů je s přibývajícím četností konzumace vína patrné i klesající procentuální zastoupení dívek, přičemž v kategorii „6 – 9x“ klesl počet dívek pod 10%. Poslední dva oddíly („20 – 39x“ a „40 a vícekrát“) mají shodně v obou šetřeních pod 1%.

I přesto, že se nejvíce odpovědí shromáždilo v prvních dvou kategoriích, výsledky hradeckého šetření ukazují na vyšší frekvenci konzumace vína u dívek v posledních 30 dnech, a proto je tato hypotéza potvrzena.

**HH9: Studenti úrovně ISCED 3A a 3C v Hradci Králové konzumují ve větší frekvenci destilát než jaký je celorepublikový průměr studentů studujících v roce 2007 také úroveň ISCED 3A, nebo ISCED 3C.**

Graf č. 11: Frekvence konzumace destilátů u studentů za posledních 30 dnů.



Obě výzkumná šetření shodně ukázala, že studenti za posledních 30 dnů pili destilát nejčastěji „1 – 2x“. Celorepublikový průměr v této kategorii činil 28,31% a výzkumné šetření v Hradci Králové odhalilo 23,66% konzumujících.

Důležitá je také informace, že zatímco v rámci celorepublikového průměru nekonzumovala destilát skoro polovina dotázaných studentů (45,38%), v případě výzkumného šetření realizovaného pro tuto práci se daný fakt týkal jen třetiny studentů.

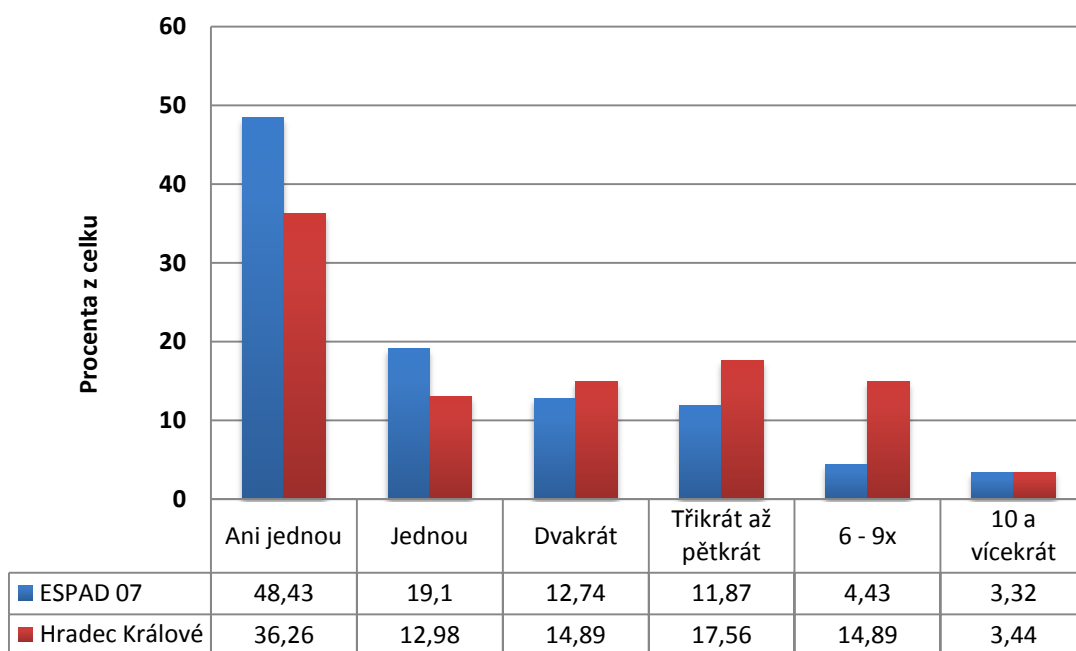
Zajímavý je také rozdíl v kategorii „6 – 9x“, kam v rámci studie ESPAD 07 spadá 6,29% studentů a šetření v Hradci Králové odhalilo 17,56%.

S přibývajícím četností konzumace destilátů procentuální zastoupení studentů klesá, přičemž v obou šetřeních se výsledky v posledních dvou kategoriích pohybují pouze okolo hranice 1%.

Vzhledem k tomu, že frekvence konzumace destilátů byla ve více než polovině možností vyšší v šetření z Hradce Králové, je tato hypotéza potvrzena.

**HH10: Studenti úrovní ISCED 3A a 3C v Hradci Králové konzumují ve větší frekvenci nadměrné dávky alkoholických nápojů, než jaký je celorepublikový průměr studentů studujících v roce 2007 také úroveň ISCED 3A nebo ISCED 3C.**

Graf č. 12: Konzumace nadměrných dávek alkoholu v období posledních 30 dnů.



Jestliže se podíváme na výše uvedený graf, můžeme z údajů vyčíst, že celkový počet studentů, kteří v posledních 30 dnech nekonzumovali nadměrnou dávku alkoholu

ani jednou, byl v případě studie ESPAD 07 skoro 50%. Oproti tomu výsledky z šetření v Hradci Králové nám ukazují, že nadměrnou dávkou alkoholu nekonzumovalo jen něco málo přes třetinu studentů.

Výsledky v červeném sloupci, získané šetřením v Hradci Králové, ukazují, že nejvíce studentů konzumovalo pět a více sklenic alkoholu za sebou během posledních 30 dnů třikrát až pětkrát. Oproti tomu nejvyšší zastoupení u výsledků ze studie ESPAD 07 můžeme najít v kategorii „Jednou“.

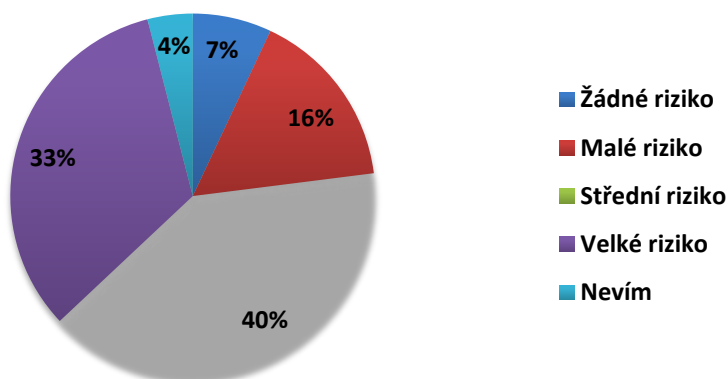
Dalším zajímavým faktem je to, že zatímco frekvence konzumace nadměrných látek v případě výsledků z ESPAD 07 má sestupnou tendenci, u výsledků z Hradce Králové tomu tak není. Naopak můžeme reflektovat jev opačný. Jedinců, kteří nadměrné dávky alkoholu konzumovali pouze jednou, je 13%, dvakrát konzumovalo nadměrné dávky skoro 15% a třikrát až pětkrát dokonce 17,5%.

V kategorii „6 – 9x“ je mezi studenty, kteří konzumovali v posledních 30 dnech nadměrné dávky alkoholu, největší rozdíl. V případě výsledků ESPAD 07 má tato kategorie zastoupení 4,5%, hradecké šetření odhalilo skoro 15% zastoupení.

Vzhledem k tomu, že výše uvedené údaje splnily podmínku pro ověření hypotézy, byla tato hypotéza potvrzena.

### **HH11: Studenti úrovně ISCED 3A nebo 3C považují převážně za střední riziko, pokud lidé pijí pět nebo více sklenic každý víkend.**

Graf č. 13: Subjektivní vnímání rizik konzumace pěti a více sklenic alkoholu za víkend.



Údaje uvedené ve výše uvedeném grafu ukazují, že většina (40%) respondentů považuje konzumaci pěti a více sklenic alkoholu o víkendu za střední riziko.

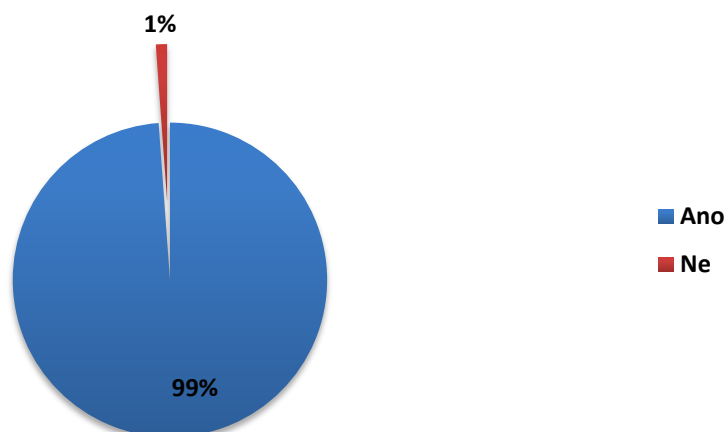
Nesmíme ovšem opomíjet i kategorii „Velké riziko“, neboť právě pro tento oddíl se rozhodlo při vyplňování dotazníků 33% respondentů, a jedná se tak o oblast s druhým největším počtem odpovědí.

Pouze 4% studentů nevěděla, jakou míru rizika má ke konzumaci pěti a více sklenic alkoholu za víkend přiřadit, a proto se rozhodla pro odpověď „Nevím“.

Protože tedy většina respondentů zvolila možnost, že považuje konzumaci pěti a více sklenic alkoholu v průběhu víkendu za střední riziko, je tato hypotéza potvrzena.

### **HH12: Ve většině domácností se konzumují alkoholické nápoje.**

Graf 14: Konzumace alkoholických nápojů v domácím prostředí

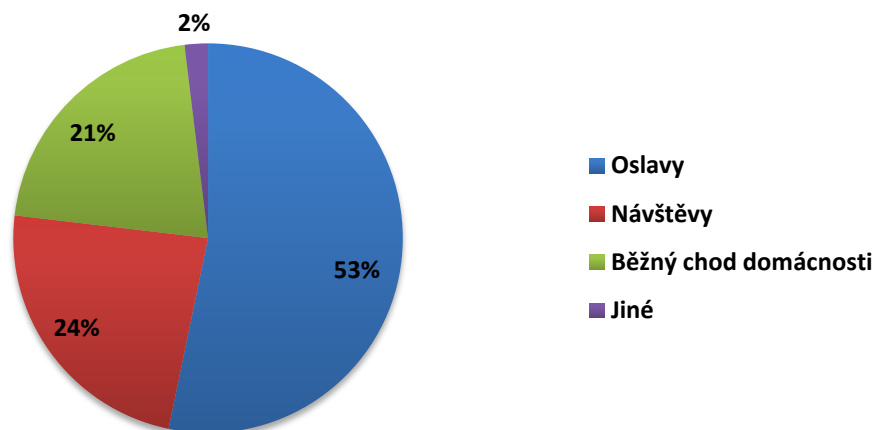


Tato hypotéza měla za úkol zjistit, jestli se v jednotlivých domácnostech konzumují alkoholické nápoje či nikoliv. Jak je z grafu patrné, v drtivé většině domácností se alkoholické nápoje konzumují, a proto je tato hypotéza potvrzena. Pouze 3 respondenti ze všech dotázaných uvedli, že se u nich doma alkoholické nápoje nepijí.



**HH13: V rodinném prostředí se alkoholické nápoje konzumují nejčastěji při rodinných oslavách.**

Graf č. 15: Příležitosti, při kterých se v domácím prostředí konzumují alkoholické nápoje



Z výzkumného šetření realizovaného mezi studenty úrovně ISCED 3A nebo ISCED 3C v Hradci Králové vyplývá, že ve více než polovině případů se alkoholické nápoje konzumují v rodinném prostředí v rámci oslav. Z tohoto důvodu je hypotéza číslo 9 potvrzena.

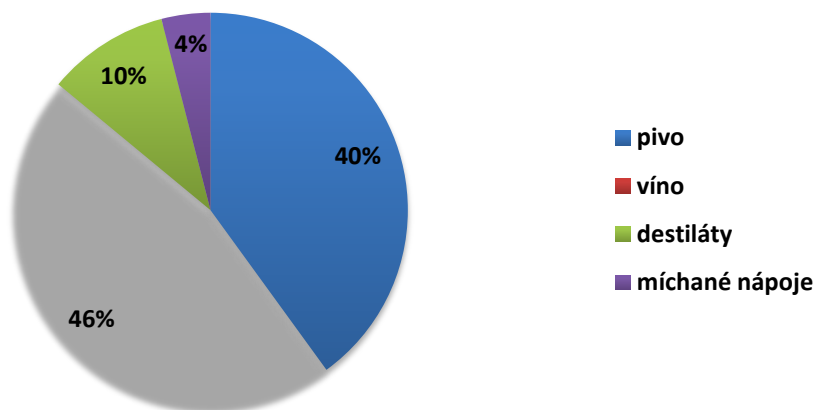
Za důležité zároveň pokládám, že 21% respondentů uvedlo, že se u nich v rodině konzumují alkoholické nápoje v rámci běžného chodu domácnosti.

Mezi odpověďmi studentů, kteří vybrali, že se u nich pijí alkoholické nápoje v jiných případech, bylo například:

- Při špatném zdravotním stavu (bolest v krku)
- Když otec kouří doutník
- Když je chuť
- Jen tak pro radost

**HH14: V rodinném prostředí se z alkoholických nápojů nejčastěji konzumuje pivo.**

Graf č. 16: Konzumace alkoholických nápojů v domácím prostředí dle druhu daného nápoje



Co se týče druhu alkoholických nápojů, které jsou v rodinném prostředí konzumovány, převládá pití vína a piva.

Víno se dle výzkumu pije ve 46% domácností a je tedy na prvním místě v druhu konzumovaného nápoje. Z tohoto důvodu je hypotéza zamítnuta.

## **8. Shrnutí nejdůležitějších výsledků**

Následující řádky nabízí souhrn nejdůležitějších výsledků, které byly objeveny v rámci výzkumného šetření v Hradci Králové.

### **8.1 Celoživotní měřítko**

Co se týče konzumace alkoholu v celoživotním měřítku, výzkum realizovaný v rámci této diplomové magisterské práce ukázal, že polovina (49,24%) studentů pila již za život alkohol 40 a vícekrát. Dle studie ESPAD 07 je celorepublikový průměr v této kategorii 41%.

V souvislosti s celoživotním měřítkem je možné sledovat nejen výše zmíněnou četnost konzumace, ale také iniciační zkušenost jednotlivých studentů v závislosti na jejich pohlaví. Jak nám hypotéza číslo 2, i její dílčí části, ukázala, iniciační zkušenost s rozdílnými druhy alkoholu je u dívek závislý na jejich věku. Se slabšími alkoholickými nápoji mají totiž dřívější zkušenost než s těmi silnějšími. S pivem se tak setkalo nejvíce dívek v devíti letech či dříve, s vínem ve dvanácti letech a destilát ochutnalo nejvíce dívek až ve čtrnácti letech. U chlapců byla prvotní zkušenost s vínem a pivem ve stejném období (9 let či dříve), destilát potom nejvíce chlapců začalo pít ve třinácti letech.

### **8.2 Posledních třicet dní**

Jeden z alarmujících faktů byl zjištěn při potvrzování hypotézy č. 10, která se zaměřovala na frekvenci konzumace nadměrných dávek alkoholu v posledních třiceti dnech. Ukázalo se, že oproti výsledkům ze studie ESPAD 07 odkryla data z šetření v Hradci Králové nadměrnou frekvenci abúzu alkoholu. Nejvíce studentů (17,5%) totiž odpovědělo, že v posledním měsíci zkonsumovali pět a více sklenic alkoholu během jednoho večera třikrát až pětkrát. Mezi nadměrné konzumenty alkoholu spadá dle výzkumného šetření celkem 35,86% studentů, tedy o trochu více než třetina. V případě Evropské školní studie o alkoholu a drogách z roku 2007 spadá do této kategorie oproti tomu pouze pětina ze všech dotázaných studentů (19,62%).

Část otázek, které byly ze studie ESPAD 07 převzaty, se zaměřovala na konzumaci alkoholických nápojů v posledních třiceti dnech v závislosti na pohlaví

a druhu daného nápoje. Csémy (2006, s. 11) vychází ze stanoviska, že chlapci mají nejoblíbenější alkoholický nápoj pivo, dívky pak víno.

Otázka zaměřená na konzumaci piva u chlapců odhalila zajímavé výsledky. Bezmála polovina chlapců (47%) totiž daný nápoj pila v posledním měsíci minimálně třikrát. Každý pátý zároveň spadl do kategorie konzumace piva „3 – 5x“.

Frekvence konzumace vína, jakožto nejoblíbenějšího alkoholického nápoje dívek, odhalila zajímavé výsledky. Na základě dat, která byla sebrána pro účely této magisterské diplomové práce, byla zjištěna nižší frekvence konzumace vína u dívek než piva u chlapců. Četnost pití vína byla totiž koncentrována především v prvních dvou kategoriích („1 – 2x“ a „3 – 5x“). Oproti tomu pivo mělo frekvenci konzumace rozprostřeno více mezi jednotlivé kategorie. Znamená to tedy, že dívky v posledních třiceti dnech nekonzumovaly víno tak často jako chlapci pivo. Tento fakt je také viditelný při srovnání kategorií s nejvyšší četností konzumace (40 a vícekrát), kde u chlapců se procentuální zastoupení vyšplhalo na 3,36% a u dívek tato míra zůstala pod jedním procentem (0,7%).

Protože se také kromě vína a piva sledovala konzumace destilátů, bylo možné zjistit, že počet jedinců, kteří nekonzumovali v posledních třiceti dnech destiláty, je menší než počet chlapců, kteří nepili pivo, nebo dívek, které nepily víno. Z tohoto tvrzení je tedy patrné, že královéhradečtí studenti inklinují spíše ke konzumaci destilátů. Například 17,5% studentů dokonce pilo destilát v posledním měsíci 6 – 9x. Konzumace vína u dívek byla v tomto oddíle 9,09% a zastoupení chlapců, kteří v takovéto frekvenci konzumovali pivo, bylo 16%.

### **8.3 Dostupnost alkoholických nápojů a subjektivní vnímání rizik**

Dalším faktorem, který byl sledován v souvislosti s konzumací alkoholu nezletilými studenty, bylo místo, kde si alkoholické nápoje studenti úrovně ISCED 3A, nebo ISCED 3C v Hradci Králové kupují.

V rámci dotazníkového šetření byl sledován nákup v obchodech a supermarketech na jedné straně a v hospodách, restauracích a na diskotékách na straně druhé. Všeobecně lze říci, že studenti inklinovali k nákupu právě v druhé jmenované skupině zařízení.

Co se týče druhu kupovaného alkoholu, v obou případech byl nejvíce zastoupen destilát. V obchodech si ho nekoupilo 60% studentů ani jednou, oproti tomu v hospodách, restauracích nebo na diskotékách jej nemělo pouze 35% studentů. Pivo i víno se v daném období moc nekupovalo a víno bylo nejméně kupovaným alkoholickým nápojem vůbec.

O důležitých výsledcích týkajících se nadměrné konzumaci alkoholu bylo pojednáno již v oddíle věnujícímu se konzumaci v posledních třiceti dnech, pokládám ovšem za důležité zmínit tato data ještě jednou a dát je do souvislosti se subjektivně vnímanými riziky studentů úrovně ISCED 3A nebo ISCED 3C v Hradci Králové.

Zajímavým faktem totiž je, že většina (40%) respondentů považuje konzumaci pěti a více sklenic alkoholu v průběhu víkendu za střední riziko a přitom přes 60% z dotázaných studentů uvedlo, že v posledním měsíci vypili během jedné konzumní epizody pět a více sklenic alkoholu minimálně jednou. V souvislosti s tím pokládám za nutné znovu zopakovat, že nejvyšší procento studentů, kteří v posledních 30 dnech konzumovali nadměrné množství alkoholu při jedné příležitosti, bylo soustředěno v kategorii „3x – 5x“.

Přitom konzumace pěti a více sklenic alkoholu během jedné příležitosti je rizikovější, než když si člověk dá stejnou dávku v průběhu celého víkendu, na který se dotazník zaměřoval.

#### **8.4 Konzumace alkoholu v rodině**

Část výzkumného šetření byla také zaměřena vedle frekvence konzumace alkoholu samotných studentů na pití alkoholu v rodinném prostředí, ve kterém středoškolští studenti žijí.

Zajímavé výsledky nám přinesla otázka, která se ptala, zda se u studentů v rodině konzumují alkoholické nápoje. Z celkových 262 respondentů odpověděli pouze tři záporně. Tento fakt poukazuje na nastavení společnosti, která bere konzumaci alkoholických nápojů jako součást společenského života a jako něco, co je samozřejmé v rámci jednotlivých rodinných kruhů.

V pětině případů je konzumace alkoholu nejčastěji spojená s běžným chodem domácnosti, u poloviny studentů se doma pije v rámci oslav a čtvrtina se uchýlí ke konzumaci alkoholu v souvislosti s návštěvami. Poměrně překvapivým výsledkem také je, že nejčastějším nápojovým druhem, který se v rodinném prostředí pije, je víno.

## 9. Návrh na řešení problematiky nelegální konzumace alkoholu

Výsledky získané dotazníkovým šetřením mezi studenty všech typů středních škol v Hradci Králové ukázaly, že je problematika konzumace alkoholických nápojů u středoškolské mládeže závažným problémem. Brzká iniciační zkušenost s alkoholem, preferování pití a nákupu destilátů a konzumace alkoholických nápojů bezmála ve všech rodinách jsou charakteristickými znaky pro situaci v Hradci Králové. Jak ale s daným specifickým sociálně deviantním fenoménem, jakým nelegální konzumace alkoholu bez debat je, bojovat? Otázka prevence bude mít v této souvislosti hlavní slovo.

Prevence je takový přístup, „který se snaží nerepresivním způsobem snížit dopady negativního jevu, proti kterému je zaměřena“ (Blažková, 2005). Všeobecně je rozdělována na primární, sekundární a terciární, přičemž primární prevence se snaží předcházet problémům a zaměřuje se na ty, kteří jsou ohroženi daným negativním jevem, v našem případě problémy spojenými s konzumací alkoholických nápojů. Podstatou sekundární prevence je poskytnout pomoc těm, kteří už podleli misúzu alkoholických nápojů, ale ještě se nemluví o abúzu. Terciární prevence se pak kryje s léčbou závislosti na alkoholu a s cílem eliminovat další škody.

Nešpor (2010, s. 1 – 2) ukazuje, jakým způsobem se dá řešit prevence problémů způsobených alkoholem u dětí a dospívajících:

1. „Programy cílené na rodiny
2. Programy ve školním prostředí
3. Programy pracující na více rovinách (na úrovni rodiny, místního společenství, školy, legislativy apod.)
4. Intervence na úrovni policie, soudů a v dalších specifických prostředích (Sem patří např. prosazování zákazu prodeje alkoholu nezletilým či krátká intervence využívající posilování motivace u dospívajících, kteří se pro úraz pod vlivem alkoholu dostali na úrazovou jednotku.)“

Za nejdůležitější pokládám zaměřit se na oblast primární a sekundární prevence. Hlavním problémem je proalkoholní nastavení české společnosti. Na následujících řádcích se zaměřím na jednotlivé oblasti, které mohou hrát v oblasti prevence klíčové role.

## 9.1 Cena a dostupnost alkoholických nápojů

Alkohol je snadno dostupný a v takové cenové relaci, aby si ho mohl dovolit každý, bohužel i dnešní mládež. O České republice se v zahraničí mluví jako o zemi, kde alkoholický nápoj (v tomto případě pivo) je v restauracích běžně k dostání za nižší cenu než obyčejná voda, nemluvě pak o Coca Cole a jiných nealkoholických nápojích. Nízké zdanění alkoholu jedince nepřímou nabádá, aby konzumovali alkoholické nápoje na úkor nealkoholických. Za obyčejnou neperlivou vodu o objemu 0,25cl člověk v jakémkoli restauračním zařízení zaplatí stejně jako za pivo o objemu dvakrát tak větším. Jestliže pak pomineme fakt, že ve většině restaurací, barů, či diskoték je vstup osobám mladším osmnácti let povolen pouze v doprovodu osob zletilých, nebo jim je daný vstup zakázán úplně, jak se pak takový jedinec, který ještě není plnoletý, zachovat, pokud je v nabídce nejlevnější právě pivo? Výzkumné šetření realizované pro účely této práce odhalilo, že mládež častěji kupovala alkoholické nápoje v hospodách, restauracích a na diskotékách, než v obchodech a supermarketech. Tento problém poukazuje na to, že na jedné straně nejsou dostatečné postihy pro restaurace a bary, četnost policejních razíí proti podnapilým studentům je pak na straně druhé. Číšníci a servírky se nebojí mládeži nalévat alkohol, protože postihy, které z tohoto nelegálního jednání plynou, jsou menší než profit.

Situace týkající se konkrétně hradecké středoškolské mládeže a její četnosti nákupu alkoholických nápojů v restauračních zařízeních a barech by mohla být vysvětlena tím, že Hradec Králové jako krajské město shromažďuje značnou část vesnických dětí ve svých školách. Vesnické hospody jsou bohužel k nelegální konzumaci vstřícnější, protože je zde zakotven familiární přístup a není výjimkou, když přijde na pivo otec s šestnáctiletým synem.

Nákup alkoholických nápojů v obchodech a supermarketech byl méně častý, to ovšem neznamená, že by studenti v těchto zařízeních nenakupovali vůbec. Procento studentů, kteří si takto obstarají alkoholické nápoje, by se dalo snížit tím, kdyby se v České republice zavedl systém, který je aktivní například ve Finsku. Jestliže si chce člověk koupit tvrdší alkohol, nenajde jej v každé druhé trafice nebo v supermarketu, jak je tomu u nás, ale musí zajít do specializovaného obchodu, kde mu danou láhev vydají pouze po předložení občanského průkazu. Zpřísnění podmínek, které vedou k prodeji alkoholických nápojů, by této situaci dle mého soudu pomohl.

## 9.2 Nerovnoměrné rozložení preventivních programů

Na tomto bodě byl postaven celý návrh na řešení problému v otázce nelegální konzumace alkoholických nápojů středoškolskou mládeží v bakalářské práci, na kterou tato magisterská práce navazuje. Burýšek píše, že se stále více mluví „o drogové závislosti a často je opomíjena právě závislost na alkoholických nápojích. Přitom alkohol, jak již bylo zmíněno dříve, tvoří vstupní bránu k užívání jiných návykových látek. Hlavním problémem tedy shledávám **nerovnoměrnost** ve struktuře preventivních programů. Za jediné východisko pokládám, aby otázka **konzumace alkoholu** v rámci jednotlivých programů a projektů založených na prevenci před protispolečenskými jevy **nezůstávala v pozadí** ilegálních drog. Jedná se o téma závažné a zároveň podceňované, což může přinést negativní dopady na budoucí generace. Daný problém nerovnoměrného rozložení v rámci programu se pokusím demonstrovat na příkladu Peer programů.“ (Burýšek, 2010, s. 50 – 51) Problematice Peer programů se podrobněji věnovat nebudeme, jen pouze připomenou, že se tyto programy především soustřeďují na problematiku nelegálních drog a konzumace alkoholických nápojů ustupuje do pozadí.

## 9.3 Sdělovací prostředky a reklama

Nacházíme se v době, pro kterou je typický boom informačních technologií. Ze všech stran se na jedince chrlí nepřehledné množství dat, která je nucen vstřebávat a filtrovat. Za povšimnutí stojí síla sdělovacích prostředků a reklamy, ať už tištěné nebo promítané v kinech či televizích. Vedle reklam na domácí potřeby, rychlá auta a různé obchody můžeme totiž sledovat i reklamy na alkohol a cigarety. Kvapilík (1985, s. 85) tuto otázku zmínil již před skoro 30 lety, když psal, že lidé „vidí také v kinech i v televizi, že všude, kde o něco jde, si někdo zapálí cigaretu a popijí alkohol, zejména když prožívá duševní napětí.“ Informační technologie za tu dobu udělaly neskutečný pokrok vpřed. Hajný (2001, s. 63) k této otázce píše: „Co se konzumního přístupu k životu týče, je pro děti nejhorší „partou“ benevolentní přístup většiny společnosti a reklamy. Výzvy ke konzumaci tabáku, alkoholu, ale i spotřebě jiného zboží všeho druhu naznačují nebo přímo přesvědčují o tom, že když si něco koupíme, sníme nebo vypijeme, vyřeší to naše problémy nebo na ně zapomeneme.“ Podle Goodyer (2001, s. 107) je na rodičích, aby naučili „své děti, aby dokázaly vzdorovat způsobu, jakým média (časopisy, televize, reklama v kině, dokonce i internet) alkohol prezentují jako



něco zábavného, vyššího a sexy.“ Nyní jsme se dostali do doby, kdy je už i před promítáním filmu v kině jako součást reklamy rozdáváno lidem lahvové pivo, protože se jedná o hlavního sponzora daného snímku. Jak proti této mediální masáži bojovat?

Nařídít soukromým subjektům, aby pouštěli reklamy na pivo až ve večerních hodinách, nelze. Co by se ale dalo udělat, je kampaň podobná té, se kterou pár let zpátky přišlo Ministerstvo dopravy. Její nová tvář by se mohla zaměřit na děti a dospívající jedince a na konzumaci alkoholických nápojů, ale i užívání nelegálních drog. Spoty, které by byly na internetu, billboardech, v televizi apod., by dle mého soudu preventivní funkci určitě plnily.

#### **9.4 Prevence na školách**

„Mladí lidé jsou fyzicky, emocionálně a sociálně zranitelnější na důsledky, které jsou vyvolané konzumem alkoholu jimi samotnými nebo konzumem alkoholu jinými lidmi. U mladé generace existují výrazné souvislosti mezi vysoce rizikovým pitím alkoholu a násilím, nebezpečným sexuálním chováním, dopravními a jinými nehodami, trvalým tělesným poškozením a smrtí. Zdravotní, sociální a ekonomické náklady vyplývající z užívání alkoholu mezi mládeží představují pro společnost výraznou zátěž“ (Nešpor, 2002, s. 24). Preventivní programy by se neměly zaměřovat pouze na okolní prostředí dospívajících jedinců, ale i na ně samé. Vytvořit ale takový efektivní program, který tuto rizikovou populaci osloví, není jednoduché. Nešpor (2006, s. 218) píše, že „v prevenci u dospívajících bývají užitečné nácviky tzv. sociálních dovedností. Naproti tomu promítání filmů, protidrogové přednášky a hromadné akce jsou podle dostupných výzkumů neúčinné.“ Zvolit tedy správnou cestu preventivního programu není jednoduchý úkol. Pro dospívající jedince jsou důležití jejich vrstevníci. Proto se zdá být výhodné pracovat v rámci prevence právě v této oblasti. Vracíme se zpět k účinnosti Peer programů. Ty „jsou považovány za jednu z nejvhodnějších alternativ prevence sociálně-patologických jevů mezi dospívající mládeží, zejména také proto, že je vykonávána pro děti zajímavým, netradičním způsobem a především aktivní formou.“ (Burýšek, 2010, s. 51) Jedinou nevýhodou těchto programů je nerovnoměrnost v jejich struktuře a nedostatečné zaměření na problematiku alkoholu u mládeže.

## 9.5 Rodinné prostředí

Rodinné prostředí má důležitou funkci nejen při výchově dětí, ale také v předávání vzorů chování apod. V kapitole Alkohol a rodina jsem již jednou uvedl, že výzkumy z různých zemí přichází s výsledky, které poukazují na obrovskou iniciační zkušenost s alkoholickými nápoji právě v rámci rodinného prostředí. Šetření v Hradci Králové ukázalo, že z celkově dotázaných 262 studentů odpověděli pouze tři, že se u nich alkoholické nápoje v rodině nekonzumují. Tento fakt nám poukazuje na to, jak je otázka pití alkoholu silně zakořeněna v naší společnosti. Konzumace těchto nápojů je pokládána za běžnou, nerizikovou věc. Je proto na rodičích, aby ukázali dětem, že konzumování alkoholických nápojů není bezproblémovou záležitostí. Nešpor (srov. 2002, s. 8) píše o tom, že by rodiče neměli před dětmi pít alkohol rizikovým způsobem (např. řídit pod vlivem nebo nadměrně konzumovat alkohol při jedné příležitosti). Kdyby je totiž dítě chtělo napodobit, mohlo by to s ním dopadnout velmi špatně.

Výše zmíněná poslední věta je o to důležitější, pokud je jeden z rodičů závislý na alkoholu. Woititzová nám ukázala, jak se na dětech odrazí do budoucna, jestliže vyrůstají v takovém rodinném prostředí. Proto je důležité si uvědomit, že závislost na alkoholu není věcí, která by se týkala pouze jedince, kterého se abúzus alkoholu týká přímo, ale také ostatních členů rodiny apod. Takový jedinec by měl k problému závislosti na alkoholu přistupovat svědomitě a podstoupit léčeni.

Prevence by se mohla ubírat stylem reklamní kampaně, která by upozorňovala rizika spojená s konzumací alkoholických nápojů v rodinném prostředí. Jednodušším krokem ale je nenechávat alkohol volně přístupný dětem (zamykat bar apod.) a nekonzumovat jej rizikovým způsobem v přítomnosti dětí nebo pokud možno vůbec.

Mým záměrem bylo v této kapitole ukázat, že problematika nelegální konzumace alkoholických nápojů středoškolskou mládeží nemá jednoduché řešení. Je totiž velké množství jevů, které mají na vývoj postojů jedince v dnešní společnosti vliv, že se otázka prevence musí nutně pojmout komplexně. Prvním důležitým faktorem je, aby bylo zaměření preventivních programů rozděleno rovnoměrně, neboť jak jsem již předeslal výše, problematika konzumace alkoholu je v pozadí prevence nealkoholových drog. V případě, že se preventivní programy více zaměří i na alkohol, bude se jednat o první krok k vyřešení problému nelegální konzumace dětmi a dospívajícími, kterým bezesporu tato oblast je.

Jestliže se dá této otázce více prostoru a důležitosti, bude se možné zaměřit na problém komplexněji. Výše zmíněných pět oblastí, na které by se primární a sekundární prevence mohla zaměřit, jsou pouze začátek pro podchycení této otázky. Mohou ovšem sloužit jako odrazový můstek, neboť každá z těchto kategorií má k otázce nelegální konzumace alkoholických nápojů co říci.

Na závěr této kapitoly si dovoluji uvést citát z knihy *Drogy + teenager* od Pauly Goodyer. Tato citace může sloužit jako prostor k zamyšlení nad tím, jak je důležité, aby dospívající jedinci byli schopni reflektovat rizika spojená s konzumací alkoholických nápojů.

„Zavolali nás na pláž, kde jsme našli dospívající dívku, která ležela na břehu blízko vody s tváří zabořenou v písku. Byla opilá a v bezvědomí a mohla se udusit nebo utopit, protože si nikdo z jejích přátel neuvědomil, co se stalo. Někdo šel okolo, zavolal záchranku. Měli jsme jeden takový víkend, kdy nás zavolali k dvaceti teenagerům ve věku pod 18 let, kteří v opilosti ztratili vědomí. A přesto spousta rodičů stále nepovažuje alkohol za velký problém. Berou ho jako součást života; maturitní ples, kde se všichni ztřískají do němoty a pak si o tom vykládají ve škole, je v mezích pochopitelnosti. (Pracovník rychlé záchrané služby)“ (Goodyer, 2001, s. 99)

## Závěr

Tato diplomová magisterská práce si kladla za úkol navázat na bakalářskou práci s názvem Středoškolská mládež a alkohol a komplexněji popsat problematiku nelegální konzumace alkoholických nápojů středoškolskými studenty v Hradci Králové. V první řadě se realizovalo výzkumné šetření na všech typech středních škol oproti původnímu jednomu. Vedle toho byl rozšířen okruh otázek, na které se tato práce dotazovala. Kromě podoby jednání odrážejícího se v konzumaci alkoholických nápojů samotnými studenty bylo zkoumáno jejich subjektivní vnímání rizik a dostupnosti alkoholu a podoba jednání odrážející se v konzumaci alkoholu v rodinách těchto studentů.

Výzkumné šetření v Hradci Králové ukázalo, že je problém nelegální konzumace alkoholu stále aktuální. Záměrně byla v rámci této práce použita i starší literatura, aby bylo poukázáno na fakt, že se nejedná o věc, se kterou by se naše společnost potýkala pouze v posledních letech.

Rozšířený okruh otázek také poukázal na případné směry, kterými by se mohla ubírat struktura preventivních programů. Problém, na který bylo poukázáno již v bakalářské práci, je nerovnoměrné rozložení preventivních programů. Důležitost je totiž obecně přikládána především nelegálním drogám a na alkohol se zapomíná. Přitom celkové nastavení dnešní společnosti je výrazně proalkoholní. Výsledky z výzkumného šetření ukázaly, že hradecké mládeži není misúzus a abúzus alkoholických nápojů cizí. Bylo odhaleno, že 87% z dotázaných studentů považuje za snadné obstarat si alkoholické nápoje, pokud by o ně stáli. Středoškolská mládež preferuje nakupovat alkohol v restauracích, hospodách a diskotékách, přičemž se nebojí ani požádat o destiláty. Ba naopak byl právě tento druh alkoholu nejvíce kupovaným ve zkoumaných třiceti dnech. Prevence založená na boji proti nelegální konzumaci alkoholických nápojů proto musí být zaměřena i na prodejce alkoholu, nikoli jen na středoškolskou mládež.

Druhý důležitý fakt je, že se ve většině domácností konzumují alkoholické nápoje. Pro rodinné prostředí je charakteristické, že má podstatný podíl na výchově dětí. Odsud si dítě odnáší názor na okolní svět, včetně názoru na alkoholické nápoje. Proto je rozhodující, aby si děti na základě správné výchovy odnášeli i seznámení s případnými riziky, která jsou právě s konzumací alkoholických nápojů spojená. To samozřejmě závisí na tom, jaký rodiče v této otázce zaujmou postoj.

Dá se předpokládat, že jestliže nebude vytvořen preventivní program, který se primárně zaměří na problém nelegální konzumace alkoholických nápojů v celé své šíři a komplexnosti, bude se společnost vyvíjet k nestabilitě a kniha Janet Woititzové Dospělé děti alkoholiků se s přibývajícimi generacemi bude týkat více a více lidí.

## **Anotace**

**Příjmení a jméno autora:** Burýšek Radek

**Název katedry a fakulty:** Katedra sociologie a andragogiky FF UP

**Název práce:** Středoškolská mládež a alkohol v Královéhradeckém kraji

**Počet znaků:** 144 737

**Počet příloh:** 1

**Počet titulů použité literatury:** 23 tištěných zdrojů, 10 elektronických

**Klíčová slova:** alkohol, česká společnost, rodinné prostředí, dospívající jedinci, středoškolská mládež, Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách, výzkumné šetření, návrh na řešení problému

Předmětem této diplomové magisterské práce bylo navázat na bakalářskou práci s názvem Středoškolská mládež a alkohol a rozšířit pohled na otázku nelegální konzumace alkoholu dospívajícími jedinci. Záměrem tedy bylo pomocí výzkumného šetření zjistit podobu odrážející se v konzumaci alkoholických nápojů mezi studenty úrovně ISCED 3A, nebo ISCED 3C v Hradci Králové, dále pak zjistit postoj těchto studentů v otázce subjektivního vnímání rizik a dostupnosti alkoholu a v neposlední řadě také zjistit podobu jednání odrážejícího se v konzumaci alkoholu v rodinách těchto studentů. Autor nejprve vymezil pojmy jako alkohol a středoškolská mládež, dále se věnoval postoji české společnosti v otázce konzumace alkoholu a také byla rozebrána otázka rodinného prostředí a vlivu konzumace alkoholických nápojů na dospívající jedince. Druhá část se zaměřila na realizaci výzkumního šetření, porovnání výsledků s Evropskou školní studií o alkoholu a drogách z roku 2007 a návrhu na řešení v otázce nelegální konzumace alkoholu středoškolskou mládeží.

## **Annotation**

### **Key words:**

Alcohol, Czech society, family environment, adolescents, high school youth, The European school survey project on alcohol and other drugs, research, the proposal of the solution

The subject of this diploma Master thesis was to establish on Bachelor thesis called The high school youth and alcohol and to expand the view on the issue of illegal alcohol consumption among adolescents. The intention was to use research to find out the form of behaviour which is reflected in the consumption of alcohol among students of level ISCED 3A or ISCED 3C in Hradec Králové, then find out the attitude of these students in terms of subjective perceptions of risks and the availability of alcohol and, ultimately, to find out the form of behaviour which is reflected in the consumption of alcohol in family environment of these students. The author firstly defined terms such as alcohol and high school youth, then he focused on the attitude of Czech society in terms of alcohol consumption and also detailed the issue of family environment and the impact of alcohol consumption on adolescents. The second part was focused on the implementation of research, comparison of the results with The European school survey project on alcohol and other drugs from 2007 and proposal of the solution in terms of illegal use of alcohol among school youth.

## **Použitá literatura**

### **Tištěné zdroje**

CSÉMY, L., LEJČKOVÁ, P. a kol. Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách (ESPAD), Výsledky průzkumu v České republice v roce 2003. Praha: Úřad vlády české republiky, 2006. ISBN 80-86734-94-3.

CSÉMY, L., LEJČKOVÁ, P. a kol. Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách (ESPAD), Výsledky průzkumu v České republice v roce 2007. Praha: Úřad vlády české republiky, 2009. ISBN 978-80-87041-94-9.

CSÉMY, L., LEJČKOVÁ, P. a kol. Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách (ESPAD), Přehled hlavních výsledků studie v České republice v roce 2011. Praha: Úřad vlády české republiky, 2012. ISSN 1214-1089.

CSÉMY, L., NEŠPOR, K. „Průchozí“ drogy. 1. Vyd., Praha: Státní zdravotní ústav, 2002, ISBN 80-7071-198-1.

CURRIE, C. et al., eds. Social determinants of health and well-being among young people. Health Behaviour in School-Aged Children (HBSC) study: international report from the 2009/2010 survey. Copenhagen, WHO Regional Office for Europe, 2012 (Health Policy for Children and Adolescents, No. 6). ISBN 978-92-890-1423-6.

DISMAN, M. Jak se vyrábí sociologická znalost. 3. vyd. Univerzita Karlova v Praze: Karolinum, 2009. ISBN 978-80-246-0139-7.

GÖHLERT, CH. Od návyku k závislosti. 1. Vyd., Praha: Euromedia group, 2001, ISBN 80-7202-950-9.

GOODYER, P. Drogy + teenager. Praha: Nakladatelství Slovanský dům, 2001. ISBN 80-86421-44-9.

HAJNÝ, M., KLOUČEK, E., STUHLÍK, R. Akta Y, drogový problém versus rodina: praktická příručka pro rodiče. Praha: Votobia, 1999, ISBN 80-7220-022-4.

HAJNÝ, M., O rodičích, dětech a drogách. Praha: Grada publishing, a. s., 2001, ISBN 80-247-0135-9.

HELLER, J., PACINOVSKÁ O. Pavučina závislostí (alkoholismus jako nemoc a možnosti efektivní léčby). Praha: TOGGA, 2011, ISBN 978-80-87258-62-0.



JILČÍK, T., PLŠKOVÁ, A. a ZAPLETAL, L. Sociologie II, 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Institut mezioborových studií, 1999. ISBN neuvedeno.

KVAPILÍK, J. SVOBODOVÁ, A. Člověk a alkohol, 1. vyd. Praha: Avicem, 1985. ISBN neuvedeno.

MANDAUSOVÁ, V. Co by měl vědět zaměstnavatel o alkoholismu. 4. Vyd., Praha: Ústav zdravotní výchovy, 1989. ISBN 80-7071-005.

MATĚJKOVÁ, E., Řešíme partnerské problémy. Grada publishing, a. s., Praha 2009, ISBN 978-80-247-2338-9.

MATOUŠEK, O., Rodina jako instituce a vztahová síť. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997, ISBN 80-8585024-9.

Mezinárodní norma pro klasifikaci vzdělávání ISCED 1997. Praha, Ústav pro informace ve vzdělávání: Tauris, ÚIV, 1999. ISBN neuvedeno.

MIOVSKÝ, M., URBÁNEK, T. NEAD 2000: Zpráva z výzkumu. Boskovice: Albert, 2001.

NEŠPOR, K. Návykové chování a závislost. 1. vyd. Praha: Portál, 2007, ISBN 978-80-7367-267-6.

NEŠPOR, K. Středoškoláci o drogách, alkoholu, kouření a lepších věcech. Praha: Portál, 1995, ISBN 80-7178-086-3.

NEŠPOR, K. Zůstat střízlivý. 1. Vyd. Brno: Host, 2006, ISBN 80-7294-206-9.

SKÁLA, J. Až na dno?! 4. vyd. Praha: Avicem, 1988. ISBN neuvedeno.

WOITITZOVÁ, J., Dospělé děti alkoholiků. Praha: Columbus, s. r. o., 1998, ISBN 80-85928-73-6.

## Elektronické zdroje

BLAŽKOVÁ, M. *Hodnocení účinnosti peer programu realizovaného Pedagogicko psychologickou poradnou Uherské Hradiště*. Diplomová práce [online]. c2004, poslední úpravy 3. 5. 2005 [cit. 2013-06-24]. Dostupné z:

<<http://www.zkola.cz/zkedu/pedagogictipracovnici/kabinetvyckabinetvychovehoporadentvispecialnipedagogikyaskolnip/skolnipsycholoskolnipsychologieavycho/skolniprevence/kvalitativnievaluacejednohozpeerkvalitat/default.aspx>>

CSÉMY, L., NEŠPOR, K., PERNICOVÁ, H. *Zásady efektivní primární prevence*. Praha: Sportpropag, 1999. Dostupné z: <<http://www.drnespor.eu/pripre7r.doc>>

NEŠPOR, K. *Alkohol a jiné návykové látky u dětí. Prevence v rodině*. [online] 2004 [cit. 2013-02-28]. Dostupné z: <<http://www.drnespor.eu/szurod04.doc>>

NEŠPOR, K. *Prevence problémů působených alkoholem v rodině – nová zjištění*. [online] 2012 [cit. 2013-02-28]. Dostupné z: <<http://www.drnespor.eu/JeRada6.doc>>

NEŠPOR, K. *Problémy s alkoholem u dětí a ekonomická krize*. [online] 24. 8. 2009 [cit. 2013-02-28]. Dostupné z:

<<http://files.obcaneprotizavislostem.cz/200000529-1ba111c9ab/090824problemysalkoholemudetiaekonomickakrize.pdf>>

NEŠPOR, K. *Alkohol u dětí a dospívajících - prevence a léčba*. [online] 28. 7. 2010 [cit. 2013-02-28]. Dostupné z:

<<http://files.obcaneprotizavislostem.cz/200000671-273ad28f00/100728alkoholudetiadospivajicichprevencealecba.pdf>>

NEŠPOR, K. *Co píše o alkoholu časopis Lancet*. [online] 1. 9. 2009 [cit. 2013-02-28]. Dostupné z:

<<http://files.obcaneprotizavislostem.cz/200000530-7be2e7cdd5/090901copiseoalkoholuLancet.pdf>>

NEŠPOR, K. *Alkoholové okénko v širších souvislostech*. [online] 2004 [cit. 2013-02-28]. Dostupné z: <http://www.drnespor.eu/okenko3.doc>

Ústav pro informace ve vzdělávání (ÚIV) [online] Poslední úpravy 2008 [cit. 2008-12-13]. Dostupné z: <<http://www.uiv.cz/soubor/3410>>

*Zákon ČNR č. 37/1989 Sb.* [online] c2006, Poslední úpravy 6. 10. 2009 [cit. 2009-10-16] Dostupné z:

<[http://www.pravnipredpisy.cz/predpisy/ZAKONY/1961/140961/Sb\\_140961\\_-----\\_.php](http://www.pravnipredpisy.cz/predpisy/ZAKONY/1961/140961/Sb_140961_-----_.php)>



## **Přílohy**

### **Dotazník pro studenty**

Než začnete vyplňovat níže uvedené otázky, přečtěte si, prosím, následující informace.

Tento výzkum je součástí diplomové magisterské práce, která si klade za cíl získat informace o rozsahu užívání alkoholu a zkušeností s ním mezi studenty všech typů středních škol v Hradci Králové. Vaše třída byla vybrána náhodně, aby se zúčastnila tohoto výzkumu.

Důležité je připomenout, že níže uvedený dotazník je zcela anonymní, nebude obsahovat vaše jméno ani žádné jiné informace, které by vás mohly individuálně identifikovat. Po vyplnění všech otázek přehněte soubor papírů v půli a vyčkejte, až si jej příslušná osoba vybere.

Má-li být daný výzkum úspěšný, je důležité, abyste odpovídali uvážlivě a upřímně. Všechny otázky mají předznačenou odpověď. Na otázky odpovídejte tak, že křížkem označíte příslušný rámeček. Jestliže nenajdete odpověď, která by vystihovala vaši zkušenost, označte odpověď, která je významem nejbližší.

Děkuji vám předem za vaši účast.

1. Jste:

1  Muž

2  Žena

2. Kdy jste se narodil/a?

Rok: 19\_\_\_\_ Měsíc \_\_\_\_\_

3. Jak obtížné by podle Vašeho názoru pro vás bylo sehnat si následující alkoholické nápoje, kdybyste o ně stál/a? (Označte jeden rámeček v každém řádku.)

	Nemožné	Velmi obtížné	Trochu obtížné	Celkem snadné	Velmi snadné	Nevím
a) Pivo (nepočítá se nealkoholické pivo)	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
b) Víno	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
c) Destilát (vodka, rum, slivovice aj., včetně míchaných nápojů)	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
	1	2	3	4	5	6

4. V jakém věku (pokud vůbec) jste POPRVÉ udělal/a či zkusil/a následující věci? (Označte jeden rámeček v každém řádku.)

Poprvé ve věku:	Nikdy	9 let či dříve	10 let	11 let	12let	13 let	14 let	15let	16 let či později
a) Pil/a pivo (alespoň 1 sklenici)	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
b) Pil/a víno (alespoň 1 sklenici)	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
c) Pil/a destilát (alespoň 1 sklenku)	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
	1	2	3	4	5	6	7	8	9

5. Jak často (pokud vůbec) jste pil/a nějaký alkoholický nápoj? (označte jeden rámeček v každém řádku)

	Nikdy	1-2x	3-5x	6-9x	10-19x	20-39x	40 a vícekrát
a) V životě	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
b) Během posledních 30 dnů	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
	1	2	3	4	5	6	7

6. Zamyslete se nad POSLEDNÍMI 30 DNY. Kolikrát (pokud vůbec) jste si koupil/a pivo, víno nebo destilát v nějakém obchodě nebo supermarketu pro svou vlastní spotřebu? (Označte jeden rámeček v každém řádku.)

	Nikdy	1-2x	3-5x	6-9x	10-19x	20 a vícekrát
a) Pivo (nealkoholické se nepočítá)	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
b) Víno	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
c) Destilát	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
	1	2	3	4	5	6

7. Kolikrát (pokud vůbec) jste v POSLEDNÍCH 30 DNECH pil/a alkoholické nápoje v hospodě, restauraci, baru, na diskotéce apod.? (Označte jeden rámeček v každém řádku.)

	Nikdy	1-2x	3-5x	6-9x	10-19x	20 a vícekrát
a) Pivo (nealkoholické se nepočítá)	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
b) Víno	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
c) Destilát	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
	1	2	3	4	5	6

8. Zamyslete se nad uplynulými 30 dny. Jak často (pokud vůbec) jste pil/a některý z následujících nápojů? (zaškrtněte jedno okénko v každém řádku)

	Nikdy	1-2x	3-5x	6-9x	10-19x	20-39x	40 a vícekrát
a) Pivo	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
b) Víno	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
c) Destilát (vodka, rum, aj., včetně míchaných nápojů)	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
	1	2	3	4	5	6	7

9. Mějte na mysli posledních 30 dní. Kolikrát (pokud vůbec) jste vypil/a během posledních 30 dnů pět nebo více sklenic alkoholu za sebou (to znamená při jedné příležitosti)? („sklenice alkoholu“ znamená dvoudecovou sklenici vína nebo půllitru piva, nebo jednu skleničku (půldeci) destilátu.)

- |   |                          |            |   |                          |                    |
|---|--------------------------|------------|---|--------------------------|--------------------|
| 1 | <input type="checkbox"/> | Ani jednou | 4 | <input type="checkbox"/> | Třikrát až pětkrát |
| 2 | <input type="checkbox"/> | Jednou     | 5 | <input type="checkbox"/> | 6 až 9x            |
| 3 | <input type="checkbox"/> | Dvakrát    | 6 | <input type="checkbox"/> | 10x a vícekrát     |

10. Jak velké je podle Vašeho názoru riziko, že si lidé uškodí (fyzicky nebo nějak jinak), KDYŽ ... (Označte jeden rámeček v každém řádku.)

	Žádné riziko	Malé riziko	Střední riziko	Velké riziko	Nevím
a) Pijí jednu nebo dvě sklenice alkoholu každý den	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
b) Pijí čtyři nebo více sklenic alkoholu téměř každý den	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
c) Pijí pět nebo více sklenic alkoholu každý víkend	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>	<input type="checkbox"/>
	1	2	3	4	5

11. Konzumují se u vás v rodině alkoholické nápoje?

- 1  Ano  
2  Ne

12. Při jakých příležitostech se u vás v rodině konzumují alkoholické nápoje?

- 1  Při rodinných oslavách (narozeniny, svátky, Vánoce)  
2  Při rodinných návštěvách  
3  Při běžném chodu domácnosti (při jídle, u televize...)  
4  Jiné (prosím, specifikujte) .....

13. Které z následujících nápojů se ve vaší rodině konzumují nejčastěji?

- |   |                          |      |   |                          |                |
|---|--------------------------|------|---|--------------------------|----------------|
| 1 | <input type="checkbox"/> | Pivo | 3 | <input type="checkbox"/> | Destiláty      |
| 2 | <input type="checkbox"/> | Víno | 4 | <input type="checkbox"/> | Míchané nápoje |